

T.C
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS
HAYATI VE RİVAYETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÖZLEM HATİCE GÜLAÇ

DANIŞMAN
Prof. Dr. NEVZAT TARTI

VAN-2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Anabilim Dalı, HADİS Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :

Üye (Danışman) :

Üye :

Üye :

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu
onaylarım.

.... / / 2000

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
KISALTMALAR.....	IV
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
1.3. ARAŞTIRMANIN PLANI VE YÖNTEMİ.....	2
2. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	3
2.1. HAYATI	3
2.1.1. Doğumu ve Adı.....	3
2.1.2. Ailesi	3
2.1.3. İlk Evliliği	5
2.1.4. Cüveyriye bint Hâris'in Bir Rüyası	6
2.1.5. Müreysî Gazvesinde Esir Alınması	6
2.1.6. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Evliliği.....	12
2.1.7. İsminin Hz. Peygamber (s.a.v.) Tarafından Değiştirilmesi	13
2.1.8. Vefatı.....	14
2.2. KİŞİLİĞİ	16
2.2.1. Ahlâkî Kişiliği	16
2.2.2. İlmî Kişiliği	17
3. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS'İN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER VE BU HADİSLERİN İNCELENMESİ.....	18
3.1. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS'İN HADİS RİVÂYETİNDEKİ YERİ VE TALEBELERİ	18
3.1.1. Hadis Rivâyetindeki Yeri	18
3.1.2. Talebeleri	18
3.2. RİVÂYET ETTİĞİ HADİSLER VE HADİSLERİN KONULARINA GÖRE DAĞILIMI	19
3.2.1. Allah'ı zikretmeyle İlgili rivâyeti	19
3.2.2. Cuma Orucuyla İlgili Rivâyeti.....	34
3.2.3. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Vefatından Sonra Geriye Bir Şey Bırakmadığına Dair Rivâyeti.....	48
3.2.4. İpek Elbise Giyme İle İlgili Rivâyeti	59
3.2.5. Kendisinin Abdest Suyundan Artanıyla Abdest Almak İsteyen Birini Nehyetmesiyle İlgili Rivâyeti	66
3.2.6. Sadaka İle İlgili Rivâyeti.....	71
SONUÇ.....	79
KAYNAKLAR.....	81
ÖZET.....	87
ABSTRACT	88

ÖNSÖZ

Sahâbe neslinin hadis ve sünnetin sonraki kuşaklara intikalinde aktif rol oynadığı bilinmektedir.

Erkek sahâbîler, Hz. Peygamber (s.a.v.)’den duyduklarını ve gördüklerini kendilerinden sonrakilere naklettikleri gibi, kadın sahâbîler de bu alanda önemli bir görev ifa etmişlerdir. Bunlar arasında Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşleri en önde gelen grubu oluşturmaktadır.

Örneğin Hz. Peygamber (s.a.v.)’in eşlerinden özellikle Hz. Aişe’nin (ö. 57/677) hadis rivâyetine katkısı azımsanmayacak kadar çoktur. Kendisinin muksirûn (çok rivâyeti bulunan sahabiler) içinde yer alması bunu göstermektedir. Hz. Aişe kadar olmasa da, Hafsa (ö. 50/670), Ümmü Habibe (ö. 44/664), Meymune (ö. 49/669) ve Ümmü Seleme’nin (ö. 61/681) de hadis naklinde önemli yerleri vardır.

Hz. Peygamber’in adı geçen hanımları hakkında hem geçmişte hem de son zamanlarda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda onların hem hayat hikayeleri, hem hadis ilmine katkıları, hem de rivayet ettikleri hadislerin değerlendirmesi yer almaktadır.

Ancak, Hz. Peygamber’in eşlerinden Cüveyriye bint Haris’in hayatı ve hadise katkıları hakkında bir çalışma olmadığını gördük. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde yer alan “Cüveyriye bint Hâris” maddesi, onunla ilgili müstakil bir çalışma olsa da bu anlamda yeterli değildi. Her bir hanım sahabinin hadis ilmine ne kadar katkı sağladığını tespitin gerekliliği düşüncesiyle konuyu bir tez olarak çalışmayı uygun bulduk. Bunun için hayatı hakkında tabakat, tarih ve siyer kitaplarında yer alan bilgiler yanında, rivayet ettiği hadislerin tespiti ile bu rivayetlerin sıhhat açısından durumlarını konuya dahil etmek gerekti.

Çalışmanın malzeme toplama aşamasında Hz. Cüveyriye’nin, bir kabile reisinin kızı olması, Hz. Peygamber’le yaklaşık altı yıl evli olarak yaşaması ve O’nun ölümünden sonra uzun sayılabilecek bir süre yaşamış olmasına rağmen rivayet ettiği hadislerin sayısının az olması dikkat çekmişti. Bir başka dikkat çeken nokta ise, hayatı hakkında bilgilerin azlığı ve Hz. Peygamber’in vefatından sonraki herhangi bir olayda adının geçmemesiydi. Bu durum çalışmanın yazım aşamasında zaman zaman zorluklar yaşamamıza neden olmuştur. Ama yine de O’nun rivâyetlerine geçmeden önce hayatı ve kişiliği hakkında imkanlarımız ölçüsünde bilgi verdik. Daha sonra

rivâyetlerini, sened ve metin tenkidi açısından ele alarak hadislerin sıhhat durumlarını değerlendirdik.

Hz. Peygamber'le aynı evi paylaşma şerefine ulaşan Cüveyriye bint Hâris'i derinlemesine inceleyerek yakından tanıma konusunda yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Nevzat TARTI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Özlem Hatice GÜLAÇ

VAN-2013

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
c.	: Cilt
(c.)	: Celle celaluhu
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
(r.a.)	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallahu aleyhi ve selem
tah.	: Tahkik
t.y.	: Basım tarihi yok
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayınevi yok

1. GİRİŞ

1.1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Sahâbîler Hz. Peygamber (s.a.v.)’den duydukları ve gördüklerini gelecek nesillere aktarabilmek için ellerinden gelen çaba ve gayreti göstermişlerdir. Bu durum hadis tarihi açısından son derece önemli bir başlangıçtır. Sahâbe bu önemine binaen hadis tarihi boyunca çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Buhârî, Müslim ve Tirmizî’nin *Cami’leri*, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce’nin *Sünen’i*, İbn Ebî Şeybe ve Abdurrezzak’ın *Musannef’i* gibi temel hadis kaynaklarında, zaman zaman, onlarla ilgili kısa açıklamalar yer almaktadır. Ayrıca bu eserlerle aynı dönemlerde oluşmaya başlamış rical kitaplarında sahâbîlerle ilgili geniş bilgiye yer verilmiştir. Tam da burada İbn Sa’d’ın *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*’sını hatırlamak gerekir. Bu konuda, İbn Abdî’l-Berr’in *el-İstîâb fî Marifeti’l-Ashâb*’ı ve İbn Hacer’in *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*’si gibi sahâbeye hasredilmiş müstakil çalışmalar da oluşmuştur.

Yine geçmişten günümüze sahâbeden herhangi biri hakkında yazılmış çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Hz. Aîşe hakkında Zerkeşî’nin yazdığı *el-İcâbe* bu bakımdan önemlidir. Günümüzde bu tür çalışmaların sayısında belirgin bir artış söz konusudur.

Ancak bazı sahâbîler hakkında hala derinlemesine çalışmalar yapılmadığı da bir gerçektir. Örneğin Hz. Peygamber’in eşlerinden Cüveyriye bint Hâris hakkında gördüğümüz kadarıyla bu manada bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla onun hayatı, kişiliği ve Hz. Peygamber’den yaptığı rivâyetler üzerine eğilmek gerekmektedir. Böylece konu hem gündeme gelmiş olacak hem de hadis tarihine bir katkı sağlanmış olacaktır.

1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı Peygamber eşlerinden Cüveyriye bint Hâris’i yakından tanıyarak hadis ilmine katkılarını araştırmaktır.

Yaş, karakter, mizaç, kabiliyet ve kültür yönünden birbirinden farklı olan Peygamber eşlerinin yaşadığı hadiseleri ve bizlere ulaştırdıklarını öğrenmenin, hadis ilmine katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz. Dolayısıyla, Hz. Cüveyriye’nin hayat

hikayesini, karakterini ve rivâyet ettiği hadisleri inceleyen bu çalışmanın, onu yakından tanımak isteyenler için yol gösterici olmasını umut ediyoruz.

1.3.ARAŞTIRMANIN PLANI VE YÖNTEMİ

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Cüveyriye bint Hâris'in hayatına yer verilmiştir. Hz. Cüveyriye'nin Hz. Peygamber'den önceki hayatı, Hz. Peygamber ile evliliği, onunla birlikteliği ve vefatı Arapça ve Türkçe kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında aktarılmıştır.

Bilgi toplama yöntemi ile başladığımız bu bölümde bize kaynaklık eden eserlerin başında temel hadis kitaplarından ziyade Meğazi, Siyer ve Tabakat kitapları gelmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Cüveyriye bint Hâris'in hadis ilmindeki yerine değinilmiş, hadisler konularına göre tasnif edilerek sened ve metin yönünden incelenmiştir. Her hadisin, hadis kitaplarının klasik sıralamasına göre ilk kitapta geçen metni verilmiş ve diğer kitaplarda bulunan rivâyetler arasındaki farklarına işaret edilmiştir. Ardından hadis ravileri bir çizelge halinde gösterilip her ravinin tam adı, künyesi, doğum ve vefat tarihleriyle cerh ve ta'dil açısından durumları tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümde de litertür taraması ve dökümantasyon yöntemini kullandık. Hadisleri incelerken Kütüb-ü Tis'a denilen hadis kitaplarının yanı sıra el-Hâkim'in *Müstedrek*'i, İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'i gibi eserler de bize kaynak oluşturmuştur.

Çalışmamız genel bir değerlendirme niteliğindeki sonuç ile tamamlanmıştır.

2. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

2.1.HAYATI

2.1.1. Doğumu ve Adı

Cüveyriye bint Hâris 607 yılında doğmuştur.¹ Tam adı, Cüveyriye bint el-Hâris b. Ebî Dırar b. Habib b. Âiz b. Malik b. Cezime b. Sa'd b. Amr b. Rebia b. Hârise b. Amr'dır.²

2.1.2. Ailesi

Cüveyriye bint Hâris, Huzaa kabilesinin Beni Mustalik koluna mensuptur.³

Huzaa oğullarından bir kabile olan Beni Mustalik'in⁴ atasının asıl ismi Cezime b. Sa'd b. Amr b. Rebia b. Hârise'dir.⁵

Bu kabilenin Mustalik olarak adlandırılmalarının sebebi kabiledaki erkeklerin yüksek sesle meşhur olmalarıdır. Mustalik, sesi yükseltmek anlamına gelen “salk” kelimesinden ismi fail olan bir lakaptır.⁶ Aynı zamanda Mustalik kelimesi “güzel konuşan hatip” anlamına da gelmektedir.⁷

Bir başka görüş de Huzaa kabilesi içinde ilk şarkı söyleyen kişi olan Cezime'ye sesinin güzelliği ve tizliği sebebiyle Mustalik adının verilmesidir.⁸

Mustalikoğulları, Huzaa'nın başlangıçta Mekke civarında birlikte yaşadığı Cürhüm'e⁹ karşı Amr b. Lüey önderliğinde açtığı savaşı kazanarak Mekke ve Kâbe'nin idaresini ele geçirmesinden sonra Kureyş reisi Kusay b. Kilab'a yenik

¹ Rıza Savaş, “Cüveyriye bint Hâris”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul- 1993, VIII, 146.

² İbn Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Marifeti's-Sahâbe*, Dârü'l-fikr, y.y- 1989, VI, 56; İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Beyrut- 1992, VII, 565; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târihu'l-Umem ve'l Mülûk*, Müessesetü'l-Âlemi'l-Matbuât, Beyrut- 1998, IX, 572; İbn Mâkula, *İkmalu'l Kemâl*, Dâru'l Kitabi'l İslâmiyye, Kahire- t.y, II, 568.

³ İbn Hazm, el-Endelusi ez-Zâhirî, Ali b. Ahmed b. Said, *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebevîyye*, Dâru'l-Ma'rife, Mısır- 1900, I, 34; İbn Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 56; İbn Abdilberr, *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Beyrut- 1992, I, 45; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul- 1993, II, 683.

⁴ Zebidî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l Latif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Çev: Kâmil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara- 1974, VII, 453; Vahş, Eşref Muhammed, *Zevcatu'r-Resul (s.a.v.)*, y.y- t.y, 138.

⁵ Dimaşkı, Muhammed b. Salih, *Sübulu'l-Huda ve'r-Reşad*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- 1993, IV, 355.

⁶ Dimaşkı, a.g.e, IV, 355.

⁷ Şelubi, Ahmet, *Allah Resulü'nün Örnek Aile Hayatı*, İhtar Yayıncılık, Erzurum- 1992, 67.

⁸ Önkâl, Ahmet, “Benî Mustalik”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul- 2006, XXXI, 360.

⁹ Benî Cürhüm; Ana yurtları Yemen olan Kahtânîlere mensup bir Arap kabilesidir. Bir âfet neticesinde Yemen'den Hicaz'a göç ederek Mekke'ye yerleşmişlerdir. Bk. Önkâl, Ahmet, “Cürhüm”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul- 1993, VI, 138.

düşüp şehri terketmesi sırasında diğer bazı kollarla kuzeye doğru gittiler ve Mekke-Medine yolu üzerindeki Kudeyd bölgesine yerleştiler. Medine'ye yaklaşık 96 mil mesafede bulunan Fur' bölgesi onlara aitti; ayrıca Mekke ile Medine arasında önemli bir liman şehri olan Rabiğ civarında ve Usfan ile Rahatüferva'da oturuyorlardı. Mustalik'e ait en önemli su kaynakları Şühde ile Müreysî idi.¹⁰

Cüveyriye, Mustalikoğullarının reisi olan Hâris b. Ebî Dırar'ın kızı¹¹ ve Abdullah b. Hâris¹² ile Amr b. Hâris'in¹³ kız kardeşidir.

Babası Hâris b. Ebî Dırar, Cüveyriye bint Hâris'in Hz. Peygamber (s.a.v.)'le evlenmesinden sonra Müslüman olmuştur.¹⁴

Hâris b. Ebî Dırar'ın oğulları olan Abdullah ve Amr (r.a.) ise şu olaydan sonra İslamiyet'i kabul etmişlerdir;

Abdullah b. Hâris, Beni Mustalik gazvesinden sonra esirlerin kurtulmalık akçelerini Medine'ye getirmişti. Medine'ye girmeden yanındaki Zeyd adlı siyahî bir köle kadını yolun bir tarafına saklamıştı. Abdullah, Medine'ye gelip esirlerin kurtulmalık akçelerini getirdiğini Rasulullah'a söyleyince Rasulullah da O'na

- Evet, yanındaki nerededir? diye sordu. Abdullah, "Yanımda bir şey getirmedim" dedi. Daha sonra Rasulullah o siyahî kölenin yerini ona bildirince Abdullah:

- Vallahi ben şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Sen de Allah'ın Rasûlüsün'dür. Vallahi benim yanımda ne bir kimse bulunmuş ne de bir kimse benden önce sana erişip bunu haber vermiştir, diyerek hemen Müslüman olmuştur.¹⁵

Daha sonra Müreysî mevkiine gidip durumu diğer kardeşi Amr b. Hâris'e anlatınca o da Medine'ye gelip İslâmiyet'i kabul etmiştir.¹⁶

¹⁰ Önkâl, *a.g.m.*, 360.

¹¹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk: Şuayb el-Arnâvud ve Muhammed b. Nuaym el-Argasusi, Beyrut- h. 1374, II, 261; Şelubi, *a.g.e.*, 67; Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul- 1993, 255; Eriş, Mustafa, *Peygamberimizin Hanımları -Müminlerin Anneleri-*, İstanbul- 2008, 115; Vahş, *a.g.e.*, 138.

¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Beyrut- 1953, V, 30.

¹³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, Beyrut- t.y, VI, 308, No: 2486; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 225; Nevevî, *Tehzîbu'l-Esma ve'l-Luğat*, thk: Mustafa Abdulkadir Ata', Beyrut- t.y, I, 529; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, thk: Beşşar Avvad Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut- 1992, XXXV, 145; Safedî, *Kitabu'l-Vâfi bi'l-Vefâyât*, thk: Ahmed Arnâvud, Beyrut- 2000, XXII, 275.

¹⁴ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk: Şeyh Muhammed Ali, Beyrut- 1992, III, 270; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 355; Önkâl, *a.g.m.*, 361.

¹⁵ İbn Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, III, 138; İbn Abdilberr, *a.g.e.*, III, 884; Kutluay, Abdulaziz, *Siyer-u Sahâbe*, Şanlıurfa- 2005, IV, 353.

¹⁶ Kutluay, *a.g.e.*, IV, 348.

Amr b. Hâris'in doğum tarihi bilinmemekle birlikte Hicri 50, Miladi 670 yılında vefat etmiştir.¹⁷

Amr b. Hâris Mekke'nin fethine katılıp Huneyn gazvesinde bulunmuştur. Ayrıca Tebük gazvesine iştirak ettikten sonra Rasulullah'ın Veda haccına katılmıştır. Zaman zaman Medine'ye gelip kız kardeşini ziyaret ettiğinden Resûllullah'tan az sayıda da olsa hadis işitmiş ve rivâyet etmiştir.¹⁸

Rivâyet ettiği hadislerden biri şöyledir:

“Rasûlullah (s.a.v.), vefatı zamanında ne dirhem, ne dînar, ne (âzâdlanmamış) erkek ve dişi köle, ne de bir şey (veya koyun) bıraktı. Yalnız beyaz dişi bir katırla harb silâhını, bir de sadaka (yani vakıf) yaptığı araziye bıraktı.”¹⁹

H. Peygamber (s.a.v.)'den duyduğu bir başka hadis ise şöyledir:

“Kim Kur'an'ı yeni indirildiği gibi okumak isterse İbn Ümmü Abd'in okuyuşuna göre okusun.”²⁰

Mustalikoğullarının neredeyse tamamı ise H. Peygamber (s.a.v.)'in Cüveyriye ile evlenmesi sonucu bütün esirleri serbest bırakmasıyla Müslüman oldular. İslam'a girmelerinin ardından bölgede birçok mescid inşa ettiler ve zekâtlarını muntazaman ödediler.²¹

2.1.3. İlk Evliliği

Cüveyriye bint Hâris, H. Peygamber (s.a.v.) ile evlenmeden önce amcasının oğlu olan Müsafi b. Safvan zi's-Şüfr ile evliydi.²² Kaynaklarda İslam düşmanı

¹⁷ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, thk: Muhammed Avvame, Dâru'r-Rüşd, y.y- 1986, I, 419.

¹⁸ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 419.

¹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Vesâyâ 1, Cihad 61, 86, Megâzî 84; Tirmizî, *es-Sünen*, Şemail 185.

²⁰ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 308.

²¹ Önkâl, *a.g.m.*, 361.

²² Zehebî, *Siyer*, II, 262; *Târihu'l İslam ve Vefiyat el-Meşahir ve'l A'lam*, thk: Amr Abdusselam Tedmûrî, Dâru'l Kitabu'l Arabiyye, Beyrut- 1987, IV, 190; İbn Esîr, *Üsdü'l Gabe*, VI, 56; *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk: Abdullah el-Kadî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- h. 1415, II, 176; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 565; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut- 1993, VIII, 116; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, thk: Muhyiddîn Ebû Saîd Amrevî, Beyrut- 1995, III, 173; Ebû Nuaym, Ahmed b. İshâk b. Musa el-Esbahânî *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk: Adil b. Yusuf el-İ'zazi, Dâru'l-Vatan, Riyad- 1998, VI, 3205; İbn İshâk, *Siyer*, Yay haz: Muhammed Hamidullah, Akabe Yay, İstanbul- t.y, 322; Abbasi, M. S. Madni, *H. Peygamber (s.a.v.)'in Aile Hayatı*, Çev: Ali Zengin, İstanbul- 2000, 227; İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İmaduddîn İsmail b. Amr b. Kesir el-Kureyşî ed-Dimeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin, Mısır- t.y, V, 316; Belâzuri, *Ensâbu'l Eşrâf*, thk: Muhammed Hamidullah, Mısır- t.y, I, 195.

olduğu²³ belirtilen kocası, Müreysî gazvesinde öldürülmüş ve böylece kendisi dul kalmıştı.²⁴

2.1.4. Cüveyriye bint Hâris'in Bir Rüyası

Cüveyriye bint Hâris'in, Müreysî gazvesinden önce Hz. Peygamber'le evleneceğine işaret eden bir rüya gördüğü de rivâyetler arasında bulunmaktadır.

O der ki: “Rüyamda Hz. Peygamber (s.a.v.) gelmeden üç gece önce, bir ay gördüm, sanki Yesrib'den (Medine'den) geliyordu. Derken kucağıma düştü. Resulullah gelinceye kadar bunu halktan hiç kimseye haber vermeyi uygun görmedim. Nihayet Resûlullah (s.a.v.) gelmiş biz de topluca Müslümanlara esir düşmüştük. Ben rüyamın gerçekleşmesini ümit ettim. Gerçekten de Resûlullah (s.a.v.) beni âzâd etti ve benimle evlendi. Allah'a yemin ederim ki Resulullah benimle evlenince kavmim hakkında (şefaatte bulunması için) kendisine bir tek söz söylemediğim halde Müslümanlar esir alınan kabilemden, hisselerine düşenleri kendiliklerinden salıvermişler. Hatta bu durumu bana amcam kızlarından biri haber vermiş, ben de Allah'a hamdetmişim.²⁵

2.1.5. Müreysî Gazvesinde Esir Alınması

Hz. Peygamber (s.a.v.), hicretin 5. yılında²⁶ Şaban ayında²⁷ Mustalikoğullarının topyekûn kendisine karşı birleştiğini ve şefleri Hâris b. Ebî Dırar'ın hücum planları yaptığını haber almıştı.²⁸

²³ Abbasi, *a.g.e.*, 227

²⁴ Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm Kamusu Teracim li-Eşheri'r-Rical Ve'n-Nisâ*, Beyrut- 1984, II, 148; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 566; Nevevî, *a.g.e.*, 927; İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 116; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 345; Taberî, *a.g.e.*, 572; Belâzuri, *a.g.e.*, 195; Köksal, M. Asım, *Hz. Muhammed ve İslamiyet Medine Devri*, Şamil Yayınevi, İstanbul- t.y, XII, 54; Vahş, *a.g.e.*, 138.

²⁵ es-Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, *Hasaisu'l-Kübra*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- 1985, I, 397; Kandehlevi, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahâbe Peygamberimiz ve İlk Müslümanlar*, Çev: Sıtkı Gülle, Divan Yayınları, İstanbul- 1987, III, 219; Hâkim, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk: Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut- 1990, IV, 28; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 347; İbn Kesir, *a.g.e.*, IV, 182; Vâkidî, Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Megâzî*, thk: Dr. Marsden Jones, Beyrut- 1994, I, 412; Zehebî, *el-İber fi Haberi men Ğaber*, thk: Ebû Hacer Muhammed b. Said, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- t.y, I, 7.

²⁶ Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh, *Kitâbu Mu'cemi'l-Buldân*, Dâru's-Sadr, Beyrut- 1977, V, 118; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 216; İbn Esîr, *Üsdü'l Ğabe*, VI, 56; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 146; Nevevî, *a.g.e.*, 927; Safedî, *a.g.e.*, XI, 174; Vâkidî, *a.g.e.*, 404; Zehebî, *Târihu'l İslam ve Vefiyat*, II, 258.

²⁷ Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 355; İbn Kayyim, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû Bekr el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbad*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut- 1994, III, 256; İbn Kesir, *a.g.e.*, IV, 178; Zehebî, *el-İber*, I, 7; *Târihu'l İslam*, II, 258; İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Târih'u İbn Haldun el-Müsemma bi Kitebi'l-İber ve Divani'l-Mübtada ve 'l-Haber*, Dâru'l-Fikr, Beyrut- 2000, II, 33; Belâzuri, *a.g.e.*, 150.

Hâris b. Ebî Dırar, kavmi arasında dolaşarak onları ve Araplardan söz geçirebildiklerini Hz. Peygamber'le çarpışmaya davet etmiş, daveti kabul görünce de atlar ve silahlar satın alarak hep birlikte Hz. Peygamber'in üzerine yürümek için hazırlanmıştı.²⁹

Bunu öğrenen Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbîsi Hz. Bureyde b. Hasib el-Eslemî'yi olayı öğrenmek için göndermişti. Bu sahâbî, soruşturması sonunda haberi doğrulamıştı.³⁰ Bunun üzerine Hz. Peygamber halkı yanına çağırarak onlara derhal hazırlanmalarını bildirdi.³¹

Prensip olarak Resulullah (s.a.v.) kendisine bir kavmin saldıracağını öğrendiği zaman, onların saldırmalarına fırsat vermeden kendisi onları bastırırdı.³² Bu haber üzerine yedi yüz kişilik bir orduyla sefere çıkıldı.³³ Orduda on tanesi Muhâcirlerden, yirmi tanesi de Ensârdan olmak üzere toplam otuz süvari vardı.³⁴ Medine'den çıkarken de yerine Ebû Zerr el-Ğıfari'yi bıraktı.³⁵ Zeyd b. Hârise'yi ya da Nümeyle b. Abdullah el-Leysî'yi bıraktığını söyleyenler de olmuştur.³⁶ Böylece hicretin 5. yılı ve Şaban ayının ikisinde Müslümanlar Medine'den gelip Müreysî denilen yere kamp kurdular. Hz. Peygamber'in yanında hanımlarından Hz. Aişe ve Hz. Ümmü Seleme vardı.³⁷

Bazı kaynaklarda yanında Hz. Safiyye'nin olduğu zikredilse de³⁸ İfk hadisesinin bu savaştan sonra olması, yanında Hz. Aişe ve Hz. Ümmü Seleme'nin olduğu bilgisini güçlendirmektedir.

²⁸ İbn Haldun, *a.g.e.*, 33; Vâkidî, *a.g.e.*, 404; İbn Esfir, *Üsdü'l Gabe*, VI, 56; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXV, 146; Nevevî, *a.g.e.*, 927; İbn Asâkir, *Târih-i Medîneti Dimeşk*, III, 216.

²⁹ Vâkidî, *a.g.e.*, 404; İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 257; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 344; Köksal, *a.g.e.*, 35.

³⁰ Vâkidî, *a.g.e.*, 404; İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 257; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 344; Abbasi, *a.g.e.*, 228.

³¹ Vâkidî, *a.g.e.*, 404; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 344.

³² İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Maârif*, I, thk: Servet Ukkâşe, Dâru'l-Maârif, Kahire- 1981, 139; Akgül, Saliha, *Saadet Hanesinin Bahtiyar Gülleri Ezvac-ı Tahirat*, Gül Yurdu Yayınları, y.y.- 2009, 189.

³³ Zebidî, *a.g.e.*, VII, 453.

³⁴ Vâkidî, *a.g.e.*, 405; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 344.

³⁵ İbn Hişâm, *a.g.e.*, 317; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 344; İbn Haldun, *a.g.e.*, 33.

³⁶ İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 257; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 344; İbn Haldun, *a.g.e.*, 33.

³⁷ Vâkidî, *a.g.e.*, 405; Beyhaki, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delailü'n-Nübüvve*, IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- 1988, 105; İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 257; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 345; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 260; İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer, *Târihu'l-Medîneti'l Münevvere*, I, thk: Fehîm Muhammed Şeltût, y.y.- t.y, 319.

³⁸ Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

Hız. Peygamber (s.a.v.) bu savaşta Muhacirlerin sancağını Ebûbekir es-Sıddık'ın eline, Ensar'ın sancağını da Sa'd b. Ubâde'nin eline verdi.³⁹ Bir başka rivâyete göre, Muhacirlerin sancağı Ammar b. Yasir'in elindeydi.⁴⁰

İslâm ordusu yoluna devam edip Bek'a' denilen mevkide durdukları zaman bir müşrik casusunu yakaladılar. Yakalanan casustan bilgi almak istediler. Casus inkâr yoluna giderek bilgisinin olmadığını söyledi. Ömer b. Hattâb onu öldürmekle tehdit edince casus, Benî Mustalik kabilesinden biri olduğunu ve Hâris b. Ebî Dırâr'ın büyük bir toplulukla birlikte kendilerine doğru geldiğini haber verdi. Kendisinin de Müslümanların Medine'den ayrılıp ayrılmadığını öğrenmek için gönderildiğini itiraf etti. Ömer b. Hattâb bu haberi Hız. Peygamber'e getirdiğinde, Hız. Peygamber casusa İslâm'a girmesini teklif etti. Fakat casus hemen İslâm'a giremeyeceğini eğer kabilesi İslâm'ı kabul ederse kendisinin de İslâm'ı kabul edeceğini aksi takdirde dinini değiştirmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Hız. Ömer onu öldürmek için izin istedi. Hız. Peygamber bu izni verince casusa ölüm cezası verildi. Casusunun öldürölmesi ve İslâm ordusunun yola çıktığı haberi Benî Mustalik kabilesine ulaştığı zaman Hâris b. Ebî Dırâr ve beraberindekiler çok korktu. Benî Mustalik kabilesinin anlaştığı kabilelerin tamamı bu haber üzerine onları terk etti.⁴¹ Allah Resûlü savaştan önce Hız. Ömer'e, Mustalikoğulları kabilesine şöyle seslenmesini emretti: "Allah'tan başka ilah yoktur, deyin (bu sayede) canlarınızı ve mallarınızı kurtarın." Hız. Ömer de aynen dediği gibi yaptı, ama karşı taraf bunu reddetti. Bir müddet karşılıklı ok atışı oldu.⁴² Ardından Müslümanların şiddetli saldırısıyla Mustalikoğulları mağlup edildi.⁴³ Bir kiři⁴⁴ hariç Müslümanlardan hiç kimse öldürölmedi.⁴⁵

Buhârî'nin *es-Sahih*'inde geçen bir rivâyette Nebi (s.a.v.)'nin Beni Mustalik üzerine, gece onların hayvanlarını su başında suladıkları bir zaman diliminde yani

³⁹ İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 257; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 345; İbn Kesir, *a.g.e.*, IV, 178.

⁴⁰ Vâkidî, *a.g.e.*, 410; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 345.

⁴¹ Vâkidî, *a.g.e.*, 406.

⁴² Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 345; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 260; Belâzuri, *a.g.e.*, 150.

⁴³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 116; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 566; Taberî, *a.g.e.*, 572; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 260; İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 257; Akgül, *a.g.e.*, 189.

⁴⁴ Öldürölün kişinin adının Hişâm b. Subabe olduğu söylenmektedir. Bkz. Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 345; İbn Haldun, *a.g.e.*, 33.

⁴⁵ İbn Kayyım, *a.g.e.*, 257; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 260.

gafil bulundukları bir anda baskın yaptıkları belirtilmekte ve o gün sadece öldürmeye yeltenenleri öldürdükleri geri kalanları da esir aldıkları zikredilmektedir.⁴⁶

Müreysî gazvesi olarak adlandırılan bu olayın hicretin 6. yılında olduğuna dair de bilgi bulunmaktadır.⁴⁷ Ancak bu olaydan hemen sonra gerçekleşen İfk hadisesinin hicretin 5. yılında gerçekleşmiş olması,⁴⁸ ayrıca “hicab” emrinin hicretin 4. yılında Zilkade ayında inmesi ve Müreysî gazvesinin ondan sonra meydana gelmesi,⁴⁹ bu gazvenin 5. yılda gerçekleştiğini göstermektedir.

Bu seferde yüzlerce esir ele geçirilerek Medine’ye götürüldü. Bu esirlerin arasında Cüveyriye bint Hâris de bulunuyordu.⁵⁰ Bir rivâyette esirlerin 200 kişi olduğu belirtilmektedir.⁵¹

Kaynaklarda Hz. Cüveyriye’ye atfedilen bir rivâyete göre o, Müslüman olduktan sonra şöyle bir olay anlatmıştır: Biz Müreysî kuyusunun yanındayken, babamın, Rasûlullah için “Güç yetiremeyeceğimiz bir şekilde bize geldi” dediğini duydum. Orada çokluğunu vasfedemeyeceğim kadar insan, silah ve at vardı. Müslüman olup Rasûlullah ile evlenip Medine’ye geldiğimde Müslümanlara baktım ve onların ilk gördüğüm zamanki gibi olmadıklarını gördüm. Ben anladım ki bu, Allah tarafından müşriklerin kalbine verilen bir korku imiş.”⁵²

Müslim’de geçen bir rivâyette de Müreysî gazvesi şöyle anlatılıyor: Resulullah (s.a.v.) Benî Mustalik kabilesine gafil bulundukları, hayvanların suya götürüldüğü bir sırada baskın yapmış, savaşa yarayanlarını öldürmüş, geri kalanlarını da esir almıştır.”⁵³

⁴⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Itk 13, Zebidî, *a.g.e*, VII, 453.

⁴⁷ İbn Abdilberr, *a.g.e*, I, 45; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 146; Dimaşkî, *a.g.e*, IV, 355; İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, II, 81; Halife b. Hayyat, Ebû Ömer, *Târihu Halîfe*, I, thk: Ekrem Ziya el-Ömerî, Riyad- 1985, 80.

⁴⁸ Hamevî, *a.g.e*, 118.

⁴⁹ Dimaşkî, *a.g.e*, IV, 356.

⁵⁰ Zebidî, *a.g.e*, VII, 453; Vâkidî, *a.g.e*, 410; İbn Kayyım, *a.g.e*, III, 257; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 260; İbn Haldun, *a.g.e*, 33; İbn Şebbe, *a.g.e*, 319; Halife b. Hayyat, *a.g.e*, 80; Belâzuri, *a.g.e*, 150; Hamevî, *a.g.e*, 118.

⁵¹ Dimaşkî, *a.g.e*, IV, 346.

⁵² Vâkidî, *a.g.e*, 408-409; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 260; es-Suyuti, *Hasaisu'l -Kübra*, I, 397; Beyhaki, *a.g.e*, 105; Dimaşkî, *a.g.e*, IV, 345.

⁵³ Müslim, *el-Camiu's-Sahih*, Cihad ve Siyer 1.

Resulullah (s.a.v.), esirleri savaşa katılanlar arasında bölüştürdüğünde Cüveyriye bint Hâris, Sabit b. Kays b. Şemmas'ın veya onun amcasının oğlunun hissesine düşmüştü.⁵⁴

Onunla arasında dokuz ukiyye⁵⁵ ücret karşılığı mükâtebe (âzât edilme) anlaşması yapmıştı.⁵⁶

Hz. Aişe der ki; Cüveyriye çok güzel görünümlü biriydi. Onu kim görse kendisine alırdı.⁵⁷ Suyun başında Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraberken fidyesi konusunda Resulullah'a geldi. Vallahi onu odamın kapısında görünce hiç hoşlanmadım. Benim onda gördüğüm güzelliği Resulullah'ın da göreceğini biliyordum. Cüveyriye, Resulullah'ın yanına girdi ve dedi ki: “Ya Resulullah, Ben Mustalik kavminin reisi olan Hâris'in kızı Cüveyriye'yim. Vâkidî, burada Cüveyriye bint Hâris'in kendisini tanıtırken “Ben Müslüman bir kadını. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur. Ve sen de O'nun Resûlusun” ibaresine de yer vermiştir.⁵⁸ Senin de bildiğin gibi başımıza bir felaket geldi ve Sâbit İbni Kays İbni Şemmas'ın elinde esirim. Dokuz ukiyye altın karşılığında azâd olmak üzere onunla anlaştım. Bana yardım et.” Resulullah (s.a.v.) dedi ki: Senin için bundan daha hayırlı olanı yok mudur? Cüveyriye, nedir o Ya Resulullah diye sordu? Resulullah da senin fidiyeni ödemem ve seni zevceliğe kabul etmemdir, dedi. Cüveyriye bu teklifi kabul edince Hz. Peygamber, Sabit b. Kays'a haber gönderip Hz. Cüveyriye'yi ondan istedi. Sabit b. Kays: “Anam babam sana feda olsun Ya Resûlallah, onu sana bağışladım” dedi ve Hz Peygamber kurtulmalık akçesini ödeyip onu azat ettikten sonra onunla evlendi. Hz. Peygamber'in bu evliliği insanlar arasında yayıldı. Sahâbîler esirleri Resulullah'ın akrabaları olmaları nedeniyle serbest bıraktılar.

⁵⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 116; İbn Esîr, *Üsdü'l Gabe*, VI, 56; *el-Kâmil fi't-Târih*, II, 81; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 565; İbn Hişâm, *a.g.e.*, 269; Vâkidî, *a.g.e.*, 410; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 216; Ebû Nuaym, *a.g.e.*, 3229; İbn Hibban, Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtim, *es-Sikat*, I, thk: es-Seyyid Şerefüddin Ahmed, *Dâru'l-Fikr*, y.y.- 1975, 288; İbn Hazm, *a.g.e.*, 35; İbn Kayyım, *a.g.e.*, III, 113; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 346; Zebidî, *a.g.e.*, VII, 454; Ebû'l-Ferec, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Safvetü's-Safve*, II, thk: Mahmud Fahûrî-Muhammed Revvâs Kal'âcî, *Dâru'l-Ma'rife*, Beyrut- 1979, 49; Adevi, Ebû Abdullah Mustafa, *Fadailu's-Sahâbe*, *Dâru İbn Receb li'n-Neşr ve't-Tevzi'*, y.y.- 1999, 537; Köksal, *a.g.e.*, 54, Safedî, *a.g.e.*, I, 77; İbn Haldun, *a.g.e.*, 33; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 263; Halife b. Hayyat, *a.g.e.*, 80; Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

⁵⁵ Ukiyye, 40 dirhem yani 118,8 gramdır. (Bkz. Halil Sahillioğlu, “Dirhem”, *DİA*, IX, 369). Bu durumda Cüveyriye bint Haris, 118,8x9=1069,2 gr. altın karşılığında mükâtebe yapmıştı.

⁵⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 116; Vâkidî, *a.g.e.*, 411; Zehebî, *Târihu'l İslam*, II, 263; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 346; Ebû'l-Ferec, *a.g.e.*, 49; Köksal, *a.g.e.*, 54; Safedî, *a.g.e.*, I, 77.

⁵⁷ Zehebî, *Siyer*, II, 261; İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 116; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 216; Ebû'l-Ferec, *a.g.e.*, 49; Adevi, *a.g.e.*, 537; Vâkidî, *a.g.e.*, 411.

⁵⁸ Vâkidî, *a.g.e.*, 411.

Mustalikoğullarından yüz esir serbest bırakılmıştı. Bu olay üzerine Hz. Aişe şöyle demiştir: “Ben halkına Cüveyriye’den daha hayırlı bir kadın bilmiyorum.”⁵⁹

Vâkidî, Hz. Peygamber’in Cüveyriye’yi esirlikten kurtardıktan sonra babasına teslim ettiği ve bu olaydan sonra Cüveyriye bint Hâris’in Müslüman olduğu rivâyetine yer vermiş, bu olayın ardından Hz. Peygamber’in zevceliğe kabul etmek üzere, Hâris b. Ebî Dırar’dan kızını isteyerek evlendiğini belirtmiştir.⁶⁰

Bir başka rivâyete göre Hâris b. Ebî Dırar kızının kurtulmalığı olmak üzere yanına develer alarak Medine’ye doğru gelmekte idi. Akik vadisinde iken develere baktı. İkisine tama’ ederek kıyamadı. Onları Akik’te iki dağ arasında bir kuytuya sakladıktan sonra Hz. Peygamber’in yanına geldi ve “Ya Muhammed! Kızımı esir etmişsiniz. Şunlar onun kurtulmalığıdır” dedi.

Hz. Peygamber: “Akik’te filan dağ arasında filan kuytuya saklamış olduğun iki deve nerede kaldı? Onları niye getirmedin?” diye sordu.

Hâris: “Ben şehadet ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur. Muhakkak ki, sen Muhammed de O’nun Rasûlüsün!

Vallahi bunu Allah’tan başka bilen yoktu” diyerek kendisi, iki oğlu ve kavminden yanında bulunan kişiler de Müslüman oldular.⁶¹

Bu konuyla alakalı olarak gelen bir diğer rivâyet de şöyledir.

Resulullah (s.a.v.) Cüveyriye bint Hâris’i esir aldı ve onu nikahlamak istedi. Daha sonra babası gelip şöyle dedi:

- “Ey Muhammed, kızımı esir aldın. İşte şu onun fidyesidir. Benim kızım gibi birinin esir olması yakışık almaz. Onu serbest bırak.”

Rasulullah (s.a.v.) ise:

- “Onu muhayyer bırakmamı ister misin? daha iyi olmaz mı?” dedi.

Babasının “Olur” demesi üzerine Cüveyriye bint Hâris çağrılarak teklif sunuldu. Bunun üzerine Cüveyriye:

⁵⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, y.y.- t.y, Itk 2, Hadis No:3933; İbn Sa’d, *a.g.e.*, VIII, 118; İbn Esîr, *Üsdü’l Ğabe*, VI, 57; *el-Kâmil fi’t-Târih*, II, 81; *Camîu’l Usul fi Ehadisi-r’Resul*, XI, thk: Abdulkadir Arnavud, *Mektebetü Dâru’l-Beyan*, y.y- 1972, 419; Zehebî, *Siyer*, II, 261; *Târihu’l İslam*, II, 263; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 565; Taberî, *a.g.e.*, 572; İbn Hişâm, *a.g.e.*, 269; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 216; Nevevî, *a.g.e.*, 928; İbn İshâk, *a.g.e.*, 322; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 346- 347; İbn Hibban, *a.g.e.*, I, 289; Ebû’l-Ferec, *a.g.e.*, 50; Adevi, *a.g.e.*, 537; Şelubi, *a.g.e.*, 68; Kandehevi, *a.g.e.*, III, 219; Ebû Nuaym, *a.g.e.*, 3230; İbn Kesir, *a.g.e.*, IV, 182; Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

⁶⁰ Vâkidî, *a.g.e.*, 411.

⁶¹ İbn Hişâm, *a.g.e.*, 270; es-Suyuti, *Hasaisu’l-Kübra*, I, 397; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 217-218 Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 354; Safedî, *a.g.e.*, XI, 194.

- “Ben Allah ve Rasulünü seçtim” dedi.⁶²

Ayrıca Hz. Cüveyriye’nin yardım istemeden önce Rasûlullah’ın huzurunda Müslüman olduğuna dair de bir rivâyet bulunmaktadır.⁶³

Burada İtalyan tarihçisi Caetani’nin İslam kaynaklarına dayanarak yaptığı bir hatayı da belirtmek gerekir. Hz. Peygamber’in Cüveyriye bint Hâris’le evlilik münasebetini şöyle anlatır:

“Peygamber’in yanında iki zevcesi Aişe ve Ümmü Seleme olmakla beraber, zıfâf o gün (Müreysî gazvesi günü) rekz edilmiş olan meşin çadır altında icra edildi.”⁶⁴

Halbuki Vâkidî, İbn Hişam, Taberi, İbn Esir, Buhârî ve diğer İslam kaynakları böyle bir bilgiden bahsetmemişlerdir.

Yukarıda da anlatıldığı gibi Medine’ye döndükten sonra Cüveyriye bint Hâris, esaretten kurtulup Hz. Peygamber’le evlenmiştir.

2.1.6. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Evliliği

Hz. Peygamber (s.a.v.) Zeynep bint Cahş’la evlenmesinden sonra Cüveyriye bint Hâris ile evlenmiştir.⁶⁵ Cüveyriye, Hz. Peygamberle evlendiği zaman yirmi yaşlarındaydı.⁶⁶ Hz. Peygamber de bu evliliği yaptığında 58 yaşlarında bulunuyordu.

Hicretin 5. yılında meydana gelen Müreysî gazvesinden sonra gerçekleşen bu evlilik, Mustalikoğulları ile Müslümanlar arasındaki düşmanlığı gidermiş, İslam’ın en sert muhaliflerinin kalplerini kazanmaya vesile olmuştur.

Resûlullah (s.a.v.)’ın Cüveyriye’yi bir cariye olarak yanında tuttuğunu söyleyenler de olmuştur, ancak bu görüş doğru değildir.⁶⁷

Bazı kaynaklarda Hz. Ömer’in divan defterlerini tanzim ederken ilk sırayı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hanımlarına ayırması ve kendilerine on iki bin dirhem tahsis

⁶² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 566, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XII, 358; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 219; Halife b. Hayyat, *a.g.e.*, 80.

⁶³ Vâkidî, *a.g.e.*, 411.

⁶⁴ Caetani, *İslam Târihi*, IV, 148.

⁶⁵ İbn Esir, *Üsdü’l Gabe*, VI, 57; Nevevî, *a.g.e.*, 940; İbn İshâk, *a.g.e.*, 322; Sehavi, Şemsuddin, *Tuhfetü lit-Tayafe fi Târih-i Medine’ti Şerif*, I, y.y- 1979, 11.

⁶⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 120; Zehebî, *Siyer*, II, 263; *Târihu’l İslam*, IV, 190; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 219; Nevevî, *a.g.e.*, 928; Ebû’l-Ferec, *a.g.e.*, 51; Kandemir, Yaşar, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, “*Hanımlarının Dilinden Hz. Peygamber*”, İlmi Neşriyat, İstanbul- 1991, 93.

⁶⁷ Dimaşkî, *a.g.e.*, XI, 210.

etmiş olması, fakat Hz. Cüveyriye ile Hz. Safiyye'ye altı bin dirhem vermesi,⁶⁸ kendilerinin cariyeler olarak kabul edildiğine gerekçe olarak gösterilmiş olabilir. Ancak Hz. Ömer'in neye binaen böyle bir uygulamaya gittiği anlaşılmamaktadır. Zaten daha sonra onlara da Hz. Peygamber'in diğer hanımları gibi on iki bin dirhem tahsis edilmiştir.⁶⁹

Hz. Ebûbekir'in Hz. Ömer'den önce böyle bir uygulamaya gitmemesi de onu cariyeler olarak kabul etmediğini göstermektedir.⁷⁰

Ayrıca bir rivâyette Cüveyriye bint Hâris'in şöyle dediği nakledilmiştir:

—“Yâ Rasulallah! Eşlerin bana karşı övünüp: ‘Rasulullah (s.a.v.) seninle evlenmedi’, diyorlar.”

Peygamber (s.a.v.) ona şu cevabı verdi.

—“Sana en büyük mehri vermedim mi? Kavminden kırk kişiyi azâd etmedim mi?”⁷¹

Bir başka rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Cüveyriye bint Hâris'e dört yüz dirhem mehir vermiştir.⁷²

Aynı zamanda Onun cariyeler olmadığının en büyük göstergesi, Hz. Peygamber'in hicabı (perde ve örtünme) ona da şart koşması ve hanımları için taksim ettiği gibi ona da (mal) taksim etmesidir.⁷³

2.1.7. İsmnin Hz. Peygamber (s.a.v.) Tarafından Değiştirilmesi

Cüveyriye bint Hâris'in İslamiyet'i kabul etmeden önceki adı Berre idi.⁷⁴ Berre, Arapça “برر” (b-r-r) kökünden türemiş bir kelime olup “saygılı, sâdık, cömert, hürmetkâr ve dürüst kadın” anlamına gelmektedir. Bu ismin iyi ve temiz anlamına

⁶⁸ Zehebî, *Siyer*, II, 214; İbn Kesir, *a.g.e.*, V, 317; Zehebî, *Târihu'l İslam*, III, 213.

⁶⁹ Zehebî, *Siyer*, II, 214; İbn Kesir, *a.g.e.*, V, 317; Zehebî, *Târihu'l İslam*, III, 213.

⁷⁰ Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

⁷¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 117; Dimaşkî, *a.g.e.*, XI, 211; Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

⁷² İbn Hişâm, *a.g.e.*, 270.

⁷³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 118; Vâkidî, *a.g.e.*, 413; İbn Kesir, *a.g.e.*, V, 317; Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

⁷⁴ Buhârî, *Edebü'l-Müfrefed*, 225; İbn Esîr, *Üsdü'l Gabe*, VI, 56; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 565; *Tehzibu'l-Tehzib*, Beyrut- 1991, VI, 586; *Tâkribu'l-Tehzib*, I, 745; Zehebî, *Siyer*, II, 261; İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 118; Vâkidî, *a.g.e.*, 412; İbn Kesir, *a.g.e.*, VIII, 54; Nevevî, *a.g.e.*, 927; Dimaşkî, *a.g.e.*, IV, 346; Sehavi, *a.g.e.*, 11; Ziriklî, *a.g.e.*, II, 148; Safedî, *a.g.e.*, XI, 174; Ebû'l-Ferec, *a.g.e.*, 50; Belâzuri, *a.g.e.*, 150; İbn Mâkula, *a.g.e.*, I, 253; Şelubi, *a.g.e.*, 67; Abbasi, *a.g.e.*, 227.

geldiği de belirtilmiştir.⁷⁵ Kaynaklar’da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in daha sonra bu ismi Cüveyriye diye değiştirdiği belirtilmektedir.⁷⁶

Bazı eserlerde Berre isminin “uygunsuz ve uğursuz” anlamına geldiğinden dolayı Hz. Peygamber’in bu ismi değiştirdiği⁷⁷ belirtilse de Resulullah, bu ismin bir insanın kendini tezkiyesi anlamına geldiğini söyleyerek değiştirmiştir.⁷⁸ Müslim’in *es-Sahih*’inde bu isim değişikliğinin sebebi Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kendisi hakkında “Berre’nin yanından çıktı” denmesini hoş karşılamadığı şeklinde açıklanmıştır.⁷⁹

H. Peygamber (s.a.v.), putperestliği andıran ve İslam adabına uymayan adların değiştirilmesini tavsiye etmiş, kendisi de bunu uygulamıştır.⁸⁰

O (s.a.v.) sadece Cüveyriye’nin değil bu isme sahip daha birçok hanımın da ismini değiştirmiştir. Örneğin İslam’ı kabul etmeden önceki adı Berre olan Zeynep bint Cahş’ın, Meymune bint Hâris’in⁸¹ ve Ümmü Seleme’nin kızı Zeynep bint Ebî Seleme’nin adını da değiştirmişti.⁸²

Cüveyriye isminin anlamına gelince, bazı kaynaklarda “Cariye”nin musaggarı olduğu yani “Cariyecik” anlamına geldiği zikredilmiştir.⁸³

2.1.8. Vefatı

Cüveyriye bint Hâris 65 yaşındayken⁸⁴ h. 56 yılının Rebülevvel ayında, Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde vefat etmiş, cenaze namazını Medine valisi olan

⁷⁵ Başaran, Selman, “*Hadislerin Işığında Sahâbe İsimleri*”, UÜİF Dergisi, III, 85.

⁷⁶ Buhârî, *Edebü’l-Müfred*, 225; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Tefriû’ Ebvabi’l-vitr 24; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 565; *Tâkribu’t-Tehzib*, I, 745; Zehebî, *Siyer*, II, 261; İbn Esîr, *Üsdü’l Gabe*, VI, 57; İbn Sa’d, *a.g.e*, VIII, 118; Vâkidî, *a.g.e*, 412; Dimaşkî, *a.g.e*, IV, 346; Mizzi, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXV, 146; Zehebî, *Siyer*, II, 261; *Târihu’l İslam*, II, 263; Nevevî, *a.g.e*, 927; İbn Kayyım, *a.g.e*, II, 335; SeHAVİ, *a.g.e*, 11; Beğavi, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ud, *el-Envar fi Şemail’in-Nebiyyi’l-Muhtar*, thk: İbrahim Yakubi, Dâru’l-Mektebiyye, y.y- 1995, I, 382; Ziriklî, *a.g.e*, II, 148; Ebû’l-Ferec, *a.g.e*, 50; Belâzuri, *a.g.e*, 150; Safedî, *a.g.e*, XI, 174.

⁷⁷ Abbasi, *a.g.e*, 227.

⁷⁸ İbn Kayyım, *a.g.e*, II, 335; İbnü’l Hac, Muhammed el-Abderi el-Maliki, *el-Medhal*, I, Dâru’l Fikr, y.y- 1981, 126; Ayrıca bkz. Aras, Özgü, “Ad Koyma”, *DİA*, I, 333.

⁷⁹ Müslim, *es-Sahih*, Âdâb 16; İbn Sa’d, *a.g.e*, VIII, 118; Nevevî, *a.g.e*, 927; Ebû’l-Ferec, *a.g.e*, 50; Belâzuri, *a.g.e*, 195.

⁸⁰ Aras, *a.g.m*, 333.

⁸¹ Kandemir, Yaşar, “Meymune”, *DİA*, XXIX, 506.

⁸² İbn Sa’d, *a.g.e*, VII, 119; İbn Abdilberr, *a.g.e*, IV, 319; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 93; İbn Mâkula, *a.g.e*, I, 253.

⁸³ Zebidî, *a.g.e*, VII, 454.

⁸⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 567; *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 586; Ebû’l-Ferec, *a.g.e*, 51; Kandemir, *a.g.m*, 93.

Mervan b. Hakem kıldırmıştır.⁸⁵ H. 50. yılda 56 yaşındayken vefat ettiğini nakledenler de olmuştur.⁸⁶

Kabri bugün Medine’de bulunmaktadır.⁸⁷

⁸⁵ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VIII, 120; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 586; Zehebî, *Siyer*, II, 263; *Târihu’l-İslam*, IV, 160; Taberî, *a.g.e.*, 572; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 219; Halife b. Hayyat, *a.g.e.*, 80; İbn Hibban, *a.g.e.*, II, 141; Nevevî, *a.g.e.*, 927; Ebû Nuaym, *a.g.e.*, 3229; Fesevi, Ebû Yûsuf Ya’kûb b. Sufyan, *el-Ma’rife ve’t-Târih*, thk: Halil el-Mansur, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut- t.y., III, 330; Ziriklî, *a.g.e.*, II, 148; Safedî, *a.g.e.*, I, 77; İbnu’l İmad, Şihâbuddîn Ebû Fellâh Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtü’z-Zeheb fî Ehbâri Men Zeheb*, thk: Abdulkâdir Arnaud, Mahmûd Arnavud, Dâru İbn Kesîr, Beyrut- 1986, I, 61; Şelubi, *a.g.e.*, 69; Abbasi, *a.g.e.*, 231; Belâzuri, *a.g.e.*, 195.

⁸⁶ Zehebî, *el-Kâşif fî Marifeti men lehu Rivayetun fi’l-Kütübüs-Sitte*, thk: Muhammed Avvame, Dâru’l-Kible, Cidde- 1992, II, 505; *el-İber*, I, 44; el-Mizzi, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXVI, 146; İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, XII, 358; *Tâkribu’t-Tehzib*, I, 745; Nevevî, *a.g.e.*, 928; İbn Hazm, *a.g.e.*, 35; Dimâşkî, *a.g.e.*, XI, 211; İbn Kesir, *a.g.e.*, VIII, 54; Ebû’l-Ferec, *a.g.e.*, 51; İbn Esîr, *el-Kâmil fî’t-Târih*, III, 356; İbn Kuteybe, *a.g.e.*, 139.

⁸⁷ İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, III, 219; Nevevî, *a.g.e.*, 928.

2.2.KİŞİLİĞİ

2.2.1. Ahlâkî Kişiliği

Hız. Peygamber (s.a.v.) Cüveyriye bint Hâris'i ilk gördüğü anda evlenme teklifinde bulunmuştur.⁸⁸ Bu evlenme teklifinde, İslam'ın kökleşmesi ve yayılması ön planda tutulmuş olsa da Hız. Peygamber gibi bir insanın evlenmek için kendisine uygun gördüğü bir hanımın güzel meziyetlere sahip bir insan olması da muhakkaktır.

Büyük bir kabilenin İslam saflarında yer almasına vesile olan Cüveyriye bint Hâris, tarihi kaynaklarda zühd ve takvası; ibadet ve infaka düşkünlüğü ile karşımıza çıkmaktadır.

İbn Abbas'ın rivâyet ettiği hadiste Cüveyriye bint Hâris, sabah namazından kuşluk vaktine kadar hiç kalkmadan Allah'ı zikirle meşgul olmuş ve Resulullah (s.a.v.) eve geldiğinde onu bu hal üzerine görünce uzun zaman aynı hal üzerine kalmaması için ona bazı zikirleri öğretmiştir.⁸⁹

Cuma günü tutmuş olduğu oruçla da nafile ibadetlere zaman ayırdığı anlaşılmaktadır.⁹⁰

Rivâyet edilen bu hadisler onun boş durmayı sevmeyen, vaktini ibadetle geçirmeye düşkün bir hanım olduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine evde yiyecek bir şeyin olup olmadığını sorması üzerine: "Hayır vallahi Yâ Resûlallah! Yanımızda azatlı cariyemin sadakadan verdiği bir koyun kemiğinden başka hiçbir yiyecek yok." demesi⁹¹ Cüveyriye bint Hâris'in zor şartlarda yaşamasına rağmen halinden şikâyetçi olmadığını ve mütevazı bir hayat yaşadığını göstermektedir.

Aynı zamanda onun çok hayırsever bir hanım olduğu, kendisinin aç durup yoksulları kolladığı da söylenmektedir.⁹²

Ayrıca Savaş esiri düştükten sonra serbest kalmak için gösterdiği azimli çalışması Cüveyriye bint Hâris'in izzet-i nefis sahibi ve takdir toplayan bir hanım olduğunu göstermektedir.⁹³

⁸⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Itk 2, Hadis No:3933

⁸⁹ Tirmizî, *es-Sünen*, Daavât 103; Müslim, *es-Sahih*, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar 79; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Tefriu' Ebvabi'l-vitr 24; Nesai, *es-Sünen*, Sehiy 94; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, Dâru'l-Fikr- 1993, 439, Hadis No: 27461.

⁹⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Savm 62, Hadis No: 1885; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Sıyam 52.

⁹¹ Müslim, *es-Sahih*, Zekat 169, Hadis No: 1073.

⁹² Köksal, *a.g.e.*, 58.

2.2.2. İlmî Kişiliği

Kaynaklarda Cüveyriye bint Hâris'in ilmî kişiliğiyle alakalı çok fazla bilgi bulunmamaktadır.

Ancak bir rivâyette kendisinin dili ve edebiyatı güzel kullanmada önde gelen kadınlardan olduğu zikredilmiştir.⁹⁴

İslam'ı Hz. Peygamber (s.a.v.)'den direkt olarak öğrenmesi onu diğer kadınlardan daha avantajlı kılmıştır.

Aynı zamanda bir önceki bölümde bahsedilen rivâyetlerinden onun İslâm'ı en güzel şekilde öğrenen, öğrendiğini uygulamaya çalışan bir hanım olduğu anlaşılmaktadır.

Kendisi ikinci bölümde görüleceği gibi Hz. Peygamber'den az da olsa hadis rivâyet etmiştir.

⁹³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 118; İbn Esîr, *Üsdü'l Gabe*, VI, 57; Zehebî, *Siyer*, II, 261; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 565; Taberî, *a.g.e.*, 572; İbn Hişâm, *a.g.e.*, 269; Dimaşkî, *a.g.e.*, XI, 210; Şelubi, *a.g.e.*, 68. Abbasi, *a.g.e.*, 230.

⁹⁴ Ziriklî, *a.g.e.*, II, 148.

3. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS'İN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER VE BU HADİSLERİN İNCELENMESİ

3.1. Cüveyriye Bint Hâris'in Hadis Rivâyetindeki Yeri ve Talebeleri

3.1.1. Hadis Rivâyetindeki Yeri

Cüveyriye bint Hâris'in altı yıl süren evlilikleri sonunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivâyet ettiği hadis sayısı 7'dir.⁹⁵ Bu rivâyetlerden dört tanesi Kütüb-i Tis'a'da farklı varyantlarla bulunmaktadır. Geri kalan üç hadisten bir tanesi İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde diğer ikisi de el-Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçmektedir.

Cüveyriye bint Hâris (r.a.)'in rivâyetlerinden Buhârî *es-Sâhih*'i ve Nesâî *es-Sünen*'inde bir tanesine, Müslim *es-Sâhih*'i ve Ebû Dâvûd *es-Sünen*'inde iki tanesine, Ahmed b. Hanbel ise *el-Müsned*'inde altı tanesine yer vermiştir.

Rivayet ettiği belirtilen yedi hadisten bir tanesi hayatıyla ilgili olduğu için o hadise ilk bölümde değinilmiştir. Bu bölümde ise altı hadisi sırasıyla incelenerek hadislerin önce sened değerlendirilmeleri yapılmış bunun ardından metin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

3.1.2. Talebeleri

Cüveyriye bint Hâris'ten rivâyette bulunanlar; Abdullah b. Abbas⁹⁶, Amr b. Hâris,⁹⁷ Ubeyd b. es-Sebbak, Tufeyl b. Hâris, Küreyb (İbn Abbas'ın kölesi), Gûlsüm b. el-Mustalik, Ebû Eyyüb el-Merâğî el-Ezdi el-Atikiyye'dir.⁹⁸

Ayrıca kaynaklarda Abdullah b. Şeddâd b. el-Hâdî⁹⁹, İbn Ömer¹⁰⁰ ve Mücahid b. Câbir el-Mekkî¹⁰¹'nin de ondan hadis aldığı bilgisi yer almaktadır. Ancak biz yapmış olduğumuz bu çalışmamız esnasında ismi geçen ravilerin direkt Cüveyriye bint Hâris'ten hadis aldığına rastlamadık.

⁹⁵ Zehebî, *Siyer*, II, 263; Nevevî, *a.g.e.*, 928; Ziriklî, *a.g.e.*, II, 148; Kandemir, *a.g.m.*, 93.

⁹⁶ Zehebî, *el-Kaşif*, II, 505.

⁹⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Vesâyâ 1, Cihad 61, 86, Megâzî 84; Tirmizî, *es-Sünen*, Şemail 185.

⁹⁸ Zehebî, *Siyer*, II, 261; *Târihu'l İslam*, IV, 190; Nevevî, *a.g.e.*, 928; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXVI, 146; İbn Hacer, *Tehzib'ut-Tehzib*, XII, 358.

⁹⁹ Zehebî, *el-Kaşif*, II, 505.

¹⁰⁰ Ebû Nuaym, *a.g.e.*, 3229.

¹⁰¹ Zehebî, *Siyer*, II, 261; *Târihu'l İslam*, IV, 190; Nevevî, *a.g.e.*, 928; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXVI, 146; İbn Hacer, *Tehzib'ut-Tehzib*, XII, 358.

3.2.Rivâyet Ettiği Hadisler ve Hadislerin Konularına Göre Dağılımı

Bu rivâyetlerde en çok zikir, oruç ve sadaka konulu hadisler yer almaktadır. Hadisleri konularına göre şöyle tasnif edebiliriz:

3.2.1. Allah'ı Zikretmeyle İlgili Rivâyeti

Cüveyriye bint Hâris'ten İbn Abbas kanalıyla gelen bu hadis "Kütüb-i Tis'a" dediğimiz dokuz kitap içerisinde Tirmizî, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in rivâyetiyle bize ulaşmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu hadisin iki ayrı varyantı bulunmaktadır.

Hadisin metni Tirmizî'nin *es-Sünen*'inde şöyle geçmektedir:

عَبْرَةُ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- رَوَّاهَا فِي مَجْدِ ثُمَّ رَوَّاهَا النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَارِيَةً مِمَّنْ نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالَ لَهَا « مَا زِلْتِ عَلَيَّ حَالِكِ ». فَقَالَتْ نَعَمْ. قَالَ « أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولُ بَيْنَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ رِضًا نَفْسِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ رِضًا نَفْسِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ زِينَةً عَشِيَّةً سُبْحَانَ اللَّهِ زِينَةً عَشِيَّةً سُبْحَانَ اللَّهِ مَلَاكَلًا حَاتَةً سُبْحَانَ اللَّهِ مَلَاكَلًا حَاتَةً سُبْحَانَ اللَّهِ مَلَاكَلًا حَاتَةً ». قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Cüveyriye bint Hâris (r.a.)'den gelen bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.), bir namazgâhta iken ona uğramış, sonra gün ortasında tekrar uğramış ve ona şöyle demiştir: "Hala aynı durumda mısın? Ben de evet dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdular: Sana okuyacağın bazı kelimeler öğreteyim mi? Yarattıklarının sayısınca Sübhanallah, yarattıklarının sayısınca Sübhanallah, yarattıklarının sayısınca Sübhanallah. Kendi razı olacağı kadar Sübhanallah, kendi razı olacağı kadar Sübhanallah, kendi razı olacağı kadar Sübhanallah. Arşının ağırlığı kadar Sübhanallah, arşının ağırlığı kadar Sübhanallah, arşının ağırlığı kadar Sübhanallah,

sözlerinin mürekkebi kadar Sübhanallah, sözlerinin mürekkebi kadar Sübhanallah, sözlerinin mürekkebi kadar Sübhanallah.” Tirmizî’ye göre bu hadis hasen sahihtir.¹⁰²

Müslim’in *es-Sahih*’inde hadisin metni biraz daha farklıdır. Metin şöyle geçmektedir:

ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنْ عَمَّا بِ كُرَّةٍ حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ
وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا ثُمَّ رَجَعَ بِهَا أَنْ أَضْحَى وَهِيَ جَالِسَةٌ فَقَالَ «مَا زِلْتِ عَلَى الْحَالِ الَّتِي فَارَقْتُكِ عَلَيْهَا
» . قَالَتْ نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «لَقَدْ قُلْتُ بِكَ كُلِّ حَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَوْ زُنْتُ
بِمَا قُلْتُ مِنْهُ لَوُزَنْتُ بِسَبِّ حَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَمَّا خَلَقَهُ وَضَا نَفْسَهُ وَزَنَةَ عَشِيَّةً وَمَادَكَ حَاتٍ هـ » .

İbn Abbas, Cüveyriye (r.a.)’den naklen rivâyet etti ki: Hz. Peygamber (s.a.v.): Cüveyriye onun namazgâhında sabah namazını kıldığı vakit erkenden yanından çıkmış. Sonra kuşluk zamanı geçtiğinde dönmüş. Cüveyriye (r.a.)hala aynı yerde oturuyormuş. Bunun üzerine, “Sen hâlâ benim bıraktığım hal üzere misin?” diye sormuş. Cüveyriye:

— Evet! diye cevap vermiş. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Gerçekten senden ayrıldıktan sonra üç defa dört kelime söyledim ki, bunlar senin bugünden beri söylediklerinle tartılsa, onların ağırlığını tutar: Allah’ı mahlûkatı sayısınca nefsinin rızasınca, arşının ağırlığına kelimelerinin mislince hamdiyle birlikte noksanlıklardan tenzih ederim.” buyurmuşlar.¹⁰³

Bu hadis Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’inde ise İbn Abbas’tan; Cüveyriye, Resulullah’ (s.a.v.) ın yanındayken denilerek rivâyet edilmiştir.¹⁰⁴

Nesâî’de geçen metin de ise *وَهِيَ فِي الْمَسْجِدِ* ibaresinden sonra *تَدْعُو* kelimesine de yer verilmiştir.¹⁰⁵ Yani Cüveyriye bint Hâris kendisinin mescidde dua ettiğini söylemiştir. *Müsned*’de geçen metnin sonuna da Cüveyriye bint Hâris’in isminin

¹⁰² Tirmizî, *es-Sünen*, Daavât 103.

¹⁰³ Müslim, *es-Sahih*, Zikir ve Dua ve Tövbe ve İstiğfar 79.

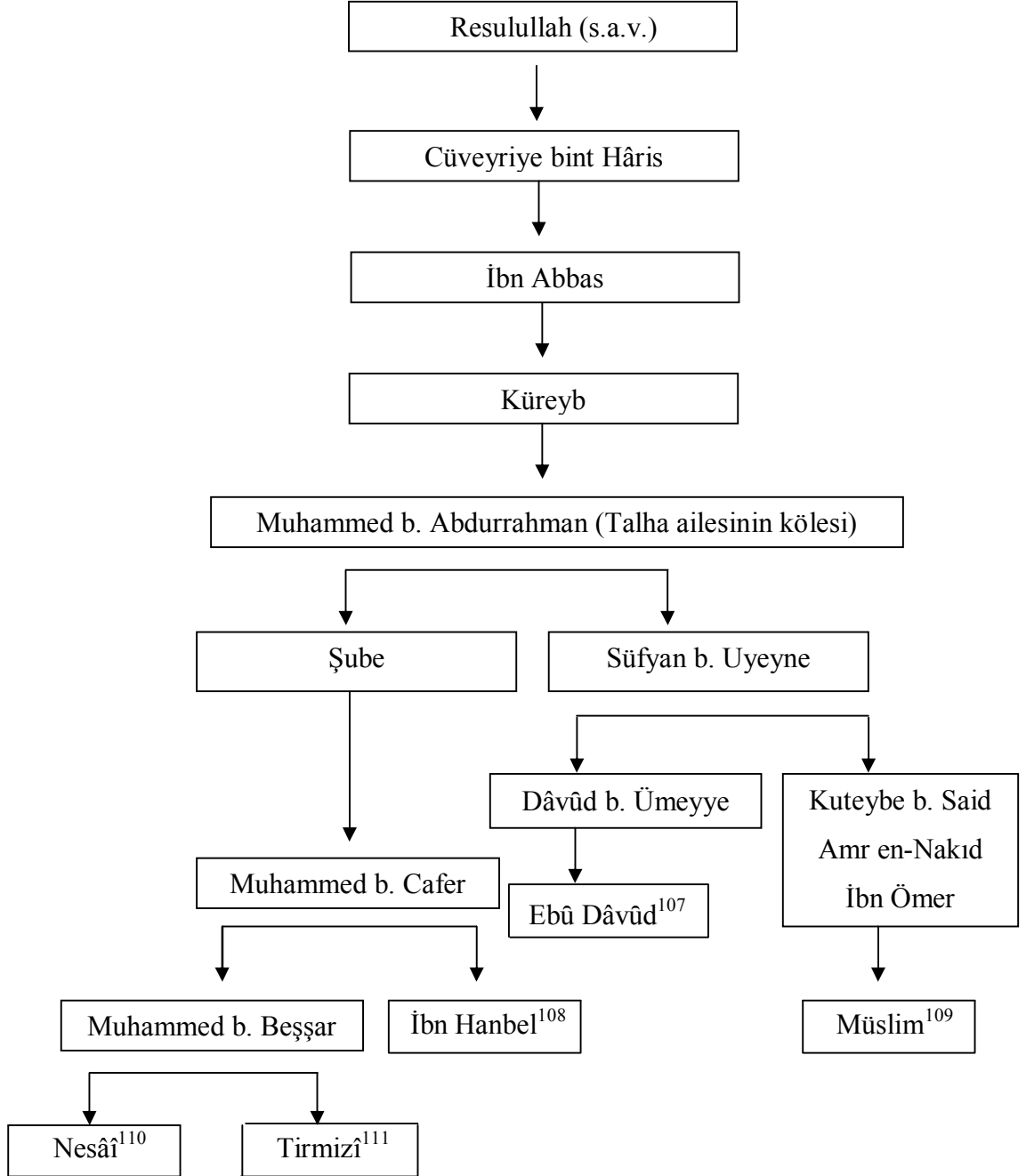
¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Tefriu’ Ebvabi’l-vitr 24.

¹⁰⁵ Nesâî, *es-Sünen*, Sehih 94.

Berre olduğu daha sonra bunun Resulullah (s.a.v.) tarafından değiştirildiği eklenmiştir.¹⁰⁶

3.2.2. Rivâyetin Senedleri

Tirmizî ve Nesâî hadisi aynı ravi zinciriyle nakletmişlerdir. Hadisin ravilerini aşağıdaki çizelgeyle gösterebiliriz.

¹⁰⁶ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27461.

¹⁰⁷ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Tefriu' Ebvabi'l-vitr 24.

¹⁰⁸ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27461.

¹⁰⁹ Müslim, *es-Sahih*, Zikir ve Dua ve Tevbe ve İstiğfar 79.

3.2.3. Rivâyetin Râvî Tanıtımı ve Ravilerin Cerh ve Tadil Açısından Değerlendirmesi

Bu bölümde ravilerin sıklık ve zayıflık durumları hakkında âlimlerin değerlendirmeleri esas alınarak bilgi verilecek, raviler sırasıyla kütüb-i tis'a'nın klasik sıralamasına göre ele alınacaktır.

Tirmizî ve Nesâî'nin *es-Sünen*'inde Geçen Ravi Zinciri

Abdullah b. Abbas

Abdullah b. Abbas b. Abdulmuttalib b. Hâşim b. Abdulmenaf el-Kureyşî el-Hâşimî.

Hiz. Muhammed (s.a.v.)'in amcası Abbas'ın oğludur. Hicretten üç sene önce doğduğu rivâyet edilir.¹¹² Beş sene önce doğduğu yönünde de rivâyetler vardır. Ancak İbn Hacer'e göre birinci görüş daha doğrudur.¹¹³ Abdullah b. Abbas'ın annesi Ümmü'l-Fadl Lübâbe bint Hâris'tir. Hiz. Peygamber'in zevcelerinden Meymûne bint Hâris de onun teyzesidir.¹¹⁴

İbn Abbas'ın, Hiz. Peygamber'in vefatında 10, 13 veya 15 yaşlarında bir çocuk olduğu rivâyet edilir.¹¹⁵ İbn Kesir 15 yaşında olduğu haberinin daha sahih olduğunu söyler. Kendisi yaratılış itibariyle siyasete meyyal olmadığından, devrindeki siyasi hadiselerle fazla karışmamıştır. Bununla beraber İslam'ın cihad ve İslamı yayma seferlerinde bir mücahid olarak bulunmuştur. Onu, hicretin 18-21 senelerinde Mısır'da, 27. senede Kuzey Afrika fetihlerinde, 30. senede de Cürcan ve Taberistan seferlerinde görmekteyiz. 36-37. senelerde de Hiz. Ali ile birlikte Cemel ve Sıffin vakalarında da bulunmuştur. Kendisini İslami ilimlere vermiş, tefsir, hadis, fıkıh, eyyamı Arab sahalarında en yüksek mertebelere ulaşmıştır.¹¹⁶

Hiz. Peygamber (s.a.v.) dışında Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman, Hiz. Ali, Ammar b. Yasir, Muâz b. Cebel, Übeyy b. Ka'b, Üsame b. Zeyd, Halid b. Velid, Sa'd b. Ubade, kardeşi Fudayl b. Abbas, babası Abbas b. Abdulmuttalib, Ebû Zer el-Ğıfari, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Hiz. Aişe, Esmâ bint Ebû Bekir, Cüveyriye

¹¹⁰ Nesâî, *es-Sünen*, Sehiv 94.

¹¹¹ Tirmizî, *es-Sünen*, Daavât 103.

¹¹² İbn Abdilberr, *a.g.e*, III, 933; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 161; Zehebî, *Siyer*, III, 332.

¹¹³ İbn Abdilberr, *a.g.e*, III, 934.

¹¹⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 156; Zehebî, *Siyer*, III, 335-336.

¹¹⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 161.

¹¹⁶ Cerrahoğlu, İsmail, "Abdullah ibn Abbas ve Tefsir ilmindeki yeri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Mart-Nisan 1972, XI-2, 74.

bint Hâris, Sevde bint Zem'a, teyzesi Meymûne bint Hâris, annesi Lübâbe bint Hâris, Ümmü Seleme ve Ümmü Hânî bint Ebû Talib'den rivâyetler de bulunmuştur. Talebeleri arasında ise oğlu Ali, İkrime, Miksem, Küreyb, Enes b. Malik, kardeşi Kesîr b. Abbas, Urve b. Zübeyr, Tâvûs, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid b. Cebr, Kâsım b. Muhammed, Atâ' b. Yesâr, İbn Sirin bulunmaktadır.¹¹⁷

Abdullah b. Abbâs, yaşının küçüklüğü sebebiyle bizzat Hz. Peygamber'den az sayıda hadîs işitmiştir. İşittiği hadîs sayısı hakkında 4, 7, 10 gibi rakamlar telaffuz edilmiştir. Bununla beraber, onun mürselleri sahâbe ve tabiîn tarafından kabulle karşılanmıştır. Ancak o, hadisleri, gerek büyük, gerekse küçük sahâbîlerden öğrenmiştir, 1660 hadis rivâyet ederek "müksirûn"dan sayılan İbn Abbâs'ın rivâyetlerinden 95'i "müttefekun aleyh", 120'si sadece Buhârî'nin Sahih'inde, 49'u da sadece Müslim'in Sahih'inde yer almaktadır.¹¹⁸

Yine burada da Resulullah'tan değil, Cüveyriye bint Hâris'ten rivâyette bulunduğunu görmekteyiz. Böylece hadisteki muhtemel sahâbî irsalinin kapısı kapanmış olmaktadır.

Abdullah b. Abbas'ın 68/687 başka bir rivâyette 70/689 yılında ve 70, 71 veya 74 yaşında Taif'te vefat ettiği söylenir.¹¹⁹

Küreyb

Küreyb b. Ebî Müslim el-Kureyşî el-Hâşimî, Hicaz'lıdır. Lakabı Ebû Rişdeyn'dir. Abdullah b. Abbas'ın kölesidir. Rişdeyn b. Küreyb ve Muhammed b. Küreyb'in babalarıdır.¹²⁰

Hicri 98/716 yılında Medine'de, Süleyman ibn Abdumelik'in hilafetinin sonlarında vefat etmiştir.¹²¹

İbn Abbas'ın kölesi olan Küreyb'in hocaları arasında efendisi Abdullah b. Abbas, Üsâme b. Zeyd, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab, Abdurrahman b. Ezher ez-Zührî, Muaviye b. Ebî Süfyan, Hz. Âişe, Meymûne bint Hâris, Ümmü Fadl, Ümmü Seleme ve Ümmü Hânî sayılabilir. Talebeleri arasında İbrahim b. Ukbe, Bekir b. Abdullah, Hâris b. Abdurrahman, Rişdeyn b. Küreyb, Mekhûl eş-Şâmî,

¹¹⁷ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 155-161; Zehebî, *Siyer*, III, 332-333.

¹¹⁸ Çoşkun, Selçuk, *Hadis Değerlendirmede Bütünlük*, Aktif Yayınevi, Ankara- 2003, 111.

¹¹⁹ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 162.

¹²⁰ Zehebî, *Siyer*, IV, 479.

¹²¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 293; Zehebî, *Siyer*, IV, 480; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VIII, 433; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 174.

Zührî, Muhammed b. Ukbe, Ebû Sahr Musa b. Ukbe, Hümejd b. Ziyâd, Muhammed b. Abdurrahman, Muhammed b. Ebû Harmele zikredilmektedir.¹²²

İbn Sa'd onun, sika ve hasenü'l hadis olduğunu söylemiştir.¹²³ Aynı şekilde Nesâî ve Yahya b. Main de onun sika olduğunu belirtmiştir.¹²⁴ Osman b. Said ed-Dârimî Yahya b. Main'e, "Küreyb bana İbn Abbas'tan veya İkrime'den daha sevimlidir" demiştir.¹²⁵

Bilindiği üzere bir ravi için "Sika" ifadesinin kullanılması, onun adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşımasına delalet eder.¹²⁶ Yine bir ravi hakkında "Hasenü'l hadis" tabiri de böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibar için alınır.¹²⁷

Muhammed b. Abdurrahman

Muhammed b. Abdurrahman b. Ubeyd el-Kureysî el-Kufî, Talha ailesinin kölesidir.¹²⁸

Ebû Hureyre,¹²⁹ Saib d. Yezîd ve İsa b. Talha,¹³⁰ Salim b. Abdullah b. Amr, İkrime, Ali b. Rebia', Küreyb ve İbn Şihâb ez-Zührî'den hadis dinlemiştir.¹³¹ Kendisinden de Süfyan es-Sevrî, Şu'be,¹³² Süfyan b. Uyeyne rivâyette bulunmuştur.¹³³

Tirmizî, Muhammed b. Abdurrahman için şöyle demiştir: Medîneli bir üstad, güvenilen bir kişidir.¹³⁴

Ayrıca Yahya b. Main de Muhammed b. Abdurrahman'ın sika olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtim de kendisi için "Salihu'l Hadis" ifadesini

¹²² Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 173; Zehebî, *Siyer*, IV, 480; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VIII, 433.

¹²³ İbn Sa'd, *a.g.e*, V, 293.

¹²⁴ Zehebî, *Siyer*, IV, 480.

¹²⁵ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 174.

¹²⁶ Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul- 2009, 277.

¹²⁷ Aydınli, *a.g.e*, 112.

¹²⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 146; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 614.

¹²⁹ İbn Hibban, *a.g.e*, VII, 366.

¹³⁰ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 146.

¹³¹ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 614.

¹³² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 146.

¹³³ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 614.

¹³⁴ Tirmizî, *es-Sünen*, Daavât 103.

kullanmışlardır. Nesâî, “Leyse bihi be’s” yani hadislerini almak da bir beis yoktur, demiş, İbn Hibban da raviyi *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.¹³⁵

Daha önce de geçtiği gibi bir ravi için “sika” ifadesinin kullanılması, onun adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşımasına delalet eder.¹³⁶

“Salihu’l Hadis” lafzı ta’dilin Zehebî ve Irâkî’ye göre dördüncü, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirilmek üzere yani i’tibar için alınır.¹³⁷

“Leyse bihi be’s” lafzı ise ta’dilin Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis, yazılır ve araştırılır/ incelenir.¹³⁸

Bütün bunlar onun güvenilir bir ravi olduğunu göstermektedir.

Şu’be İbnu’l Haccac

Adı Şu’be İbnu’l Haccac b. el-Verd el-Atekî el-Ezdî el-Vasîtî, künyesi Ebû Bestam’dır.¹³⁹ Tâbiinin büyüklerindendir.¹⁴⁰ 83/702 yılında doğmuş, Basra’da yaşamış ve 160/776 yılında orada vefat etmiştir.¹⁴¹

Malik b. Enes, Kata’de b. Diâme, Sabit b. Eslem el-Bunanî, Abdullah b. Dinar, Muhammed b. Abdurrahman ve daha birçok tâbiinden rivâyetlerde bulunmuştur.¹⁴²

Kendisinden de birçok ravi hadis almıştır.¹⁴³ Onun hakkında “Sika”, “Hafız”, “Mutkin” gibi ta’dil edici lafızlar kullanılmıştır.¹⁴⁴

Takva ve vera sahibidir.¹⁴⁵ Hammad: “Şu’be’den bana hadis gelirse onu alırım” demiştir.¹⁴⁶ Sufyan es-Sevrî, Şu’be’nin hadiste “Emiru’l-müminin olduğunu söylemiş¹⁴⁷, Şafii de; “Şu’be olmasaydı Irak’ta hadis bilinmezdi” demiştir.¹⁴⁸

¹³⁵ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 614.

¹³⁶ Aydınli, *a.g.e.*, 277.

¹³⁷ Aydınli, *a.g.e.*, 272.

¹³⁸ Aydınli, *a.g.e.*, 163.

¹³⁹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 446.

¹⁴⁰ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 479.

¹⁴¹ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, IV, 244; İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 446; İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 266.

¹⁴² Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 482.

¹⁴³ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 486-489.

¹⁴⁴ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 266.

¹⁴⁵ İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 446.

¹⁴⁶ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 490.

¹⁴⁷ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, IV, 245.

¹⁴⁸ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 491.

Muhammed b. Sa'd; kendisi için "Sahibu'l-hadis", "Sikaten, Me'mûnen, Sebten, Hucceten" ifadesini kullanmış, el-İclî de "Sikatun fi'l-hadis" olduğunu ama bazen isimlerde hata yaptığını söylemiştir.¹⁴⁹ Aynı şekilde Zehebî de "Sebt" ve "Huccet" olduğunu söyledikten sonra çok az isimlerde hata yaptığını zikretmiştir.¹⁵⁰

Irak'ta cerh ve ta'dil'de söz sahibi olan Şu'be zayıf ve metruk raviler konusunda kendisine uyulan biri olmuştur.¹⁵¹

Bütün bunlar onun tereddütsüz bir şekilde sika bir ravi olduğunu göstermektedir.

Muhammed b. Cafer Ğunder

Muhammed b. Cafer el-Huzeli Ebû Abdillâh, Basralıdır. 193/808 yılında vefat etmiştir. Şu'be'nin talebesi olan Muhammed b. Cafer, Ğunder olarak tanınır.¹⁵² Yaklaşık yirmi sene Şu'be ile beraber kalmıştır.¹⁵³ Şu'be'den ve başkalarından rivâyetlerde bulunmuştur. Said b. Arûbe'nin¹⁵⁴, es-Sevrî'nin, İbn Uyeyne'nin arkadaşısıdır.¹⁵⁵ Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır.¹⁵⁶

İbn Hibban, Muhammed b. Cafer'i *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.¹⁵⁷ İbn Sa'd, sika olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Ebû Hâtim ve el-İclî kendisi için "Sikadır, Şu'be'nin hadislerinde insanların esbetidir" demişlerdir.¹⁵⁹ Abdullah b. Mübarek; "İnsanlar, Şu'be'nin hadislerinde ihtilafa düştüklerinde, Ğunder'in kitabı onlar arasında hakem olur" demiştir. Yine Abdurrahman b. Mehdi; "Şu'be'nin hayatında, Ğunder'in kitabından istifade ediyorduk" demiştir. Yahya b. Main de onun özellikle Şu'be'nin hadislerini rivâyette sika olduğunu zikretmiştir.¹⁶⁰

Bu bilgiler bize Muhammed b. Cafer'in özellikle Şu'be hadisleri konusunda sika olduğunu göstermektedir.

¹⁴⁹ el-İclî, el-Kufî Ahmed b. Abdillâh, *Marifetü's-Sikat*, I, thk: Abdulalim Abdulazim, Mektebetü'd-Dar, Medine- 1985, 456; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 494.

¹⁵⁰ Zehebî, *el-Kaşif*, I, 485.

¹⁵¹ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 494.

¹⁵² İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 50; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 57; İbn Hacer; *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 85.

¹⁵³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 58; İbn Hacer; *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 84.

¹⁵⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 57.

¹⁵⁵ İbn Hacer; *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 84.

¹⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 84; İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 50.

¹⁵⁷ İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 50.

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 85.

¹⁵⁹ el-İclî, *a.g.e*, II, 234; İbn Hacer; *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 85.

¹⁶⁰ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 8.

Muhammed b. Beşşar

Adı Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân el-Abdî, Ebû Bekir el-Bendâr'dır. Basra ehliindendir. H. 167 yılında doğmuş, 252 yılında vefat etmiştir.¹⁶¹

Abdulvehhab es-Sekafî, Muhammed b. Cafer Ğunder, Muaz b. Hişam, Ebû Dâvûd et-Tâyâlisi, Ümeyye b. Halid ve daha birçok kişiden hadis almıştır. Kendisinden de Nesâî, Beğavî ve daha birçok kişinin bulunduğu bir cemaat rivâyette bulunmuştur.¹⁶²

Muhammed b. Beşşar'ın kendi kitabı da dahil, çeşitli kitaplardan ezberlediği ve öyle rivâyet ettiği nakledimiştir.¹⁶³

Ebû Dâvûd, Muhammed b. Beşşar'dan elli bin hadis yazdığını söylemiş, iyi biri olmasa asla kendisinden yazmayacağını da eklemiştir.¹⁶⁴

El-İclî, sika olduğunu söylemiştir.¹⁶⁵ Nesâî kendisi için “Salih, La Be's'e bih” lafzını kullanmıştır.¹⁶⁶ Buhârî'nin *es-Sahih*'inde 205 hadisi bulunmaktadır.¹⁶⁷

Başka bir yerde Muhammed b. Beşşâr, Amr b. Ali el-Fellas tarafından yalancılıkla itham edilmiştir.¹⁶⁸

Fakat el-Fellas'ın Muhammed b. Beşşar'ı yalan söylemekle itham etmesi birkaç yönden geçerli sayılmamıştır. Şöyle ki, bir kere el-Fellas, bu tenkidine sebep göstermemiştir. Oysa bir ravinin adaletli olduğuna hükmederken sebep göstermek şart olmadığı halde cerhi için göstermek şarttır. Bir başka deyişle, sebep göstermeksizin bir ravinin adaletli olduğuna hükmedilebilirse de açıklama yapmadan yapılan cerh makbul değildir. Öte yandan el-Fellas'ın bu tenkidine katılan başka cerh ve ta'dil âlimi yoktur.¹⁶⁹

Ayrıca Zehebî, İslam âlimlerinin Muhammed b. Beşşar'ı “sika” bildiklerini, bu yüzden, de el-Fellas'ın tenkidine kulak asmadıklarını söylemiştir. Yine Zehebî'nin naklettiğine bakılırsa meşhur cerh ve ta'dil âlimi Yahya h. Main'in hadis

¹⁶¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 111.

¹⁶² İbn Hacer; *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 61.

¹⁶³ Zehebî, *Siyer*, XII, 148.

¹⁶⁴ İbn Hacer; *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 62; Zehebî, *Siyer*, XII, 145.

¹⁶⁵ el-İclî, *a.g.e.*, II, 232.

¹⁶⁶ İbn Hacer; *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 62.

¹⁶⁷ İbn Hacer; *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 63.

¹⁶⁸ Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Rical*, III, thk: Ali Muhammed el-Becavi, Dâru'l-Marife, Beyrut- t.y, 490.

¹⁶⁹ Uğur, Mücteba, “*Cerh ve Ta'dil İlmi Yönünden Sahihu'l-Buhârî Ravileri*” *AÜİF Dergisi*, XXXII, 116-117.

meclisinde Bundar'ın ismi geçtiği halde onun mecruh veya zayıf bir ravi olduğuna dair tek kelime söylememiştir.¹⁷⁰

Muhammed b. Beşşar için kullanılan “Salih” lafzı Aliyyu'l-Kari'ye göre ta'dilin beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis, yazılır ve incelenir.¹⁷¹

Nesâî tarafından kullanılan “La be'se bih” lafzı ise ta'dilin Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibar için alınır.¹⁷²

Senedin Değerlendirilmesi

Bu rivâyet hem Tirmizî hem de Nesâî'nin *es-Sünen*'inde aynı ravilerle nakledilmiştir.

Senedin muttasıl olup olmaması raviler arasındaki muasarata bağlıdır. Sahabi olan Abdullah b. Abbas'ın Cüveyriye ile görüşmesi mümkündür. Kölesi olan Küreyb'in de bu hadisi, Efendisi İbn Abbas'tan almış olmasında hiçbir sıkıntı yoktur. Küreyb'in ölüm tarihi h. 98'dir. Bu rivâyeti ondan nakleden Muhammed b. Abdurrahman'ın ölüm tarihi nakledilmemiş olsa da hocaları arasında Küreyb'in ilk sırada sayılması muasarat sıkıntısının olmadığını göstermektedir. Yine aynı şekilde Şu'be, Muhammed b. Cafer ve Muhammed b. Beşşar arasında da muasarat sabittir.

Bu seneddeki ravilerin tamamı sika olarak değerlendirilmişlerdir.

Senedin muttasıl olması, ravilerin sika olarak nakledilmesi, rivâyetin diğer rivâyetlere muhalif olmaması ve aynı şekilde başka senedlerle de desteklenmesi bu hadisin sened açısından sahih olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Müslim'in *es-Sahih*'inde Geçen Ravi Zinciri

Abdullah ibn Abbas

Hayatı için bkz. sf. 22.

Küreyb

Hayatı hakkında bilgi için bkz. sf. 23.

Muhammed b. Abdurrahman

Hayatı hakkında söylenenler için bkz. sf. 24.

¹⁷⁰ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, III, 490.

¹⁷¹ Aydınli, *a.g.e*, 271.

¹⁷² Aydınli, *a.g.e*, 159.

Süfyan b. Uyeyne

Süfyan b. Uyeyne b. Ebî İmran Ebû Muhammed el-Kufî, el-Hilâlî

107/745 yılında doğmuştur. Mekke’de yaşamış ve 198/813 yılında vefat etmiştir.¹⁷³

16 yaşındayken hocası Zührî’den ve Amr b. Dinar’dan hadis dinlemiştir.¹⁷⁴ Zührî, onun için “Ondan daha küçük olup da hadisle uğraşan birini görmedim” demiştir.¹⁷⁵ Kendisinden de birçok kişi rivâyette bulunmuştur.¹⁷⁶

İbn Hibban onun hakkında “Sağlam hafızlardandır. Dinde vera sahibidir. Ölene kadar sünneti toplamaya ve anlamaya çalışmıştır” demektedir.¹⁷⁷

el-İclî, Süfyan b. Uyeyne için “Sika” ve hadiste sebt olduğunu söylemiştir.¹⁷⁸ Ayrıca kendisi için “Hasenu’l-hadis”, “Huccet” ve “Hafız” tabirleri de kullanılmıştır.¹⁷⁹ Bazı hadisciler de Zührî’nin hadislerinin en sağlamlarının (esbet) onun kanalıyla geldiğini söylemişlerdir.¹⁸⁰ Ahmed b. Hanbel de Amr b. Dinar’ın hadislerinde İnsanların en sağlamı olduğunu söylemiştir.¹⁸¹ Şafii de: “Süfyan ve Malik olmasaydı Hicazın ilmi kaybolurdu” demiştir.¹⁸²

Bütün bu değerlendirmeler onun sika bir ravi olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Kuteybe b. Said

İsmi, Kuteybe b. Said b. Cemil b. Tarif b. Abdullah el-Beghani; künyesi Ebû Reça’dır. Es-Sekafî’nin azatlısıdır.¹⁸³ İbn Adiyy ve Ebû Ahmed isminin Yahya, lakabının Kuteybe olduğunu,¹⁸⁴ İbn Mende ise isminin Ali olduğunu söylemiştir.¹⁸⁵

H. 150 yılında doğmuş,¹⁸⁶ h. 240 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁷

¹⁷³ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, IV, 94; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 192; İbn Hibban, *a.g.e*, VI, 403; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 107.

¹⁷⁴ İbn Hibban, *a.g.e*, VI, 403; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 105.

¹⁷⁵ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, IV, 94; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 188.

¹⁷⁶ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 183-188; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 105.

¹⁷⁷ İbn Hibban, *a.g.e*, VI, 404.

¹⁷⁸ el-İclî, *a.g.e*, I, 417.

¹⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 107.

¹⁸⁰ el-İclî, *a.g.e*, I, 417.

¹⁸¹ Zehebî, *Mizanu’l-İtidal*, II, 170.

¹⁸² Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 189; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 105.

¹⁸³ İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 20.

¹⁸⁴ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 523.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 321; Zehebî, *Siyer*, XI, 14.

¹⁸⁶ İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 20.

¹⁸⁷ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, VII, 195; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 323; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 537.

Leys b. Sa'd, Ebû Avane, Malik, Hammad b. Zeyd¹⁸⁸, Abdullah b. Zeyd b. Elsem, Dâvûd b. Abdurrahman el-Attar, Rişdeyn b. Sa'd, Cerir b. Abdulhamit, Fudayl b. Iyaz, Eyyüp b. Cafer Yemâmî, Muhammed b. İshâk es-Sekafî, İbn Uyeyne, Mervan b. Muaviye, Veki' ve daha birçok kişiden hadis dinlemiştir.¹⁸⁹

Kendisinden Buhârî, Müslim, Nesâî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Dârimi, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Yahya b. Main, Ebû Hâtım, Ebû Heyseme ve büyük bir cemaat rivâyet de bulunmuştur.¹⁹⁰

Buhârî'nin *es-Sahih*'inde 307, Müslim'in *es-Sahih*'inde de 668 hadisi bulunmaktadır.¹⁹¹

Kuteybe, çok fazla ilim yolculuğu yapmıştır. Zehebî bir yerde sayılamayacak kadar çok hadis yazdığını söylerken başka bir yerde yüz bin hadis naklettiğini ifade etmektedir.¹⁹²

İbn Main, Ebû Hâtım ve Nesâî, Kuteybe b. Said'in "Sika" olduğunu belirtirler. Ayrıca Nesâî, "Saduk" lafzını da eklemiştir.¹⁹³ el-Hâkim de kendisi için "Sika Me'mun" lafızlarını kullanmıştır.¹⁹⁴

Daha önce de geçtiği gibi, bir ravi için "sika" ifadesinin kullanılması, onun adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşımasına delalet eder.¹⁹⁵ "Saduk" lafzı ise Ta'dilin, Zehebî ve Irâkî'ye göre üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis yazılır ve kullanılabilir.¹⁹⁶

Kuteybe b. Said, Şeyhu'l-İslam, Muhaddis ve İmam sıfatlarına layık görülmekle beraber naklettiği bir hadis dolayısıyla eleştirilmekten de kurtulamamıştır.

Seferde namazların cemi ile ilgili bir rivâyeti Leys b. Sa'd'dan nakletmiş fakat bu haberi Leys'ten nakleden diğer bütün ravilerin hilafına cemi takdim'den bahsetmiştir. Buhârî bunun Halid el-Medâinî'nin sokuşturması olduğunu söylemiş, Zehebî Leys'in telkin kabul eden biri olduğunu ifade ederek, itiraz etmiş ve kusurun

¹⁸⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 195.

¹⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 321.

¹⁹⁰ İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 20; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 322; Zehebî, *Siyer*, XI, 15.

¹⁹¹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 322.

¹⁹² Zehebî, *Siyer*, XI, 14-18.

¹⁹³ Zehebî, *Siyer*, XI, 16.

¹⁹⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 322.

¹⁹⁵ Aydınli, *a.g.e*, 277.

¹⁹⁶ Aydınli, *a.g.e*, 261.

Kuteybe'den kaynaklandığını, binlerce rivâyeti olan birisinin bir haberde hata yapmış olmasının da mazur görüleceğini söylemiştir. El-Hâkim de, bu haberin, sika raviler tarafından nakledilmesine karşın, sened ve metin olarak şaz olduğunu söylemiştir.¹⁹⁷

Amr en-Nâkîd

Adı Amr b. Muhammed b. Bekir b. Şabur en-Nâkîd Ebû Osman el-Bağdâdî'dir.

Yezîd b. Hârun,¹⁹⁸ Süfyan b. Uyeyne, Kesir b. Hişam, Muâviye b. Amr el-Ezdi, Veki' b. Cerrah, Mervan b. Muaviye el-Fezârî ve başkalarından rivâyette bulunmuştur.¹⁹⁹

Kendisinden Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Ebû Ya'la, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim, Muhammed b. İshâk ve daha birçok kişi rivâyette bulunmuştur.²⁰⁰

H. 232'de vefat etmiştir.²⁰¹

İbn Hibban, Onu *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.²⁰² Ebû Hâtim kendisi için "Sika", "Saduk", "Emin"; İbn Sa'd ise "Sika", "Sebt" ve "Sahibu'l-Hadis" ifadelerini kullanmıştır.²⁰³

Sahibu'l-Hadis, hadisle amel etmeye özellikle hadisten öğrendiklerini uygulamaya gayret eden kimse için kullanılan bir sigadır.²⁰⁴

Kullanılan bu tabirler onun güvenilir bir ravi olarak tanındığını göstermektedir.

Senedin Değerlendirilmesi

Müslim'in *es-Sahih*'inde geçen ravi zincirine baktığımızda Muhammed b. Abdurrahman'dan sonra Süfyan b. Ümeyye gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Muhammed b. Abdurrahman'ın ölüm tarihi belirtilmemişse de öğrencileri arasında Süfyan b. Ümeyye'nin bulunduğu nakledilmiştir. Süfyan b. Ümeyye h. 107 ile h. 198 yıllarında yaşamıştır. Ondan bu hadisi alan Kuteybe b. Said de h. 150 ile h.

¹⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 322-323.

¹⁹⁸ İbn Hibban, *a.g.e*, VIII, 485.

¹⁹⁹ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 214.

²⁰⁰ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 215; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, VII, Müessetü'l A'lemi li'l-Matbu'at, Beyrut- 1986, 327.

²⁰¹ Zehebî, *el-Kaşif*, II, 87; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 426.

²⁰² İbn Hibban, *a.g.e*, VIII, 485.

²⁰³ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 426; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 217.

²⁰⁴ Aydınli, *a.g.e*, 264.

240 yılları arasında yaşamıştır. Süfyan b. Ümeyye vefat ettiğinde Kuteybe, 48 yaşlarında olmaktadır. Bu da muasaratı mümkün kılmaktadır. Kuteybe ise bu hadisi h. 232’de vefat eden Amr b. Nâkîd’a rivâyet etmiştir. Bu da aynı asırda yaşadıklarını göstermektedir. Kısaca incelenen senedde ittisal açısından bir problem olmadığı görülmektedir.

Aynı şekilde burada geçen bütün raviler de sika olarak değerlendirilmişlerdir. Ravilerin muasaratının kesin olması ve ravi değerlendirmelerinde zayıf olduklarına dair hiçbir bilgi bulunmaması hatta raviler için “Sika”, “Sebt”, “Saduk” gibi tabirlerin kullanılması hadisin senedinin sahih olduğunu göstermektedir.

Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’inde Geçen Ravi Zinciri

Abdullah b. Abbas

Hayatı için bkz. sf. 22.

Küreyb

Hayatı için bkz. sf. 23.

Muhammed b. Abdurrahman

Hayatı için bkz. sf. 24.

Süfyan b. Uyeyne

Hayatı için bkz. sf. 29.

Dâvûd b. Ümeyye

Dâvûd b. Ümeyye el-Ezdi; Süfyan b. Uyeyne,²⁰⁵ Malik b. Sair, Muaz b. Muaz el-Basri²⁰⁶ ve Muaz b. Hişam’dan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Dâvûd, Abdullah b. Muhammed el-Beğavî hadis almıştır.²⁰⁷

İbn Hacer, onuncu tabakadan olan bu ravinin “Sika” olduğunu söylemiştir.²⁰⁸

Senedin Değerlendirilmesi

Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’indeki ravilere bakıldığında yine aynı şekilde Abdullah b. Abbas, Küreyb, Muhammed b. Abdurrahman ve Süfyan b. Uyeyne sıralaması görülmektedir. Bunlar arasında muasaratın gerçekleştiği ortaya çıkmıştı. Buradaki senedde hadisi Süfyan b. Uyeyne’den nakleden Dâvûd b. Ümeyye’nin hocaları arasında Süfyan b. Uyeyne’nin zikredilmesi ittisal açısından bir sıkıntı olmadığını göstermektedir. Dâvûd b. Ümeyye hakkında kullanılan Sika tabiri de

²⁰⁵ Zehebî, *el-Kaşif*, I, 378.

²⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, III, 407.

²⁰⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 156; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VIII, 376; Zehebî, *el-Kaşif*, I, 378.

²⁰⁸ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 198.

senedin sıhhatine engel teşkil eden bir durumun olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Geçen Ravi Zinciri

Abdullah b. Abbas

Hayatı için bkz. sf. 22.

Küreyb

Hayatı için bkz. sf. 23.

Muhammed b. Abdurrahman

Hayatı için bkz. sf. 24.

Şu'be İbnu'l Haccac

Hayatı için bkz. sf. 25.

Muhammed b. Cafer Ğunder

Hayatı için bkz. sf. 26.

Senedin Değerlendirilmesi

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki raviler arasında muasarat mevcuttur. Buna göre hadis muttasıldır. Daha önce de değinildiği gibi ravilerin hepsi sikadır. Buna ilave olarak bütün senedlerin birbirini desteklemesi de senedin sahih olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Rivâyetin Metin Tenkidi

Bu rivâyette Hz. Peygamber tarafından Cüveyriye'ye Allah'ı belirli kelimelerle zikretmesinin daha faziletli olduğu anlatılmaktadır. Resulullah, onu aynı yerde, aynı vaziyette ibâdete devam ediyor bulunca, "sabahtan beri yapmakta olduğu zikre sevapca denk gelecek dört kelimelik dua"yı öğrettiğinden bahsedilmiştir. Böylece bu hadis, bazı özlü kelimeleri kullanarak az bir gayretle çok fazla zaman ve gayrete denk bir sevabın elde edilebilebileceğini göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında da çoğu âyette Allah'ı tesbih etmenin önemine vurgu yapılmaktadır. Allah'ı zikretmeyle alakalı ayetlerden bazıları şunlardır:

"Rabbini adını zikreyle. Mutlak ihlas ile O'na yönel." ²⁰⁹

"Sen Rabb'ini hamd ile tesbih et (O'nu övecek sözlerle an, subhânellâhi velhamdulillâhi de) ve secde edenlerden ol." ²¹⁰

²⁰⁹ Müzzemmil Süresi, 73/8.

²¹⁰ Hicr, 15/98.

“Dikkat edin, Kalpler ancak Allah’ı zikretmekle tatmin olur.”²¹¹

“Artık namaz tamamlanınca ayakta, otururken ve yanınız üzerine yatairken Allah’ı zikredin.”²¹²

Dolayısıyla söz konusu hadis, Kur’an’a aykırı görünmemektedir.

Aynı zamanda diğer hadislerle bakıldığında bu konuyu teyid eden rivâyetler bulunmaktadır. Örneğin; Hz. Ebû Hüreyre (r.a.)’nin rivâyet ettiği; “Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "İki kelime vardır, bunlar dile hafif, terazide ağır, Rahmân’a da sevgilidirler: Sübhânallahi ve bihamdihi, Sübhânallâhi’l-azim. (Allahım seni hamdinle tesbih ederim, yüce Allahım seni tenzih ederim) kelimeleridir”²¹³ ve Hz. Âişe (r.a.)’nin rivâyet ettiği, “Resulullah (s.a.v.) özlü duaları tercih eder, diğerlerini bırakırdı”²¹⁴ hadisleri de bu rivâyetin sahih olduğuna katkıda bulunmaktadır.

3.2.2. Cuma Orucuyla İlgili Rivâyeti

Kütüb-ü Tis’a’da dört yerde bulunan bu hadis; Buhârî, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel kanalıyla bize ulaşmaktadır. Hadisi Cüveyriye bint Hâris’ten Ebû Eyyûb el-Atikiyye rivâyet etmiştir. Hadisin metni şöyledir.

أَبِي أَيُّوبَ عَنِ رِبَّةَ بِنْتِ الْحَارِثِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
دَخَلَ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهِيَ صَائِمَةٌ فَقَالَ « أَصُمْتَ أُمِّسِ » . قَالَتْ لَا . قَالَ « تُرِيدِينَ أَنْ تَصُومِي
غُلًا » . قَالَتْ لَا . قَالَ « فَأَفْطِي »

Ebû Eyyûb, Cüveyriye (r.a.)’den rivâyet etti: Bir cuma günü Cüveyriye oruçlu iken Peygamber (s.a.v.) onun yanına girdi de:

— "Dün oruç tuttun mu?" diye sordu. Cüveyriye:

— “Hayır, tutmadım” dedi. Rasûlullah:

— "Yarın oruç tutmak istiyor musun?" dedi. Cüveyriye

— Hayır, tutmayacağım, deyince Rasûlullah:

²¹¹ Rad, 13/28

²¹² Nisa, 4/103

²¹³ Buhârî, *es-Sahih*, Daavât 65, Eymân 19, Tevhid 58; Müslim, *es-Sahih*, Zikr 31, (2694); Tirmizî, *es-Sünen*, Daavât 61, (3463).

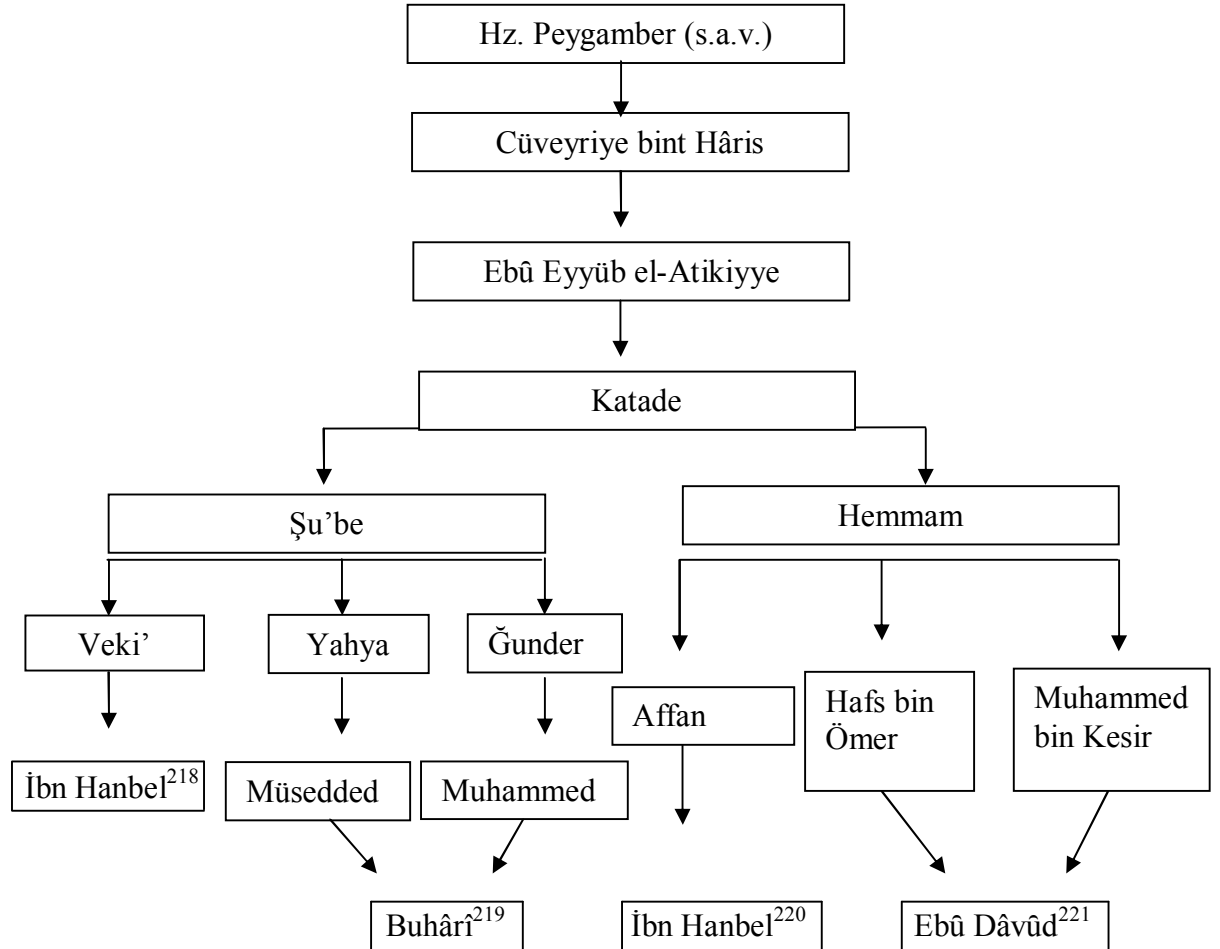
²¹⁴ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât 358, Hadis No:1482.

— "Öyleyse orucunu boz" buyurdu.

Bu rivâyetin *Müsned*'de de iki farklı varyantı bulunmaktadır. İlk metinde فقال den sonra لها ilavesi bulunmakta²¹⁵, ikinci metinde ise فقال den sonra لها ilavesiyle birlikte أفتريدين ifadesinin yerine أفتريدين ibaresi kullanılmış ve metnin en sonuna ise إذا kelimesi eklenmiştir.²¹⁶

3.2.3. Rivâyetin Senedleri

Bu hadis Buhârî'nin *es-Sahih*'in de ve Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'in de aynı metinle geçmekte sened kısmında ise Katade'den sonra ravi zincirinde değişiklik bulunmaktadır.²¹⁷ Hadisin ravi zincirini şöyle bir çizelgeyle gösterebiliriz:

²¹⁵ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27465.

²¹⁶ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27462.

²¹⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Savm 62, Hadis No: 1885; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Sıyam 52.

²¹⁸ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27465.

²¹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, Savm 62, Hadis No: 1885.

3.2.4. Rivâyetin Râvî Tanıtımı ve Ravilerin Cerh ve Tadil Değerlendirmeleri

Buhârî'nin *es-Sahih*'indeki Ravi Zinciri

Ebû Eyyüb el-Merâğî

Ebû Eyyüb el-Merâğî el-Ezdi el-Atikiyye'nin asıl adı Yahya b. Malik'tir.²²² Ona Habib b. Malik de derler. Babası Ezd kolunun Merağ kabilesindendir.²²³ Irak'ın Hicac vilayetinde, 80 yaşından sonra vefat etmiştir.²²⁴

Cüveyriye bint Hâris haricinde Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Amr b. As, Semura b. Cündeb'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Katade b. Di'ame, Sabit, Eslem el-İclî, Ebû'l Vasil Abdulhamit b. Vasil, Ebû İmran el-Cevnî rivâyette bulunmuşlardır.²²⁵

Nesâî²²⁶ ve Zehebî²²⁷ onun sika olduğunu söylemiş, İbn Hibban, Onu *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.²²⁸ El-İ'clî Basralı sika tabiilerden olduğunu söylemiş, İbn Sa'd ise onun için "Sikaten Me'munen" ifadesini kullanmış ve onu ikinci tabakada zikretmiştir.²²⁹

Kullanılan bu tadil lafızları ravinin sikahlığı konusunda genel bir kanaat olduğunu göstermektedir.

Katade b. Di'ame

Katade b. Di'ame b. Katade b. Aziz b. Amr b. Rabia b. Amr ibn el-Hâris, tabiundandır.²³⁰ Basra ehlinde olan Katade'nin künyesi Ebû'l-Hattab'tır.²³¹ Âmâ olarak doğan²³² bu ravi, zamanının hafızlarından ve fakihlerinden olmuştur.²³³

61/680 yılında doğmuş²³⁴ ve 117/735 yılında 56 yaşındayken vefat etmiştir.²³⁵ Başka bir rivâyette 55 yaşında vefat ettiği söylenmiştir.²³⁶

²²⁰ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27462.

²²¹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Sıyam 52.

²²² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, IX, 85.

²²³ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 60; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 15.

²²⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 16; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 61.

²²⁵ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 61; Zehebî, *el-Kaşif*, II, 407.

²²⁶ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 61.

²²⁷ Zehebî, *el-Kaşif*, II, 407.

²²⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 529; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 61.

²²⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 16.

²³⁰ el-İclî, *a.g.e.*, II, 215.

²³¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 186; İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 322; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 453.

²³² Nevevî, *a.g.e.*, 573.

²³³ İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 322.

²³⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 318; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 516.

Sahâbe'den Enes b. Malik²³⁷, Adullah b. Sercis²³⁸ ve Ebû Said el-Hudri'ye ulaşmıştır.²³⁹ Ayrıca İkrime, Şa'bi, Said b. el-Müseyyeb, Ebû Tufeyl²⁴⁰, Câbir b. Zeyd, Hamid b. Abdurrahman b. Avf gibi tabînden de hadis dinlemiştir.²⁴¹ Kendisinden Şube İbn'ul-Haccac, Evzâî, Cerir b. Hazım,²⁴² Hişam, Said b. Ebî Urve ve başkaları rivâyette bulunmuştur.²⁴³

Hakkında değişik yorumlar yapılmıştır. Said b. Müseyyeb: "Katade'den daha iyi (ahsen) birisi bana gelmedi" demiştir.²⁴⁴ İbn Hacer kendisi için "Sika", "Sebt"²⁴⁵ ve "Asrın Hafızı" lafızlarını kullanmıştır.²⁴⁶ el-İclî onun "Sika" olduğunu söylemiştir.²⁴⁷

Ayrıca kendisi için "Sikatun Me'munun" ve "Hucetun fil Hadis" şeklinde ta'dil lafızları da kullanılmıştır.²⁴⁸

Bu kadar ta'dil lafızlarıyla birlikte onun tedlis yaptığını söyleyenler de olmuştur. Nesâî ve bazıları onu tedlisle vasıflandırmışlardır.²⁴⁹ İbn Hibban kendisinin müdellis olduğunu nakletmiş ama onu *es-Sikat* adlı eserinde de zikretmiştir.²⁵⁰ Aynı şekilde Zehebî de onun sika ve sebt olduğunu söyledikten sonra müdellis olduğunu belirtmiştir.²⁵¹

İbn Hacer'in "Şu'be'nin Katade'den yaptığı rivâyette, Katade'nin tedlis endişesi yoktur. Çünkü o, Katade'den ancak onun fiilen dinlediği hadisleri almıştır"²⁵² şeklindeki sözü bu rivâyette tedlis yapılmadığını ortaya çıkarmaktadır.

Şu'be İbnu'l Haccac

Hayatı için bkz. sf. 25.

²³⁵ İbn Sa'd, *a.g.e*, VII, 229; İbn Hibban, *a.g.e*, V, 322; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 186; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 517.

²³⁶ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 515.

²³⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 186; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, VII, 341.

²³⁸ Nevevî, *a.g.e*, 573.

²³⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 315.

²⁴⁰ Nevevî, *a.g.e*, 573.

²⁴¹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 315; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 499.

²⁴² Nevevî, *a.g.e*, 573.

²⁴³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 186; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIII, 504.

²⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 316.

²⁴⁵ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 453.

²⁴⁶ İbn Hacer, *Tabakatu'l-Müdellisin*, I, thk: Asım b. Abdillâh, Mektebetü'l-Menar, Amman-1983, 43.

²⁴⁷ el-İclî, *a.g.e*, II, 215.

²⁴⁸ İbn Sa'd, *a.g.e*, VII, 229.

²⁴⁹ İbn Hacer, *Tabakatu'l-Müdellisin*, I, 43.

²⁵⁰ İbn Hibban, *a.g.e*, V, 322.

²⁵¹ Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, III, 385.

²⁵² İbn Hacer, *Tabakatu'l-Müdellisin*, I, 59.

Yahya b. Said el-Kattan

Yahya b. Said b. Ferruh el-Kattan et-Temimi Ebû Said el-Ahvel, Basra'lıdır. Tabiu't-Tâbiin'dendir.²⁵³ H. 120 yılında doğmuş²⁵⁴, 198 yılında vefat etmiştir.²⁵⁵

Hişam b. Urve, Süfyan es-Sevrî, Abdullah b. ebi'l-Esved²⁵⁶, Malik b. Enes, Yezîd b. Keysan, Süfyan b. Uyeyne, Üsâme b. Zeyd el-Leys, Şu'be İbnu'l Haccac, Fudayl b. İyaz, Cafer b. Muhammed b. Ali, Hammad b. Seleme, Dâvûd b. Kays, Süleyman et-Teymi ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir.²⁵⁷

Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main, Abdurrahman b. Mehdi, Ali b. el-Medînî, Müsedded, Muhammed b. Beşşar ve başka kişiler hadis almıştır.²⁵⁸

El-İclî, kendisinin “Sika” ve “Esbet” olduğunu söylemiştir.²⁵⁹ İbn Hacer kendisi için “Mutkin”, “İmam”, “Hafız” lafızlarını kullanmıştır.²⁶⁰

Kavârîrî (ö. 235/850) hocası Abdurrahman b. Mehdî'nin (ö.198/814) şöyle dediğini nakleder: “Hadis alma ve onu talep etme işini Yahya el-Kattan ve Süfyan b. Habib'ten daha güzel yapanı görmedim.”²⁶¹

Ali el-Medînî de aynı hususu vurgulamakta olup, hadis talebinde üstün mevkie sahip olan bu iki kişiye bir üçüncüsünü daha ekleyerek, “Hadis talep edip ona önem veren, bu işin üzerinde ciddi olarak duran ve bu işi sürdüren üç kişi vardır. Bunlar el-Kattân, Yezîd b. Zürey' ve Süfyan b. Habîb'dir” demek suretiyle, Yahyâ el-Kattân'ın hadis tahsili ve tedrisi hususunda çağdaşlarının nazarındaki yerine işaret etmiş olmaktadır.²⁶²

Sâcî, Yahya el-Kattân'nın öğrencisi Ali b. el-Medînî'nin, hocası hakkında şöyle dediğini nakleder: “Ricali, Yahya el-Kattân'dan daha iyi bilen birini görmedim. Hadisin doğrusunu ve yanlısını İbnu'l-Mehdî'den daha iyi bilenini

²⁵³ Nevevî, *a.g.e.*, 714.

²⁵⁴ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 341.

²⁵⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 276; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 341.

²⁵⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 276.

²⁵⁷ Nevevî, *a.g.e.*, 714; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 330.

²⁵⁸ Nevevî, *a.g.e.*, 714; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 334.

²⁵⁹ el-İclî, *a.g.e.*, II, 353.

²⁶⁰ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 591.

²⁶¹ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 335.

²⁶² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 191.

görmedim. Bu ikisi bir raviyi terk etme konusunda ittifak etmişse, o raviyi terk etmişimdir. Eğer o ikisinden birisi o raviden hadis almışsa, ben de almışımdır.”²⁶³

Yine İbnu’l-Medîni’den nakledildiğine göre, ‘Yahya el-Kattân’dan daha sağlam (esbet) olanını görmedim’ demektedir.²⁶⁴

Oğlu Abdullah, Ahmed b. Hanbel’in ‘Yahya bana hadis rivâyet etti, gözlerim onun gibisini görmedi’ dediğini nakleder. Abdullah, babasına ‘Bu iş de (hadis bilgisinde) kimi (üstün) görüyorsun?’ deyince, babası ‘Yahya el-Kattân gibisini görmedim’ der. Abdullah babasına ‘Peki ya Hüseyim (hakkında ne dersin?)’ deyince, İbn Hanbel, ‘Hüseyim şeyhtir’ demekle yetinir. Oğlu Abdullah babasına, Abdurrahman b. el-Mehdi hakkındaki fikrini sorunca, babası ‘o da Yahya gibisini görmemiştir’ diyerek, Yahya el-Kattân’ın önüne hiç kimseyi geçiremeyeceğini beyan etmiş olmaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel’in, Yahya el-Kattân için söylediği ‘O, Basra’da tesebbütte son nokta idi.’ şeklindeki ifadesi ile Yahya el-Kattân’ın Basralı muhaddisler arasındaki mevkiini, tartışmaya mahal bırakmayacak bir şekilde ortaya koymuş olmaktadır.²⁶⁵

Bütün bu söylenenler Yahya el-Kattân’ın güvenilir bir ravi olduğunu ortaya koymaktadır.

Muhammed b. Cafer Ğunder

Hayatı için bkz. sf. 27.

Müsedded b. Müserhed

Müsedded b. Müserhed b. Müserbel el-Esedî olarak bilinen ravinin asıl adı Abdulmelik b. Abdulaziz’dir. Lakabı Müsedded,²⁶⁶ künyesi ise Ebû’l-Hasan’dır. Basralı’dır.²⁶⁷

Hüseyim, Halid, Hammad b. Zeyd,²⁶⁸ Fudayl b. İyaz, Cüveyriye bint Esmâ, Ebû Avâne, Vekî’, Yahya b. Said el-Kattan’dan hadis dinlemiştir.²⁶⁹ Kendisinden

²⁶³ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 191.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 191.

²⁶⁵ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 336-337.

²⁶⁶ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 528.

²⁶⁷ Zehebî, *Siyer*, X, 591.

²⁶⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 200.

²⁶⁹ Zehebî, *Siyer*, X, 591; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 98; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVII, 444.

Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve başkaları rivâyette bulunmuştur.²⁷⁰ Basra’da yazılan ilk Müsned’in sahibidir.²⁷¹ 228/ 833 yılında vefat etmiştir.²⁷²

Onuncu tabakadan²⁷³ olan ravi hakkında İbn Maîn, “Sika-sika”²⁷⁴; Ahmed b. Hanbel, “Sadûk”; Nesâî, el-İclî²⁷⁵ ve Ebû Hâtîm²⁷⁶ “Sika” demişlerdir.²⁷⁷

Ayrıca İbn Hacer kendisi için “Sika” ibaresinin yanına “Hafız” lafzını da eklemiştir.²⁷⁸ Zehebî de aynı şekilde “Sika, Hafız ve İmamların en Esbeti” olduğunu zikretmiştir.²⁷⁹

İbn Hacer’de geçen bir başka rivâyet de şöyledir: Ca’fer b. Ebî Osman, Yahya b. Main’e, Basra’da kimden hadis yazayım? diye sorar. O da: “Müsedded’den yaz. O sika sika’dır.” der.²⁸⁰

Bir ravi için “sika” ifadesinin kullanılması, onun adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşımasına delalet eder.²⁸¹ “Saduk” lafzı ise ta’dilin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır.²⁸²

Bütün bu ifadeler onun hadis rivâyetinde güvenilir bir ravi olduğunu göstermektedir.

Senedin Değerlendirilmesi

Buhârî’nin *es-Sahih*’indeki rivâyette ilk ravi, Ebû Eyyüb el-Merâğî’dir. Sahabi olan bu ravi Cüveyriye dışında İbn Abbas, Ebû Hureyre gibi sahabilerden de hadis almıştır. Talebelerinin arasında Katade’nin bulunması aralarında muasaratın olduğunu göstermektedir. Ravilere doğum ve ölüm tarihleri açısından bakıldığında hadisi Katade’den rivâyet eden Şu’be h. 83 ile h. 160 yılları arasında yaşamıştır. Buna göre h. 61 ile h. 117 yılları arasında yaşamış olan şeyhi Katade ile muasır olmaktadır. Hadisi Şu’be’den alan Yahya b. Said ise 198 yılında vefat etmiştir. Yani hocası Şu’be vefat ettiğinde kendisi 38 yaşlarında olmaktadır. Bu da

²⁷⁰ Zehebî, *Siyer*, X, 591; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 98.

²⁷¹ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 528.

²⁷² Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, VIII, 72; İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 200; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e*, VIII, 438.

²⁷³ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 528.

²⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 98.

²⁷⁵ el-İclî, *a.g.e*, II, 272.

²⁷⁶ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e*, VIII, 438.

²⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 98; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVII, 446.

²⁷⁸ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 528.

²⁷⁹ Zehebî, *Siyer*, X, 591.

²⁸⁰ Zehebî, *Siyer*, X, 591; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 98.

²⁸¹ Aydınli, *a.g.e*, 277.

²⁸² Aydınli, *a.g.e*, 261.

aralarındaki muasaratı kesinleştirmektedir. Aynı şekilde Muhammed b. Cafer de bu hadisi Şu'be'den almıştır. O da hocası vefat ettiğinde 33 yaşlarında bulunmaktadır. Zaten Ğunder'in, hocası Şu'be'nin yanında yirmi yıl kaldığı rivâyet edilmiştir. Son olarak hadisi Müsedded b. Müserhed, Yahya b. Said'den rivâyet etmiştir. H. 228 yılında vefat eden Müserhed de hocası vefat ettiğinde 30 yaşlarında bulunmaktadır.

Hocalar ve talebelerin muasaratı dikkate alındığında bu hadisin senedi muttasıl görünmektedir. Sayılan ravilerin tamamı sika olarak değerlendirildiğinden senedin sahih olduğu söylenebilir.

Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'indeki Ravi Zinciri

Ebû Eyyüb el-Atikiyye

Hayatı için bkz. sf. 36.

Katade b. Di'ame

Hayatı için bkz. sf. 36.

Hemmam b. Yahya

Hemmam b. Yahya b. Dinar el-Avzi el-Mahzumi el-Ezdi

Künyesi Ebû Abdullah'dır. Basralıdır.²⁸³ Katade b. Dia'me²⁸⁴, Ata' b. Ebî Rebah, Nafi'²⁸⁵, Enes b. Sirin, Süfyan b. Uyeyne,²⁸⁶ Hasan, Yahya b. Ebî Kesir'den hadis dinlemiştir.²⁸⁷ Kendisinden İbnu'l-Mübarek²⁸⁸, Süfyan es-Sevrî ve İbn Mehdi,²⁸⁹ Hibban b. Hilal, Ebû Dâvûd rivâyetinde bulunmuştur.²⁹⁰

H. 163, 164, 165 yılında vefat ettiğine dair rivâyetler bulunmaktadır.²⁹¹

Hemmam b. Yahya, kendisinden hadis rivâyet edilmesinden korkulmaması gerektiğini belirtirken bunun sebebini de “Ben tedlis yapmam” diye açıklamaktadır.²⁹²

İbnu'l Mübarek kendisi için “Sebt”²⁹³, Yahya b. Main²⁹⁴, Ebû Hâtim²⁹⁵ ve İbn Hacer²⁹⁶ “Sika”; Saci “Saduk”; el-Hâkim “Hafız” lafızlarını kullanmıştır.²⁹⁷

²⁸³ İbn Hibban, *a.g.e*, VII, 586; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 237.

²⁸⁴ İbn Hibban, *a.g.e*, VII, 586.

²⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 60.

²⁸⁶ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 303.

²⁸⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 237.

²⁸⁸ İbn Hibban, *a.g.e*, VII, 586.

²⁸⁹ İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, VII, 420.

²⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 60.

²⁹¹ İbn Hibban, *a.g.e*, VII, 586; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 237; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 574; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 303; Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, IV, 309.

²⁹² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 237.

²⁹³ el-Cürcânî, *el-Kâmil fî Duafai'r-Rical*, VII, 129.

Ayrıca İbn Hibban da *es-Sikat* adlı eserinde Hemmam b. Yahya ‘yı zikretmiştir.²⁹⁸

Kullanılan bu lafızlar onun kendisine itimad edilen bir ravi olduğunu göstermektedir.

Muhammed b. Kesir

İsmi Muhammed b. Kesir el-Abdî, künyesi Ebû Abdullah’tır. Basralıdır.²⁹⁹ Süleyman b. Kesir’in kardeşidir.³⁰⁰ 90 yaşındayken³⁰¹ 223/838 yılında vefat etmiştir.³⁰²

Süfyan es-Sevrî, İsrail b. Yunus³⁰³, Şube³⁰⁴, Hemmam b. Yahya, Cafer b. Süleyman³⁰⁵, İbrahim b. Nafi, Ebû Avane ve başkalarından hadis dinlemiştir.³⁰⁶ Kendisinden Buhârî, Ebû Dâvûd, ed-Dârimi, Ali b. el-Medîni³⁰⁷, Fadl b. Habbab³⁰⁸, Ebû Zûr’a³⁰⁹ rivâyette bulunmuştur.

İbn Hibban, Muhammed b. Kesir’i *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiş, muttakî ve fazilet sahibi bir kişi olduğunu söylemiştir.³¹⁰

Kendisi için İbn Ebî Hâtim, “Saduk”³¹¹; Ahmed b. Hanbel, “Sika”; Süleyman b. Kasım, “Hadisinin alınmasında bir beis yoktur (La be’s se bih)”; Yahya b. Ma’în, “Sika olmayanlar ondan hadis rivâyet etmez” demektedir.³¹²

Daha önce de belirttiğimiz gibi “Saduk” lafzı ta’dilin, Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis yazılır.³¹³

²⁹⁴ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 303.

²⁹⁵ Zehebî, *Mizanu’l-İ’tidal*, IV, 309.

²⁹⁶ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzib*, I, 574.

²⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, XI, 62.

²⁹⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 586

²⁹⁹ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, I, 218; İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 78; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 70.

³⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 70; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 213.

³⁰¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 78.

³⁰² Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, I, 218; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 213.

³⁰³ Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, I, 218; İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 78.

³⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 70; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 213.

³⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 371.

³⁰⁶ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 335.

³⁰⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 371.

³⁰⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 78.

³⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 70.

³¹⁰ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 78.

³¹¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 70.

³¹² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzib*, IX, 371; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVI, 335.

³¹³ Aydınli, *a.g.e.*, 261.

“La be’sse bih” lafzı ise ta’dilin Zehebî ve Irâkî’ye göre üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir ravinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibar için alınır.³¹⁴

Bütün bunlar, onun güvenilir bir ravi olduğunu ortaya koymaktadır.

Hafs b. Ömer

Hafs b. Ömer b. el-Hâris b. Sehbere el-Ezdî’nin künyesi Ebû Amr’dır.³¹⁵ H. 225 yılında vefat etmiştir.³¹⁶ Şu’be ibnu’l Haccac³¹⁷, Hişam b. Abdullah, Hemmam, Yezîd b. İbrahim³¹⁸, Hammad b. Zeyd, İbrahim b. Sa’d ez-Zührî, Ebû Avane ve başkalarından rivâyette bulunmuştur.³¹⁹ Kendisinden Buhârî, Ebû Dâvûd³²⁰, Ebû Halife³²¹, Nesâî, Fullas ve başkaları hadis rivâyet etmiştir.³²²

Kendisi için “Sika”³²³, “Sebt” ve “Huccet” lafızları kullanılmıştır.³²⁴ Ahmed b. Hanbel “Sebt Mutkin”³²⁵; Yahya b. Main ve Dârekutnî, “Sika”; İbn Ebî Hâtim, “Saduk Mutkin” değerlendirmesinde bulunmuşlardır.³²⁶

İbn Hibban da *es-Sikat* adlı eserinde kendisini zikretmiştir.³²⁷ Bütün bunlar, onun sika bir ravi olduğunu göstermektedir.

Senedin Değerlendirilmesi

Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’indeki ravilere baktığımızda hadisi, Katade’den Hemmam b. Yahya’nın naklettiği görülmektedir. Katade vefat ettiğinde Hemmam yaklaşık 47 yaşlarında bulunmaktadır. Bu da muasaratı mümkün kılar. Hadisi Hemmam’dan alan Muhammed b. Kesir de hocası vefat ettiğinde yaklaşık 49 yaşlarında bulunmaktadır. Yani bu iki ravi de muasırdırlar. Son olarak Muhammed b. Kesir’den hadis rivâyet eden Hafs b. Ömer’in ölüm tarihine baktığımız da

³¹⁴ Aydınli, *a.g.e.*, 159.

³¹⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 341; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 26; İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 200.

³¹⁶ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 172; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 341.

³¹⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 341.

³¹⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 182.

³¹⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 350; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 27.

³²⁰ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 341.

³²¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 200.

³²² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 350; Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 29.

³²³ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 172.

³²⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 341.

³²⁵ Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VII, 28; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 182.

³²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 350.

³²⁷ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 200.

Muhammed b. Kesir'le aynı dönemde yaşadığı görülmektedir. Çünkü Hafs b. Ömer h. 225, Muhammed b. Kesir ise h. 223 yılında vefat etmiştir.

Bütün bunlardan hareketle hadisin senedinin muttasıl olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yine aynı şekilde bu seneddeki her ravi için sika ve saduk değerlendirmelerinin yapılması, zayıflıklarına delalet eden hiçbir tabirin kullanılmaması hadisin senedinin sahihliğine işaret etmektedir.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki Ravi Zinciri

Ebû Eyyüb el-Atikiyye

Hayatı için bkz. sf. 36.

Katade b. Di'ame

Hayatı için bkz. sf. 36.

Şu'be İbnu'l Haccac

Hayatı için bkz. sf. 25.

Hemmam b. Yahya

Hayatı için bkz. sf. 41.

Affan b. Müslim

Affan b. Müslim b. Abdullah es-Saffar Ebû Osman el-Basri'nin künyesi Ebû Osman'dır.³²⁸ Zeyd b. Sabit el-Ensari'nin azatlısıdır.³²⁹ 134 senesinde doğmuş³³⁰, 220 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.³³¹

Şube, Hammad b. Seleme³³², Hemmam b. Yahya³³³, Hâşim³³⁴, Süleyman b. Muğire, Hammad b. Zeyd, Süleyman b. Kesir, Yahya b. Said el-Kattan, Esved b. Şeyban'dan hadis dinlemiştir.³³⁵ Kendisinden Buhârî³³⁶, Ahmed b. Hanbel³³⁷, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Hasan b. Muhammed b. Sabbah, Ebû Zür'a ve başkaları rivâyette bulunmuştur.³³⁸

³²⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 522.

³²⁹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 522.

³³⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 208.

³³¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 522; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 208; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 175.

³³² İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 522.

³³³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 72.

³³⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 27.

³³⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 30; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 205; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 162.

³³⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 28.

³³⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 205.

³³⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 30; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 162.

Bağdat'ta ikamet eden³³⁹ ve buradayken Ahmed b. Hanbel'le de on sene birliktelikleri olan³⁴⁰ Affan b. Müslim hakkında; "Sebt", "Sahib'u Sünnet"³⁴¹, "Esbet"³⁴², "Sika, Mutkin, Metin"³⁴³, "Sika, Sebt"³⁴⁴, "Huccet, Kesiru'l-hadis"³⁴⁵ lafızları kullanılmıştır. Aynı zamanda İbn Hibban da kendisini *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.³⁴⁶

İbn Medîni, onun için hadisin bir harfinde şüphe etse onu terk ederdi, bazen de vehme kapılırdı, değerlendirmesinde bulunmuş;³⁴⁷ Yahya b. Main, sika olup bir kere hata etti, demiştir.³⁴⁸ Ayrıca İbn Main, Affan'ın Abdurrahman b. Mehdi'den daha sağlam olduğunu da söylemiştir.³⁴⁹ İbn Adiy de Affan'ın Hammadeyn'den sadece mürsel şeyler rivâyet ettiğini, mevkuf hadisleri ref ettiğini söyledikten sonra sika olup vehme düştüğünü belirtmiştir.³⁵⁰

Bu değerlendirmeler, onun vehme düştüğü olsa da hadis rivâyetinde güvenilir bir ravi olduğunu göstermektedir.

Veki' b. el-Cerrah

İsmi Veki b. el-Cerrah b. Müleyh b. Adiy er-Rü'âsî'dir. Kûfe ehlinden sayılan Veki b. el-Cerrah'ın künyesi Ebû Süfyan'dır.³⁵¹ Aslen Nisabur'ludur.³⁵² Tâbiu't-Tâbiin'dendir.³⁵³ Babası Kûfe beytül-mâl nâzırı el-Cerrâh idi.³⁵⁴ Kendisine Abbâsî halîfelerinden Hârûn Reşîd kadılık teklif ettiyse de kabul etmedi.³⁵⁵ Hicri 129

³³⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 72; İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 522; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 205; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 161.

³⁴⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 30.

³⁴¹ el-İclî, *a.g.e.*, II, 140.

³⁴² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 30; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 206.

³⁴³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 30.

³⁴⁴ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 393.

³⁴⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 298; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 209.

³⁴⁶ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 522.

³⁴⁷ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 393.

³⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 208.

³⁴⁹ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 171.

³⁵⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 208.

³⁵¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 179; İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562; Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, IV, 336; İsbehânî, *a.g.e.*, 309.

³⁵² el-Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 463.

³⁵³ Nevevî, *a.g.e.*, 701.

³⁵⁴ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, I, thk: Zekeriyya Amirat, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- 1998, 224.

³⁵⁵ Zehebî, *a.g.e.*, I, 224.

(miladi 745) yılında doğmuş, 196 veya 197 (miladi 813) yılında Hac'dan dönerken Mekke yolundaki Feyd denilen yerde vefat etmiştir.³⁵⁶

Süfyan-ı Sevrî, Şu'be bin el-Hâlid, A'meş, Abdullah b. Avn,³⁵⁷ İsmail b. Ebî Halid,³⁵⁸ Hişam b. Urve,³⁵⁹ Hanzala b. Ebî Süfyan, İbn Cüreyc,³⁶⁰ Evzâi,³⁶¹ Hemmam b. Yahya ve Süfyan b. Uyeyne gibi alimlerden hadis dinlemiştir.³⁶² Kendisinden de, İbnu'l-Mübarek, Yahya b. Âdem,³⁶³ Ahmed b. Hanbel³⁶⁴, Yezîd b. Hârun, Müsedded b. Müserhed³⁶⁵, Kuteybe b. Said, İbn Medînî, İbn Main, Yahya b. Yahya ve İbni Raheveyh gibi pek çok meşhur alim rivâyette bulunmuştur.³⁶⁶

Fıkıhî konularda Ebû Hanife'nin görüşleriyle fetva verirdi.³⁶⁷

Veki'nin çok müthiş bir hafızaya sahip olduğu ve kitaba hiç bakmadan ders verdiği belirtilmektedir.³⁶⁸

Kendisi için İbn Hibban; "Hafız ve Mutkîn"³⁶⁹, İbn Sa'd; "Sika Me'mun"³⁷⁰, el-İclî; "Sika, Abid, Salih, Edib, Hadis Hafızı"³⁷¹, Zehebî; "Hafız"³⁷²; İbn Ebî Hâtîm; "Sika"³⁷³ İbn Hacer; "Sika Hafız Abid"³⁷⁴ değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.

Yahya b. Main: "Veki' b. Cerrah ve Abdullah b. Mübarek'ten daha faziletli kimse görmedim"³⁷⁵; Ahmed b. Hanbel de "Gözlerim Vekî'nin mislini görmemiştir. O hadis ezberler, fıkıh müzâkere eder, ibâdet ve tâatle uğraşır, hepsinde güzelce

³⁵⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 179; İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 394; İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562; Nevevî, *a.g.e.*, 702; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, XI, 114; *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 581; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 482; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 350; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, LXIII, 60-65.

³⁵⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 179.

³⁵⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562.

³⁵⁹ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 37.

³⁶⁰ Nevevî, *a.g.e.*, 701.

³⁶¹ Zehebî, *a.g.e.*, I, 224.

³⁶² İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, XI, 109- 110; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 464; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, LXIII, 58; İshbânî, *a.g.e.*, 309.

³⁶³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 179.

³⁶⁴ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562.

³⁶⁵ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 37.

³⁶⁶ Nevevî, *a.g.e.*, 701; İshbânî, *a.g.e.*, 310; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, XI, 110; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, LXIII, 58- 59.

³⁶⁷ Zehebî, *a.g.e.*, I, 224; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, XI, 111; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 475.

³⁶⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562.

³⁶⁹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 562.

³⁷⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 394; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 482.

³⁷¹ el-İclî, *a.g.e.*, II, 341; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 482.

³⁷² Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, IV, 335.

³⁷³ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 38- 39.

³⁷⁴ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 581.

³⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, XI, 111.

muvaffak olur, kimsenin aleyhinde söz söylemezdi. Vekî'in eserlerine îtinâ ediniz. Ben ondan daha ziyâde ilmi kavramış kimse görmedim" demiştir.³⁷⁶

Yahya b. Eksem: "Onunla hizada ve seferde beraber bulundum. Kesintisiz oruç tuttuğunu gördüm. Her gece Kur'an-ı hatmediyor. Kur'an-ı Kerîm'in üçte birini okumadan ilk uykuya yatmıyor. Sonra gecenin son üçte birinde ibadete kalkıyordu" demiştir.³⁷⁷

Kullanılan tadil lafızları ve yapılan değerlendirmeler, ravinin sikalıği konusunda genel bir kanaat olduğunu göstermektedir.

Senedin Değerlendirilmesi

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki ravilere bakıldığında daha önce de belirtildiği gibi Ebû Eyyüb, Katade, Şu'be ve Hemmam arasında muasarat mevcuttur. Hemmam'dan bu hadisi rivâyet eden Affan b. Müslim h. 134 ile h. 220 yılları arasında yaşamıştır. Yani rivâyetlerde h. 163,164 ya da 165 yıllarında vefat ettiği belirtilen Hemmam öldüğünde, o yaklaşık 40 yaşlarında bulunmaktadır. Buna göre bu iki ravi arasında muasarat gerçekleşmiş olur. Son olarak Affan'dan bu hadisi alan Vekî'i b. Cerrah h. 196 ya da 197 yıllarında vefat etmiştir. Hocası vefat ettiğinde o, yaklaşık 30 yaşlarındadır. Böylece hadisin muttasıl olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Affan b. Müslim ve Vekî' hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında sika, sebt, mutkin tabirlerinin görülmesi hadisin sened yönünden sahihliğini ortaya koymaktadır.

Rivâyetin Metin Tenkidi

Bu rivâyette Cüveyriye'nin, yalnız Cuma günü oruç tutmasının Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından hoş karşılanmadığından ve orucunu bozmasını istediğinden bahsedilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında yalnız Cuma günü oruç tutulmaması gerektiğiyle ilgili açık bir beyan bulunmamaktadır. Ancak bu, hadisin Kur'an'a aykırı olduğu anlamına gelmemektedir.

Çünkü hadislerin Kur'an'a arzı meselesi iki şekilde algılanmıştır. Bunlardan birine göre arz; hadislerin Kur'ân ölçüsüne vurulması ve onda aslı bulunmayanların

³⁷⁶ Nevevî, *a.g.e*, 702; Zehebî, *a.g.e*, I, 225.

³⁷⁷ Zehebî, *a.g.e*, I, 224; İbn Asâkir, *Târih-i Medineti Dimeşk*, LXIII, 60; el-Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 481.

reddedilmesi anlamına gelmektedir. Ancak, İslâm âlimlerinden hiçbiri böyle bir arz metodunu kabul etmemişlerdir. Diğer tanıma göre ise arz; hadislerin Kur’ân’daki sarîh âyetlere arzı ve ters düşenlerin sıhhatinin reddi anlamında kullanılmıştır.³⁷⁸

Aynı zamanda yalnız Cuma günü oruç tutulmaması konusunda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Ebû Hüreyre ve Câbir’den de rivâyetleri bulunmaktadır.

Ebû Hüreyre’nin rivâyet ettiği hadis şöyledir: “Sizden biriniz Cuma’dan bir gün evvel veya bir gün sonra oruç tutmadıkça, sakın münferiden Cuma günü oruç tutmasın.”³⁷⁹

Câbir’in rivâyet ettiği hadiste de kendisine Muhammed İbni Abbâd tarafından “Nebî (s.a.v.) cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı?” diye sorulur.

Câbir:

– Evet, yasakladı, der.³⁸⁰

Ayrıca İbn Mesud’un rivâyet ettiği bir hadis de şöyledir: “Resulullah (s.a.v.) üç gün oruç tutardı. Ve Cuma günü iftar ettikleri pek az olurdu.”³⁸¹

Rivâyet edilen bu hadisler Cüveyriye bint Hâris’ten gelen hadis ile örtüşmektedir.

3.2.3. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Vefatından Sonra Geriye Bir Şey Bırakmadığına Dair Rivâyeti

el-Hâkim’in *Müstedrek*’inde ve Beğavî’nin *el-Envar*’ında Cüveyriye bint Hâris’ten nakledilmektedir. Fakat Buhârî ve Tirmizî hadisi, Cüveyriye bint Hâris’in kardeşi Amr b. Hâris’ten rivâyet etmiştir.

Bu ihtilaf hadisin Buhari ve Tirmizi’deki rivayette sahâbi mürseli oluşundan kaynaklanıyor olabilir. Çünkü el-Hâkim ve Beğavî’deki ravi zincirinde Amr b. Hâris’in bu hadisi ablası Cüveyriye bint Hâris’ten aldığı belirtilmektedir.

Hadis’in metni şöyledir:

³⁷⁸ Selçuk, *a.g.e*, s.184.

³⁷⁹ Zebidî, *a.g.e*, VI, 304.

³⁸⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Savm 63; Müslim, *es-Sahih*, Sıyâm 146.

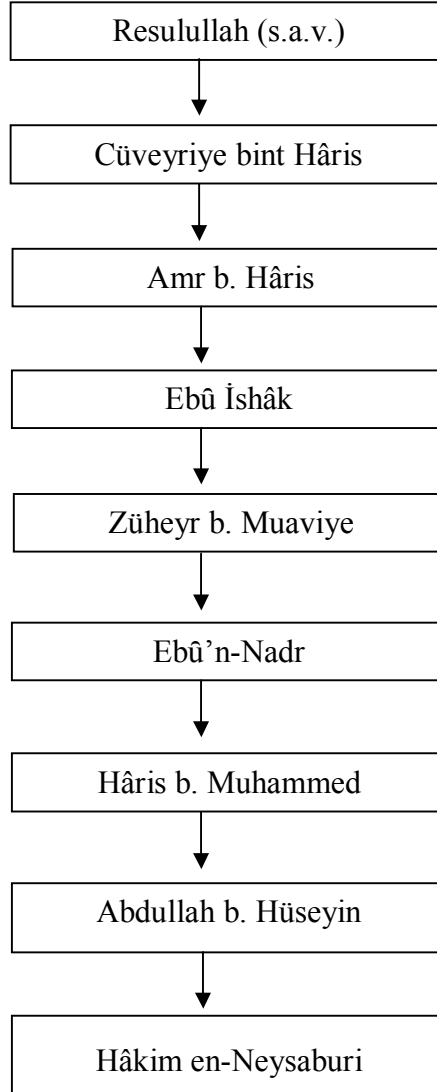
³⁸¹ Zebidî, *a.g.e*, VI, 305.

جَوَيْرِيَّةُ بِنْتُ الْحَارِثِ، ضَيَّيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: «وَاللَّهِ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ مَوْتِهِ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَلَا عَبْدًا وَلَا أَمَةً، إِلَّا بِغِلْمَتِهِ وَسِلَاحِهِ، وَأَرْضًا تَرَكَهَا صَلَاقَةً» هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ وَقَدْ أَخْرَجَهُ أَبُو حَرِيرٍ

Cüveyriye bint Hâris'den: “Rasûlullah (s.a.v.), vefatı zamanında ne dînar, ne dirhem, ne erkek ve dişi köle bıraktı. Yalnız beyaz dişi bir katırla harb silâhını, bir de sadaka yaptığı araziyi bıraktı.”³⁸²

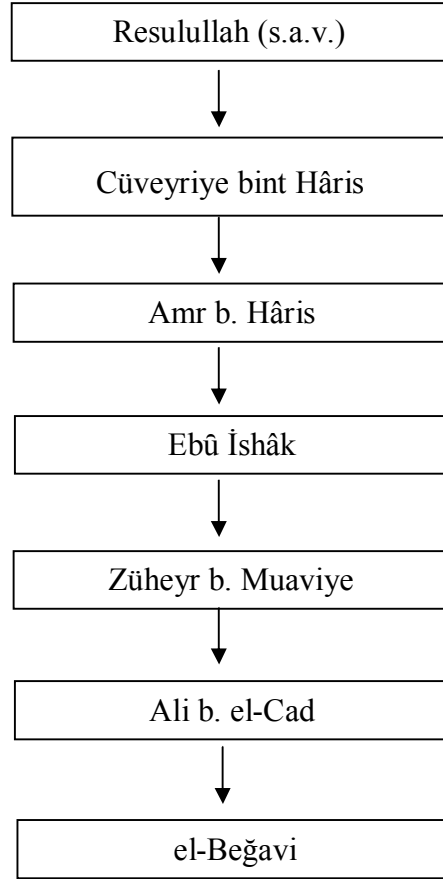
Rivâyetin Senedleri

Hadis'in el-Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde geçen ravi zincirini şöyle bir çizelgede gösterebiliriz.

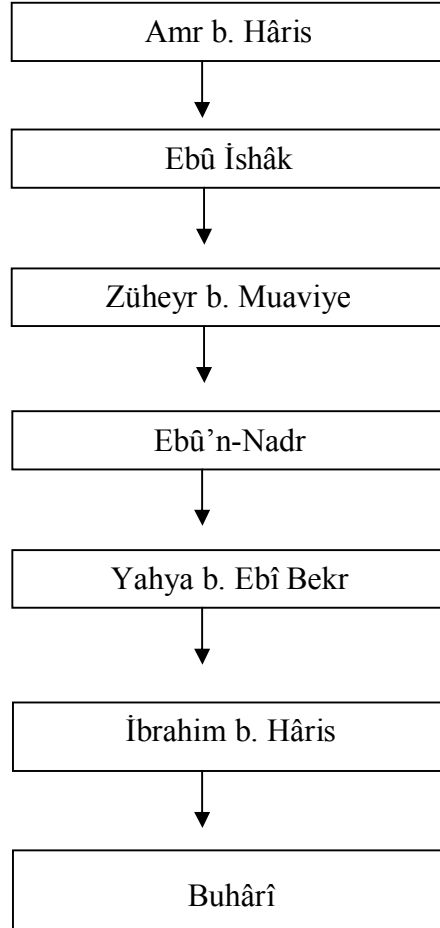
³⁸² Hâkim, *a.g.e*, I, 580; Beğavi, *a.g.e*, 183.

Beğavî'nin *el-Envar* adlı eserinde geçen senedle *Müstedrek*'teki sened arasında fazla bir değişiklik görünmemektedir.³⁸³ Sened aşağıdaki gibidir:

³⁸³ Beğavi, *a.g.e.*, 183.

Buhârî’de geçen Amr b. Hâris’ten rivâyet edilen ravi zincirinde ise Züheyr’den sonra hadisin geldiği tarık tamamen değişmiştir.³⁸⁴ Sened şöyledir:

³⁸⁴ Buhârî, *es-Sahih*, Vesâyâ 1, Cihad 61, 86, Megâzî 84; Tirmizî, *es-Sünen*, Şemail 185.

Rivâyetin Râvî Tanıtımı ve Ravilerin Cerh ve Ta'dil Değerlendirmeleri

Müstedrek'de Geçen Ravi Zinciri

Amr b. Hâris

İsmi Amr b. Hâris b. Ebî Dırrar b. Habib b. A'iz b. Malik b. Cezime'dir. Sahâbeden olan Amr b. Hâris, Cüveyriye bint Hâris'in erkek kardeşidir.³⁸⁵ Kûfe'ye yerleşmiştir.³⁸⁶ Nebi (s.a.v.)'den, babası Hâris b. Ebî Dırrar, Abdullah b. Mes'ud ve onun eşi Zeynep'den rivâyetlerde bulunmuştur.³⁸⁷ Kendisinden Ebû İshâk es-Sebîi, Ebû Vail³⁸⁸, Ebû Ubeyde b. Abdullah ibn Mes'ud, Ziyad b. Ca'd hadis almışlardır.³⁸⁹

Buhârî, Amr b. Hâris'in, Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği bir hadisi nakletmiştir.³⁹⁰

İbn Hibban'ın *es-Sikat* adlı eserinde zikredilen³⁹¹ Amr b. Hâris için “Kalilu'l-Hadis” (Hadisi az) tabiri kullanılmıştır.³⁹²

Ebû İshâk es-Sebîi

İsmi Amr b. Abdullah b. Ubeyd el-Hemedânî es-Sebîi, künyesi Ebû İshâk'dır. Tâbiinin ileri gelenlerindendir.³⁹³ Kûfelidir.³⁹⁴ Hz. Osman'ın hilafeti döneminde 29 yılında doğmuş,³⁹⁵ 126, 127, 128 ya da 129 yılında Kûfe'de vefat ettiği rivâyet edilmiştir.³⁹⁶ Hz. Ali, Üsâme b. Zeyd, İbn Abbas, Zeyd b. Erkam³⁹⁷, Muğire b. Şube, İbn Ömer, Muaviye gibi ünlü sahâbîleri görmüştür.³⁹⁸ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-*

³⁸⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 308; İbn Hibban, *a.g.e.*, III, 273; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 419; Nevevî, *a.g.e.*, 529; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 13; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 569; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 225; Safedî, *a.g.e.*, XXII, 275; Zehebî, *Târihu'l İslam*, V, 197.

³⁸⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 308; İbn Hibban, *a.g.e.*, III, 273; Zehebî, *Târihu'l İslam*, V, 197; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 569.

³⁸⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 74; *Târihu'l İslam*, V, 197; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 13; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 569.

³⁸⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 74.

³⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 225; Zehebî, *Târihu'l İslam*, V, 198; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 13; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 569.

³⁹⁰ Nevevî, *a.g.e.*, 529.

³⁹¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, III, 273.

³⁹² İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 419.

³⁹³ Nevevî, *a.g.e.*, 735; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, VII, 326; Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, III, 270.

³⁹⁴ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 103.

³⁹⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 347; İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 177; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 56.

³⁹⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 348; İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 177; Nevevî, *a.g.e.*, 735; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 58; Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 103; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 82.

³⁹⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 347; İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 177.

³⁹⁸ Nevevî, *a.g.e.*, 735.

Luğa adlı eserinde Ebû İshâk'ın 38 sahâbîyi görüp, onlardan ders dinlediğini rivâyet etmektedir.³⁹⁹

Kendisinden A'meş, Süfyan es-Sevrî, ez-Zühri⁴⁰⁰, Mesruk, Şa'bi rivâyette bulunmuştur.⁴⁰¹

Ebû İshâk için İbn Main, Nesâi⁴⁰² ve el-İclî⁴⁰³ "Sika" değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Kendisini İbn Hibban *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiş, ardından müdellis değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁰⁴

Aynı zamanda Ebû İshâk, çokça hadis rivâyet etmesi sebebiyle ünlü hadis bilgini Zührî'ye de benzetilmiştir.⁴⁰⁵

Bütün bunlar, onun sika bir ravi olduğunu göstermektedir.

Züheyr b. Muaviye

İsmi Züheyr b. Muaviye b. Hudeyc b. Rahil b. Züheyr b. Hayseme el-Cufî'dir.

Künyesi Ebû Hayseme olup Kûfelidir.⁴⁰⁶ 100 yılında doğmuştur. Cezîre veya Cizre denilen yere yerleşmiş,⁴⁰⁷ 172, 173 ve 174 yılında vefat ettiğine dair rivâyetler bulunmaktadır.⁴⁰⁸

Tabîu't-Tâbiin'dendir. Kûfe'de birçok âlimin ilim meclisinde bulunarak, onlardan ilim almış ve hadis rivâyet etmiştir.⁴⁰⁹ Tâbiînün büyüklerinden Ebû İshâk-ı Sebî'î⁴¹⁰, Said b. Mansur⁴¹¹, Ziyad b. Alaka⁴¹², A'meş, Süleymân-ı Teymî, Âsım bin Kays, Zeyd bin Cübeyr, Semmâk bin Harb, Abdülkerîm el-Cezerî ve daha pek çok âlimden hadis dinlemiştir.⁴¹³

³⁹⁹ Nevevî, *a.g.e.*, 735.

⁴⁰⁰ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 347; İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 177.

⁴⁰¹ Nevevî, *a.g.e.*, 735.

⁴⁰² İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 57.

⁴⁰³ el-İclî, *a.g.e.*, II, 179.

⁴⁰⁴ İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 177.

⁴⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 57.

⁴⁰⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 588; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 303; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX, 421; İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 337.

⁴⁰⁷ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 218.

⁴⁰⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 218; *Tehzibu't-Tehzib*, III, 304; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX, 425; İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 337.

⁴⁰⁹ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX, 421.

⁴¹⁰ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, III, 427; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 588.

⁴¹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 376.

⁴¹² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408.

⁴¹³ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 303; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IX, 421.

Kendisinden de Yahyâ bin Sa'îd el-Kettân⁴¹⁴, Ebû Dâvûd et-Tayalisi, Ebû'n-Nadr Hâşim b. Kasım, Abdurrahmân bin Mehdî, Heysem bin Cemîl el-Antakî ve daha birçok âlim hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁴¹⁵ Ondan en son rivâyette bulunan Abdüsselâm bin Abdülhamîd el-Harrânî'dir.⁴¹⁶

Kendisi için Muâz bin Muâz: "Yemin ederim ki, Süfyân-ı Sevrî benim yanımda, Züheyr'den daha hüccet, sika değildir",⁴¹⁷ Şuayb bin Harb de: "Züheyr benim yanımda Şu'be gibi yirmi kişiden daha hafızdı (yani yüzbinden çok hadisi senedleri ile birlikte ezberlemişti)" demiştir.⁴¹⁸ Yüşr bin Ömer, İbn-i Uyeyne'den naklederek diyor ki: "Züheyr bin Muâviye sana lâzımdır. Çünkü Kûfe'de onun gibisi yoktur."⁴¹⁹ Ahmed bin Hanbel de şöyle bildiriyor: "O, ilimde doğruluk kaynaklarındanır."⁴²⁰ Aynı zamanda Sâlih bin Ahmed babası Ahmed b. Hanbel'in "Züheyr, hocalarından rivâyet ettiklerinde sağlam bir hüccetti. Ebû İshâk'tan rivâyet ettiklerinde ise ihtilâf vardır" dediğini de rivâyet etmiştir.⁴²¹

Bunlar dışında Züheyr hakkında İbn Main ve Ebû Zür'a, "Sika";⁴²² Zehebî, "Hafız Sika Huccet";⁴²³ Nesâî, "Sika Sebt";⁴²⁴ İbn Sa'd ve İclî, "Sika Sebt Me'mun"⁴²⁵ lafızlarını kullanmışlardır. İbn Hibban da *es-Sikat* adlı eserinde kendisini zikretmiş ve şöyle demiştir: Züheyr, Hadîs'de sağlam bir hâfızdı. Irak âlimleri O'nun için, Süfyân-ı Sevrî zamanında, (Sevrî öldüğü zaman Züheyr bunun yerini tutar) diyorlardı ve sağlamlıkta onu başkalarının önünde tutuyorlardı.⁴²⁶

Bütün bu söylenenler Züheyr b. Muaviye'nin sika bir ravi olduğunu ortaya koymaktadır.

⁴¹⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408.

⁴¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 303; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 422.

⁴¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 303.

⁴¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 588; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 303; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 423.

⁴¹⁸ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, II, 86; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 588.

⁴¹⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 424; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, II, 86.

⁴²⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 589.

⁴²¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 303; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 424.

⁴²² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, III, 589; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, II, 86; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 303.

⁴²³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 408.

⁴²⁴ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, II, 86; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 303.

⁴²⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 376; el-İclî, *a.g.e.*, I, 372; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 304; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 425.

⁴²⁶ İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 337.

Ebû'n-Nadr

İsmi Hâşim b. el-Kasım b. Müslim b. el-Muksim el-Leys, künyesi Ebû Nadr'dır. Künyesinin Kusayr olduğunu söyleyenler de vardır.⁴²⁷ Aslen Horasanlı olup, Bağdat'ta ikamet etmiştir.⁴²⁸ 134 yılında doğmuş,⁴²⁹ 207 yılında⁴³⁰ Bağdat'ta Memun'un hilafeti döneminde vefat etmiştir.⁴³¹

Şube, Süleyman b. Muğire, İshâk b. Said, Velid b. Cemil el-Yemâmî,⁴³² Süfyan⁴³³, Şeyban ve Ubeydullah el-Eşca'i⁴³⁴, Züheyr b. Muaviye⁴³⁵ den hadis dinlemiştir.⁴³⁶ Kendisinden Yahya b. Main⁴³⁷, İbn Ebî Şeybe⁴³⁸, Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medînî, Yahya b. Said el-Kattan rivâyette bulunmuştur.⁴³⁹

Onun hakkında Ahmed b. Hanbel "Esbet"⁴⁴⁰; Zehebî "Hafız, İmam, Sika, Sahib-u Sunne"⁴⁴¹; İclî "Sika, Sahib-u Sunne"⁴⁴²; İbn Sa'd, İbn Main, İbn Medînî, Ebû Hâtim, İbn Kani "Sika"⁴⁴³; Nesâî "Lâ behse bih"⁴⁴⁴ değerlendirmelerinde bulunmuşlar; İbn Hibban'da *es-Sikat* adlı eserinde kendisini zikretmiştir.⁴⁴⁵

Ayrıca İbn Abdilberr Ebû'n-Nadr'ın "Saduk" olduğu konusunda alimlerin ittifak ettiğini söylemektedir.⁴⁴⁶

Kullanılan bu lafızlar, onun güvenilir bir ravi olduğunu ortaya koymaktadır.

Hâris b. Muhammed

İsmi Hâris b. Muhammed b. Ebî Üsame b. Dahir et-Temimî'dir.

⁴²⁷ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 570; *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 235; İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 243; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 105; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 131.

⁴²⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 235; İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 243; el-İclî, *a.g.e.*, II, 323; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 105; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, IV, 290.

⁴²⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18.

⁴³⁰ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 570; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 235.

⁴³¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 243; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 135.

⁴³² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 105.

⁴³³ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 243.

⁴³⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VIII, 235.

⁴³⁵ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18.

⁴³⁶ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 131-132.

⁴³⁷ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 243.

⁴³⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 105.

⁴³⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 132.

⁴⁴⁰ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 134.

⁴⁴¹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 332.

⁴⁴² el-İclî, *a.g.e.*, II, 323.

⁴⁴³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 105; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXX, 134.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18.

⁴⁴⁵ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 243.

⁴⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XI, 18.

Vasıt ehliendir. Hadis hafızı ve âlimidir.⁴⁴⁷ Hicri 186 yılında doğmuş,⁴⁴⁸ 282 yılında vefat etmiştir.⁴⁴⁹

Yezîd b. Hârûn⁴⁵⁰, Ali b. Âsım⁴⁵¹, Ebû'n-Nadr Hâşim b. el-Kasım⁴⁵² ve Ebû Tüfeyl'den hadis dinlemiştir. Kendisinden Ebû Cafer et- Taberi, Ebû Bekr eş-Şafî⁴⁵³ ve Irak ehli hadis rivâyet etmiştir.⁴⁵⁴

Müsned adlı eseri bulunmaktadır.⁴⁵⁵ Kendisi için “Saduk”⁴⁵⁶ ve “Sika”⁴⁵⁷ tabirleri kullanılmıştır.

Hakkındaki bu değerlendirmeler kendisinin sika bir ravi olduğunu göstermektedir.

Abdullah b. Hüseyin

Müstedrek'te Merv kadısı olarak tanıtılan Abdullah b. Hüseyin hakkında yaptığımız araştırmalar sonucu hiçbir bilgiye ulaşamadık.

Senedin Değerlendirilmesi

Senedin ravilerinden ilki olan Amr b. Hâris, Sahâbeden olup Cüveyriye bint Hâris'in erkek kardeşidir. Bu aynı dönemde yaşadıklarını ve Müreysî gazvesinden sonra Amr b. Hâris'in de İslam'ı seçtiği göz önünde bulundurulursa görüşüklerinin de kesin olduğunu ortaya koymaktadır.

Hadisi Amr b. Hâris'ten rivâyet eden Ebû İshak ise Hz. Osman'ın hilafeti zamanında doğmuş ve tabînin büyüklerinden sayılmıştır. Bu durumda muasır olmaktadırlar. Ebû İshak'ın ölüm tarihi ihtilaflı olmakla birlikte her halukarda kendisinden bu hadisi nakleden Züheyr b. Muaviye ile görüşükleri söylenebilir. Çünkü kendisi vefat ettiğinde talebesi en az 26 yaşlarında olmaktadır. Züheyr b. Muaviye'nin de 172, 173 veya 174 yıllarında vefat ettiği rivâyet edilmiştir. Hadisi

⁴⁴⁷ İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, II, 157; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, I, 442; Ziriklî, *a.g.e*, II, 157.

⁴⁴⁸ Bağdadi, *a.g.e*, VIII, 218.

⁴⁴⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II, 145; Ziriklî, *a.g.e*, II, 157.

⁴⁵⁰ İbn Hibban, *a.g.e*, VIII, 183.

⁴⁵¹ İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, II, 157; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, I, 442; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II, 145.

⁴⁵² Bağdadi, Hatib Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Târih-i Bağdad*, VIII, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut- t. y. 218.

⁴⁵³ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II, 145.

⁴⁵⁴ İbn Hibban, *a.g.e*, VIII, 183.

⁴⁵⁵ İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, II, 157; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, I, 442; Ziriklî, *a.g.e*, II, 157; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II, 145.

⁴⁵⁶ İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, II, 157; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, I, 442.

⁴⁵⁷ Bağdadi, *a.g.e*, VIII, 218; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II, 145.

ondan rivâyet eden Ebû'n-Nadr ise 134 yılında doğmuş 207 yılında da vefat etmiştir. Buna göre hocasıyla muasırdırlar.

Ebû'n-Nadr'dan sonra gelen Hâris b. Muhammed ise 186-282 yılları arasında yaşamıştır. Yani hocası vefat ettiğinde kendisi 21 yaşlarında bulunmaktadır. Böylece aralarında muasarattan bahsedilebilir.

Hâris b. Muhammed'in talebesi olan Abdullah b. Hüseyin hakkında bilgiye ulaşılamadığı için sened burada inkıtaya uğramıştır.

Genel olarak bakıldığında senedin Abdullah b. Hüseyin'e kadar olan kısmında sahihlik açısından bir problem görülmemektedir.

Beğavî'de Geçen Ravi Zinciri

Amr b. Hâris

Hayatı için bkz. sf. 52.

Ebû İshâk es-Sebii

Hayatı için bkz. sf. 52.

Züheyr b. Muaviye

Hayatı için bkz. sf. 53.

Ali b. el-Ca'd

Ali b. Ca'd b. Ubeyd el-Cevheri el-Hâşimî'nin künyesi Ebû'l-Hasan'dır.⁴⁵⁸ Bağdat'da⁴⁵⁹ hicri 136 yılında doğmuştur.⁴⁶⁰ Maden (cevher) ticaretiyle meşgul olduğu için el-Cevherî nisbesiyle tanınmaktadır.⁴⁶¹

İbn Ebû Zi'b, Süfyân es-Sevrî, Malik b. Enes ve Şube ibnu'l Haccâc'dan hadis okumuştur.⁴⁶² Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Hatim, İbn Ebû'd-Dünyâ vb. muhaddisler kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.⁴⁶³

Kendisi için "Sika", "Sebt", "Saduk" ve "Mutkin" tabirleri kullanılmıştır.⁴⁶⁴

Yahya b. Main, Ali b. el-Ca'd'ın Ebû'n-Nadr Hâşim b. Kasım'dan daha esbet olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁵ Kitaplarında yazılı olan bütün hadislerini ezberden okutması⁴⁶⁶ da hıfzının kuvvetini göstermektedir.

⁴⁵⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 466.

⁴⁵⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 266.

⁴⁶⁰ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 466.

⁴⁶¹ Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 269.

⁴⁶² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 266; İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 466; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 178; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 256; *Lisanu'l-Mizan*, VII, 310.

⁴⁶³ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 256.

⁴⁶⁴ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 398; *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 256; Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, III, 116.

Kur'an'ın mahlûk olduğunu söyleyenlere karşı çıkamayacağını ifade etmesi, Sahâbe ve seleften bazılarına dil uzatması sebebiyle Ahmed b. Hanbel gibi âlimler, ondan hadis rivâyet etmeyi uygun görmemişlerdir.⁴⁶⁷

Müslim, Ali b. el-Ca'd'ın güvenilir bir muhaddis olduğunu kabul ettiği halde es-Sahih'ine onun hiçbir hadisini almamıştır.⁴⁶⁸ Buhâri onun Şu'be'den rivâyet ettiği hadislerden on üçünü es-Sahih'ine almıştır.⁴⁶⁹

Ali b. Ca'd'dan en çok hadis rivâyet eden talebesi Ebû'l-Kasım el-Beğavîdir.⁴⁷⁰ Beğavî, hocasının hadislerini "el-Ca'diyât" adıyla bir araya getirmiştir.⁴⁷¹

Hicri 230 yılında vefat etmiştir.⁴⁷²

Her ne kadar Müslim ve Ahmed b. Hanbel kitaplarına onun hiçbir hadisini almamış olsalar da, Müslim'in onu güvenilir bir ravi olarak tanıtması ve Ahmed b. Hanbel'in de onu tekzib etmemesi, ayrıca kendisi için kullanılan "Sika", "Sebt", "Saduk" ve "Mutkin" tabirleri onun güvenilir bir ravi olduğunu ortaya koymaktadır.

Senedin Değerlendirilmesi

Beğavî'nin el-Envar'ında geçen ravi zincirine bakıldığında hadisin Züheyr b. Muaviye'ye kadar aynı tarikle geldiği daha sonra hadisi Züheyr'den Ali b. el-Ca'd'ın rivâyet ettiği görülmektedir. Ali b. el-Ca'd 136-230 yıllarında yaşamıştır. Züheyr b. Muaviye'nin vefat tarihi ihtilaflıydı ancak bu tarihler arasındaki en erken tarih olan 172'de vefat ettiği farz edilirse yine de talebesiyle muasaratı mümkün olmaktadır. Çünkü hocası vefat ettiğinde Ali b. Ca'd 36 yaşlarında olmaktadır.

Raviler arasında Züheyr b. Muaviye'ye kadar ittisalin bulunduğu bir önceki sened değerlendirilmesi bölümünde anlatılmıştı. Burada da Züheyr ile Ali b. Ca'd arasında muasaratın bulunduğu sonucu ortaya çıkmış oldu. Bu da senedin muttasıl olduğunu göstermektedir.

Daha önceki bölümde Ali b. el-Ca'd'a kadar gelen ravilerin sika olduğu sonucuna ulaşılmıştı. Her ne kadar eleştiriye maruz kalmış olsa da alimler tarafından

⁴⁶⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, III, 116.

⁴⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 178; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 256.

⁴⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 256.

⁴⁶⁸ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, III, 116.

⁴⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 258.

⁴⁷⁰ Zehebî, *Mizanu'l-İtidal*, III, 116.

⁴⁷¹ Ziriklî, *a.g.e.*, IV, 269.

⁴⁷² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VI, 266; İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 466; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 398; *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 258.

sika olarak değerlendirilmesi ve tekzib edilmemesi onun da güvenilebilir bir ravi olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Böylece senedin sahih olduğu söylenebilir.

Rivâyetin Metin Tenkidi

Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra geride miras olarak bir şey bırakmadığı anlatılmaktadır.

Zaten Hz. Peygamber'in eline geçen her şeyi derhal yoksullara dağıttığına ve günlük ihtiyacı dışında hiçbir mal edinmediğine dair rivâyetler mevcuttur.⁴⁷³

Ayrıca Hz. Aişe'nin rivâyet ettiği "Biz mirasçı bırakmayız. Bizim bıraktığımız, sadakadır"⁴⁷⁴ ve Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği "Benim varislerim ne dinar bölüşürler ne de dirhem. Hanımlarımın nafakasında ve memurumun rızkının dışında bıraktığım sadakadır"⁴⁷⁵ hadisleri de bu hadisi teyid etmektedir.

3.2.4. İpek Elbise Giyme İle İlgili Rivâyeti

Bu rivâyet Cüveyriye bint Hâris'in kardeşinin oğlu tarafından nakledilmiştir. Kütüb-i Tis'a'da sadece Müsned'de geçmektedir. Hadisin metni şöyledir:

جويرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : من لبس ثوب حرير في الدنيا ألبسه الله تعالى ثوب مذلّة

أو ثوبا من نار

Cüveyriye bint Hâris'ten rivâyetle Nebi (s.a.v.) şöyle dedi: "Kim dünyada ipek bir elbise giyinirse Allah da ona zillet elbisesi veya ateşten bir elbise giydirir."⁴⁷⁶

⁴⁷³ Buhârî, *es-Sahih*, 3/82, 7/178, 8/128; Müslim, *es-Sahih*, 2/687 Hadis No:991.

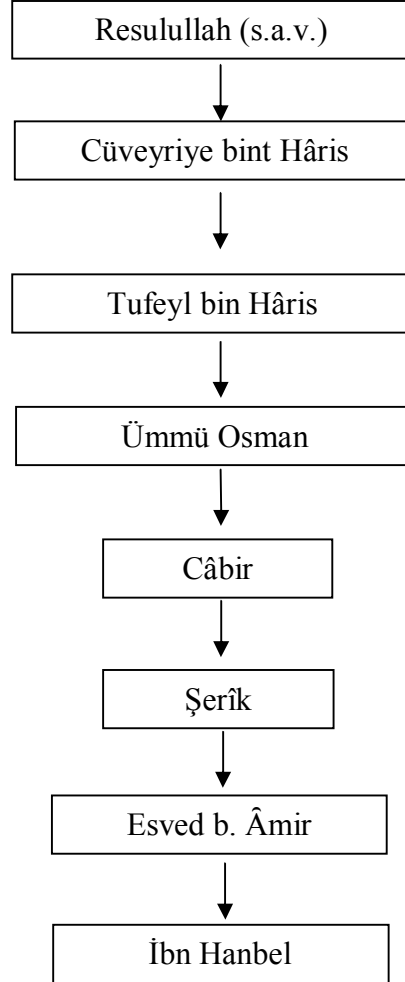
⁴⁷⁴ Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, 2963, 2968, 2969; Nesaî, *es-Sünen*, VII/212; Tirmizî, *es-Sünen*, 1608, 1610.

⁴⁷⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri fî Şerhi'l-Buhârî*, XII, 235.

⁴⁷⁶ İbn Hanbel, *a.g.e*, VI, 439, Hadis No: 27463.

Rivâyetin Senedleri

Hadisin ravi zincirini şöyle bir çizelgeyle gösterebiliriz.

Rivâyetin Râvî Tanıtımı ve Ravilerin Cerh ve Tadil Değerlendirmeleri

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde Geçen Ravi Zinciri

Tufeyl b. Hâris

Cüveyriye bint Hâris'in erkek kardeşinin oğludur.⁴⁷⁷

Yaptığımız araştırmalar sonucu Tufeyl b. Hâris hakkında bu bilgi dışında başka hiçbir bilgiye ulaşamadık.

Ümmü Osman

Aynı şekilde taradığımız eserlerde Ümmü Osman hakkında da bilgi bulunmamaktadır. Sadece Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inin şerhinde meşhur olmadığı nakledilmiştir.⁴⁷⁸

Câbir b. Yezîd

Adı Ebû Abdillâh Câbir b. Yezîd b. Hâris el-Cu'fi'dir. Kûfe'lidir.⁴⁷⁹ H. 128 yılında vefat etmiştir.⁴⁸⁰ Ata' b. Ebî Rebah, Kasım b. Abdurrahman,⁴⁸¹ Sâlim b. Abdullah, Mücahit,⁴⁸² Tavus b. Keysan ve İbn Abbas'ın kölesi olan İkrime'den rivâyetler de bulunmuştur.⁴⁸³ Kendisinden Şu'be ibn'ul Haccac, Süfyan es-Sevrî, Züheyr b. Muaviye, İsrail b. Yunus, Ebû Avane, Şerîk ve daha birçok kişi rivâyetlerde bulunmuşlardır.⁴⁸⁴

Züheyr b. Muaviye, Câbir b. Yezîd'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Benim yanımda hiç kimseye söylemediğim Resulullah'tan (s.a.v.) elli bin hadis var."⁴⁸⁵

Zehebî, Câbir b. Yezîd'in Şîa âlimlerinin ileri gelenlerinden biri olduğunu,⁴⁸⁶ Süfyan ve Şu'be dışındaki ekser hadiscilerin onu zayıf saydığını söylemiştir. El-İc'li ve İbn Sa'd, onun zayıf bir ravi olduğunu ve tedlis yaptığını söylemişlerdir.⁴⁸⁷ Aynı şekilde İbn Ebî Hâtim ve İbn Hacer de onu zayıf bir ravi olarak

⁴⁷⁷ İbn Hacer, *Ta'cîlu'l-Menfaa fî Zevâid Ricâli'l Erbaa*, thk: İkrâmullah İmdâdu'l-Hakk, Daru'l Beşair, Beyrut- 1996, I, 690.

⁴⁷⁸ İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed (241/855), *Şerhu'l- Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, thk: Şuayb Arnâvut ve Mürşid Adil, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-2001, XXXV, 412.

⁴⁷⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, II, 210; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, VII, 188.

⁴⁸⁰ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, II, 210; İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 345; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 137.

⁴⁸¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, II, 210.

⁴⁸² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 497.

⁴⁸³ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 466.

⁴⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 497; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 466.

⁴⁸⁵ Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, I, 379.

⁴⁸⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 288.

⁴⁸⁷ el-İc'li, *a.g.e.*, I, 264.

değerlendirmişlerdir.⁴⁸⁸ Yahya b. Said⁴⁸⁹ ve Abdurrahman b. Mehdî de bu raviden hadis almayı terk etmişlerdir.⁴⁹⁰

Aynı zamanda onun hadis konusunda güvenilirliği hakkında şunlar da söylenmiştir.

İsmail b. Ulye, Şu'be'nin şöyle dediğini işitmiştir: “Câbir-i Cu'fî hadis konusunda doğru konuşan birisidir.”⁴⁹¹ Süfyan es-Sevrî Câbir hakkında şöyle demiştir: “Câbir hadis konusunda takvalı birisidir; ben hadis de ondan daha takvalı birisini görmedim.”⁴⁹² Veki' diyor ki: Bir şeyde şüphe ederseniz, Câbir'in güvenilir olduğunda şüphe etmeyin; Mus'ar, Süfyan, Şu'be ve Hasan b. Salih ondan bize hadis nakletmiştir.⁴⁹³ Muhammed b. Abdullah b. Hakem der ki: Şafî'nin şöyle dediğini duydum: “Süfyan-i Sevrî, Şu'be'ye, Câbir-i Cu'fî aleyhinde konuşacak olursan, ben de senin aleyhinde konuşurum.”⁴⁹⁴

Ebû Muaviye bana dedi ki, Süfyan ve Şu'be beni Câbir-i Cu'fî'den sakındırırlardı. Oysa ben Câbir'in yanına gidince, yanında kim vardı, diye sorduğumda Şu'be ve Süfyan vardı, diyordu.⁴⁹⁵

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce kitaplarına Câbir b. Yezîd'in rivâyet ettiği hadisleri almışlardır.⁴⁹⁶

Ekser hadisciler onu zayıf bir ravi olarak görmüş olsalar bile Süfyan ve Şu'be'nin onun hakkında söyledikleri onun hadis konusunda güvenilir bir ravi olduğunu ancak Şiilik hakkındaki düşüncelerinden dolayı biraz temkinli durduklarını akla getirmektedir.

Şerîk b. Abdullah

Adı, Şerîk b. Abdillâh b. Hâris en-Nehâî, künyesi Ebû Abdullah'tır.⁴⁹⁷ H. 95 yılında Buhara'da doğmuştur.⁴⁹⁸ Ömer b Abdulaziz'in yaşadığı döneme ulaşmıştır.⁴⁹⁹

⁴⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, II, 498; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 137; *Tabakatu'l-Müdezzisin*, I, 53; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 469.

⁴⁸⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, II, 210.

⁴⁹⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, II, 498.

⁴⁹¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, II, 211; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, II, 497; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 467.

⁴⁹² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, II, 497; Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, I, 379; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 467.

⁴⁹³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, II, 498; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 468.

⁴⁹⁴ Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, I, 379.

⁴⁹⁵ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 467.

⁴⁹⁶ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 471.

⁴⁹⁷ İbn Hibban, *a.g.e*, VI, 444.

⁴⁹⁸ İbn Hibban, *a.g.e*, VI, 444.

⁴⁹⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, IV, 237; Zehebî, *Siyer*, VIII, 200; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 463.

H. 150 yılından sonra Vâsıt ve Kûfe şehirlerinde kadılık yapmıştır.⁵⁰⁰ Kûfe’de⁵⁰¹ H. 177 yılında vefat etmiştir.⁵⁰² Ebû İshak el-Hemedânî, A’meş,⁵⁰³ Simak b. Harb, Zübeyd b. Hâris, Osman b. Ebî Zûr’a ve Hişâm b. Urve gibi ravilerden hadis almıştır.⁵⁰⁴ Kendisinden de Abdurrahman b. Mehdi, Abdullah b. Mübarek, Veki’ b. Cerrah⁵⁰⁵ rivâyette bulunmuşlardır.⁵⁰⁶ Talebelerinden İshak b. Yusuf el-Ezrak’ın Şerîk’ten dokuz bin hadis rivâyet ettiği nakledilmektedir.⁵⁰⁷

İbn Hibban, Şerîk’in Yezîd b. Hârûn ve İshak b. Yusuf el-Ezrak gibi talebelerinin kendisinden Vâsıt kadılığı sırasında aldıkları hadislerde herhangi bir karışıklık olmadığını ancak Kûfe’de naklettiği hadislerde vehme rastlandığını söylemiştir.⁵⁰⁸

Şerîk b. Abdullah’ın hadis rivâyetindeki durumu hakkında Yahya b. Maîn⁵⁰⁹ ve Ebû Dâvud “Sika”⁵¹⁰; Yahya b. Saîd el-Kattan “Sika Sika”⁵¹¹; Yakub b. Şeybe, “Sadûk ve Sika”⁵¹²; el-İclî “Sika ve Hasenü’l-hadîs”⁵¹³ ve İbn Sa’d, “Sika, Me’mûn ve Kesirü’l-Hadîs”⁵¹⁴ tabirlerini kullanmışlardır.

İbn Hacer ise Şerîk’in “Sadûk” bir râvî olduğunu belirtmekle beraber çoğu kez hata ettiğini ve hıfzında gidip gelmelerin olduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁵

Şerîk b. Abdullah’ın hıfzının zayıf olduğu ve hadis rivâyeti esnasında çoğu kez hata yaptığı ifade edilmiş olsa da pek çok cerh ve ta’dîl âliminin, onun hakkında ta’dîl edici mahiyette değerlendirmelerde bulunması onun güvenilir bir ravi olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

⁵⁰⁰ İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 444; İbn Hacer, *Lisanu’l-Mizan*, VII, 242.

⁵⁰¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 444.

⁵⁰² Buhârî, *et-Târihu’l-Kebir*, IV, 237.

⁵⁰³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 365.

⁵⁰⁴ Zehebî, *Siyer*, VIII, 200; el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 463.

⁵⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 365.

⁵⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 294.

⁵⁰⁷ el-İclî, *a.g.e.*, I, 453.

⁵⁰⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VI, 444.

⁵⁰⁹ Zehebî, *Siyer*, VIII, 200.

⁵¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 294.

⁵¹¹ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 468.

⁵¹² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 294.

⁵¹³ el-İclî, *a.g.e.*, I, 453.

⁵¹⁴ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 378.

⁵¹⁵ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzîb*, I, 419.

Esved b. Âmir

İsmi Esved b. Âmir Ebû Abdurrahman, lakabı Şâzan'dır.⁵¹⁶ Aslen Şam'lıdır.⁵¹⁷ Daha sonra Bağdat'a yerleşmiştir.⁵¹⁸ H. 208 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁵¹⁹

Hammad b. Zeyd, Şerîk b. Abdullah,⁵²⁰ Süfyan es-Sevrî, Şube,⁵²¹ Cerir b. Hazım, Hasan b. Salih, İsrail b. Yunus ve daha başka ravilerden rivâyette bulunmuştur.⁵²² Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe,⁵²³ Ali el-Medinî, Amr b. en-Nâkîd ve Irak ehli rivâyette bulunmuşlardır.⁵²⁴

İbn Hibban'ın *es-Sikat* adlı eserinde zikredilen Esved b. Âmir⁵²⁵ için Ali el-Medinî ve İbn Hacer "Sika"⁵²⁶; Yahya b. Main "La be'se bih"⁵²⁷; İbn Sa'd "Salihu'l hadis" değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.⁵²⁸ İbn Ebî Şeybe de babasının onun için "Saduk Salih" lafzını kullandığını söylemiştir.⁵²⁹

Daha önce de geçtiği gibi bir ravi için yukarıdaki ifadelerin kullanılması onun hadis rivâyetinde güvenilir bir ravi olduğunu göstermektedir.

Senedin Değerlendirilmesi

Tek senedle gelen bu rivâyeti Tufeyl b. Hâris, halası Cüveyriye bint Hâris'ten nakletmiştir. Sened ittisal açısından değerlendirildiğinde kaynaklarda Tufeyl'in doğum ve ölüm tarihleri bulunmamaktadır. Ancak yeğeni (kardeşinin oğlu) Tufeyl'in bu hadisi ondan rivâyet etmesi muasarat açısından önemlidir. Hala ve yeğenin aynı asırda yaşamaları ve görüşmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Bu hadisi Tufeyl'den rivâyet eden Ümmü Osman'ın da doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Dolayısıyla Tufeyl ve Ümmü Osman arasında muasaratın olup olmadığı konusunda şüphe vardır. Ümmü Osman'dan bu hadisi alan Cabir b.

⁵¹⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 448; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 111.

⁵¹⁷ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 130.

⁵¹⁸ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 130.

⁵¹⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 448; İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 130; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 111; *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 297; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 226.

⁵²⁰ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 130.

⁵²¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 294.

⁵²² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 297; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 226.

⁵²³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 294.

⁵²⁴ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 130; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 297; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 226.

⁵²⁵ İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 130.

⁵²⁶ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 111.

⁵²⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 294.

⁵²⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 297; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 226.

⁵²⁹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 294.

Yezîd'in vefat ettiği tarih h. 128'dir. Fakat Ümmü Osman'nın kaç yıl yaşadığı ve vefat tarihinin bilinmediği hatırlanırsa görüşüp görüşmedikleri meçhuldür.

Cabir b. Yezîd'in talebelerinden olan Şerîk b. Abdullah da h. 177 yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla muasır olmaktadırlar.

Son olarak bu hadisi Şerîk'ten alan Esved b. Âmir h. 208 yılında vefat etmiştir. Buna göre h. 177 yılında vefat eden hocasıyla muasaratı kesindir.

Bu değerlendirmelere topluca bakıldığında senedin ilk bölümünün ittisal açısından problemli olduğu ama sonraki raviler arasında ittisalin bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Seneddeki ravilerin sıhhat durumlarına bakıldığında Tufeyl ve Ümmü Osman hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Onlardan sonra gelen Cabir b. Yezîd, ekser hadisciler tarafından zayıf sayılmış olsa da Şu'be ve Süfyan es-Sevrî tarafından sika olarak değerlendirilmiştir.

Hadisi Cabir b. Yezîd'den alan Şerik b. Abdullah ise hıfzının zayıflığı belirtilmesine rağmen sika olarak değerlendirilmiştir.

Bütün bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda hadisin muttasıl bir senedle geldiği konusu problemli olduğu gibi, ravilerinin de adâlet ve zabt açısından problemli olduğu görülmektedir. Tufeyl ve Ümmü Osman hakkında hiçbir bilginin bulunmaması sonraki ravilerin de zayıf olarak değerlendirilmeleri hadisin sened kısmının zayıf olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Rivâyetin Metin Tenkidi

Bu hadis de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ipek giyinmeyi yasakladığı görülmektedir.

Burada anlatılmak istenen esas konunun her alanda olduğu gibi giyim kuşamda da itidalli hareket edilmesi olduğu görüşündeyiz.

Çünkü Kur'an'ın lüks ve israfı, gösteriş ve böbürlenmeyi yasaklayan genel hükümleri dışında doğrudan ipeğin giyilmesini ve kullanımını konu alan özel bir ifadesi yoktur. Kur'an'da sıklıkla ölçülü hareket etmek, aşırılığa, lüks ve gösterişe kaçmamak tavsiye edilmiştir.⁵³⁰

Hadislere baktığımızda ise ipekle ilgili erkeklere özel bazı yasaklamaların olduğunu görmekteyiz.

⁵³⁰ En'am, 6/141; Âraf, 7/31.

H. Ömer'in rivâyet ettiği bir hadis de H. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “İpek elbise giymeyiniz. Çünkü ipeği dünyada giyen ahirette giyemez.”⁵³¹

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“İpek giymek ve altın kullanmak ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helâl kılındı.”⁵³²

H. Ali (r.a.) da şöyle demiştir:

Resûlullah (s.a.v.)'ı gördüm; sağ eline ipeği sol eline altını almıştı. Sonra da: “Şüphesiz bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram kılınmıştır” buyurdular.⁵³³

Hadisin sened kısmı her ne kadar zayıf olsa da geçen ayet ve hadislerden hareketle metin kısmının Kur'an'a ve sahih hadislerle aykırı olmadığı sonucuna ulaşılabilir.

3.2.5. Kendisinin Abdest Suyundan Artanıyla Abdest Almak İsteyen Birini Nehyetmesiyle İlgili Rivâyeti

İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde geçen hadis Gülsüm bint Âmir'den şöyle rivâyet edilmiştir:

أَنَّ جُوَيْرِيَةَ بِنْتَ الْحَارِثِ، تَضَوَّتْ، فَأَرَدَتْ أَنْ أَتِضَّأَ بِفَضْلِ حُؤَوءٍ بِهَا فَنَهَيْتِي

“Cüveyriye bint Hâris abdest aldı. Ben de onun abdest suyundan artanıyla abdest almak istedim. Ama o bunu nehyetti.”⁵³⁴

⁵³¹ Buhârî, *es-Sahih*, Libâs 25; Müslim, *es-Sahih*, Libâs 11; Tirmizî, *es-Sünen*, Edeb 1.

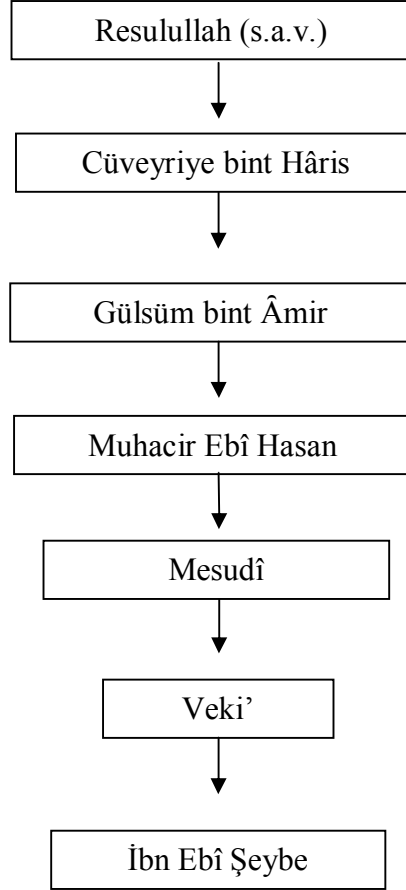
⁵³² Tirmizî, *es-Sünen*, Libâs; İbni Mâce, *es-Sünen*, Libâs 19.

⁵³³ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Libâs 11; Nesâî, *es-Sünen*, Zînet 40; İbni Mâce, *es-Sünen*, Libâs 19.

⁵³⁴ İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, I, thk: Kemâl Yusuf el-Hut, Mektebet'ür-Rüşd, Riyad- 1409, bab 38, Hadis No: 356.

Rivâyetin Senedleri

Hadisin ravilerini aşağıdaki çizelgeyle gösterebiliriz.

Rivâyetin Râvî Tanıtımı ve Ravilerin Cerh ve Tadil Değerlendirmeleri

İbn Ebî Şeybe'deki Ravi Zinciri

Gülsüm bint Âmir

Asıl adı Gülsüm bint Alkame b. Nâciye b. el-Mustalik'dir. Gülsüm b. Akmer veya Gülsüm bint Âmir diye de anılır.⁵³⁵

Kûfelidir.⁵³⁶ Sahâbedendir.⁵³⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.), Cüveyriye bint Hâris, Ümmü Seleme⁵³⁸, Zeynep bint Caşş, Abdullah b. Mes'ud⁵³⁹ ve Üsame b. Zeyd'den

⁵³⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 398; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 205.

⁵³⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VII, 163; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 205.

rivâyette bulunmuştur.⁵⁴⁰ Ayrıca dedesi ve babasından da rivâyette bulunmuştur. Her ikisinin de sika olduğu zikredilmiştir.⁵⁴¹ Kendisinden de Muhacir Ebû'l-Hasan⁵⁴², Zübeyr b. Adiyy⁵⁴³, Cami' b. Şeddad⁵⁴⁴ ve İmran b. Âmir⁵⁴⁵ rivâyette bulunmuşlardır.⁵⁴⁶

İbn Hibban kendisini *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.⁵⁴⁷ Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî kitaplarına Gülsüm bint Âmir'in rivâyet ettiği hadisleri almışlardır.⁵⁴⁸

Muhacir Ebû Hasan

Asıl adı Ebû'l Hasan et-Teymî el-Kufî es-Saîğ'dir. Kûfelidir.⁵⁴⁹ Tabîîdendir.⁵⁵⁰ İbn Hacer dördüncü tabakadan olduğunu söylemiştir.⁵⁵¹

Abdullah b. Abbas, Ata b. Yesar, Zeyd b. Vehb el-Cehnî, Gülsüm bint Amir, Ebî Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Bera b. Azib'den rivâyette bulunmuştur.⁵⁵² Kendisinden de Süfyan es-Sevrî, Şu'be ibnu'l Haccac,⁵⁵³ İsrail b. Yunus, Şerîk b. Abdullah, Abdurrahman b. Abdullah el-Mes'ûdî, Ebû Avâne hadis almıştır.⁵⁵⁴

Onun hakkında Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main,⁵⁵⁵ Nesâî, İbn Hacer⁵⁵⁶, Zehebî⁵⁵⁷ ve el-İclî "Sika"⁵⁵⁸; Ebû Hâtim "La be'se bih" değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.⁵⁵⁹ İbn Hibban *es-Sikat* adlı eserinde kendisini zikretmiştir.⁵⁶⁰

⁵³⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 149; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 398; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 205.

⁵³⁸ İbn Hibban, *a.g.e*, V, 336.

⁵³⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 226.

⁵⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 398; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXIV, 205.

⁵⁴¹ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 462.

⁵⁴² İbn Hibban, *a.g.e*, V, 336.

⁵⁴³ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 149.

⁵⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VII, 163.

⁵⁴⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 226.

⁵⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 398.

⁵⁴⁷ İbn Hibban, *a.g.e*, V, 336.

⁵⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VIII, 398.

⁵⁴⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 299; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VIII, 260.

⁵⁵⁰ İsbehânî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Mencûye, *Ricâl'u Müslim*, II, thk: Abdullah el-Leysî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut- h.1407, 252.

⁵⁵¹ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 548.

⁵⁵² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VIII, 260; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 299; İsbehânî, *a.g.e*, 252; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 238; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 584.

⁵⁵³ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, VII, 380.

⁵⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VIII, 260; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 299; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 238; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 585.

⁵⁵⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VIII, 260.

⁵⁵⁶ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 548.

⁵⁵⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 299.

⁵⁵⁸ el-İclî, *a.g.e*, II, 300.

⁵⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 238; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 585.

Yapılan bu değerlendirmeler onun sözüne itimad edilen bir ravi olduğunu göstermektedir.

Mes'ûdî

Abdurrahman b. Abdullah b. Utbe b. Abdullah b. Mes'ûd el-Mes'ûdî, Kûfelidir.⁵⁶¹ Beşinci tabakadandır.⁵⁶²

Kasım b. Abdurrahman⁵⁶³, Ebû Hüseyin⁵⁶⁴, Haccac b. Muhammed, Câbir b. Yusuf el-Cûfî, Zeyd b. Eslem, Ebû İshâk es-Sebîi ve başkalarından hadis dinlemiştir.⁵⁶⁵ Kendisinden Veki' b. Cerrah, Ebû Naim,⁵⁶⁶ Süfyan-ı Sevrî, Şu'be İbnu'l Haccac,⁵⁶⁷ Süfyan b. Uyeyne, Ebû Kuteybe, Ebû Dâvûd et-Tayalisi, Abdullah b. Mübarek, Ebû'n-Nadr Hâşim b. Kâsım ve daha birçok kişi rivâyette bulunmuştur.⁵⁶⁸ H. 160 yılında vefat etmiştir.⁵⁶⁹

Kendisi için el-İclî "Sika"; İbn Hacer, "Saduk"⁵⁷⁰ tabirini kullanmıştır.⁵⁷¹

Mis'ar, İbn Mes'ud'un ilmini Mes'udî'den daha iyi bilen hiç kimseyi bilmiyorum, demiştir.⁵⁷²

Kullanılan tadil lafızları ravinin sika olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Veki' b. Cerrah

Hayatı için bkz. sf. 45.

Senedin Değerlendirilmesi

Sahâbeden olan Gülsüm bint Âmir'in ölüm tarihi bilinmemektedir. Ancak sahâbî olması Cüveyriye bint Hâris'le muasaratını mümkün kılmaktır. Bu hadisi Gülsüm bint Âmir'den rivâyet eden Muhacir Ebû Hasan ise tabîdendir. Aynı şekilde onun da Gülsüm bint Âmir ile görüşmesi muhtemeldir.

Muhacir Ebû Hasan'dan sonra h. 160 yılında vefat eden Mes'ûdî gelmektedir. Mes'ûdî'nin vefat tarihi bu iki ravi arasında muasaratın varlığını göstermektedir.

⁵⁶⁰ İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 428; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, X, 238; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 585.

⁵⁶¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, V, 314; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 344; *Lisanu'l-Mizan*, VII, 282.

⁵⁶² el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 221.

⁵⁶³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 250.

⁵⁶⁴ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, V, 314.

⁵⁶⁵ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 221.

⁵⁶⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, V, 314.

⁵⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 250.

⁵⁶⁸ el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVII, 221.

⁵⁶⁹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, V, 314; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 344.

⁵⁷⁰ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzib*, I, 344.

⁵⁷¹ el-İclî, *a.g.e.*, II, 81.

⁵⁷² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, V, 314; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 250.

Hadisi Mes'ûdî'den rivâyet eden Vekî' b. Cerrah ise h. 129 ile 197 yılları arasında yaşamıştır. Yani hocası vefat ettiğinde kendisi 31 yaşlarında olmaktadır. Dolayısıyla hocasıyla muasırdır. Böylece senedin muttasıl olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ravilerin sikalık durumlarına bakıldığında hepsinin sika olduğu görülmektedir.

Hadisin senedinin muttasıl olması ve ravilerin zayıflığına delalet eden hiçbir işaretin bulunmaması hadisin senedinin sahih olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Rivâyetin Metin Tenkidi

İslam'ın temizliğe verdiği önem ayet ve hadislerle anlatılmıştır. Abdestin Arapça karşılığı olan "Vudû" kelimesi de temizlik ve parlaklık anlamına gelmektedir.⁵⁷³ Abdestin geçerli sayılması için de kullanılan suyun temiz olması şarttır.

Bu rivâyette Cüveyriye bint Hâris'in kendisinin kullanmış olduğu abdest suyundan arta kalan⁵⁷⁴ ile abdest almak isteyen birini bundan nehyettiği görülmektedir.

Abdest alma işi günümüzde yapıldığı şekliyle düşünülürse bu hadis tam olarak anlaşılamamaktadır. Çünkü günümüzde abdest musluktan alınmakta böylece suyun artanı bulunmamaktadır. İbrik gibi kapalı bir kaptan abdest alınırsa suyun artanından bahsedilebilir. Ancak bu durumda da geri kalan su kirlenmemiştir.

Bu hadisin anlaşılabilmesi için o günün şartlarının bilinmesi gerekmektedir. O dönemde açık tekne şeklindeki kaplardan abdest alınmaktadır. Bu da abdestten arta kalan suyun el değerek kullanılmış olduğunu ortaya çıkarır. Anladığımız kadarıyla Cüveyriye bint Hâris'in Gûlsüm bint Âmir'i bu suyu kullanmaktan nehyetmesinin altında yatan sebep budur.

Bu rivâyeti teyid edecek bir başka hadis de şöyledir:

Humeyd el-Hımyeri'den rivâyet edilmiştir. Demiştir ki: "Ben Ebû Hüreyre (r.a.) gibi dört sene Resûlullah (s.a.v.) ile sohbet etmiş biriyle karşılaştım. Dedi ki: "Resulullah (s.a.v.), erkeğin artığıyla kadının gusletmesini veya kadının artığıyla erkeğin gusletmesini yasakladı." Bir rivâyette şu cümleyi ziyade etti: "İkisi birden suya ellerini soksunlar."⁵⁷⁵

⁵⁷³ Komisyon, *İlmihal*, DİB Yayınları, Ankara-2006, I, s.188.

⁵⁷⁴ Suyun arta kalan su olduğuna dair bkz: İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, I, 295.

⁵⁷⁵ Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, Taharet 40, (81) Nesaî, *es-Sünen*, Taharet bab:147, (1, 130)

Bu hadis de aynı şekilde suyu açık bir kaptan kullandıklarını göstermektedir.

3.2.6. Sadaka İle İlgili Rivâyeti

Bu rivâyet Müslim'in *Sahih*'inde bir yerde *Müsned*'de ise iki yerde geçmektedir. Hadisin metni şöyledir:

قَالَتْ إِنَّ جُوزِيَّةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرْتَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَالَ « هَلْ مِنْ طَعَامٍ تَمَلَّتِ لَكَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عِنْدَا طَعَامٌ إِلَّا عَظْمٌ مِنْ شَاةٍ
أَعْطَيْتَهُ مُوَلَاتِي مِنَ الصَّدَقَةِ . فَقَالَ قَرِيبُهُ فَقَدْ بَلَغَتْ مُحِلَّهَا . »

Peygamber (s.a.v.)'in zevcesi Cüveyriye haber verdi ki, Rasûlullah (s.a.v.) onun yanına girdi: — “Yiyecek bir şey var mı?” dedi. Cüveyriye

— “Hayır, vallahi Yâ Resûlallah! Yanımızda azatlı cariyemin sadakadan verdiği bir koyun kemiğinden başka hiçbir yiyecek yok.” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.)

— “Getir! O, yerini buldu.” buyurdu.⁵⁷⁶

Müsned'de aynı rivâyet والله kelimesinden sonra يَا رَسُولَ اللَّهِ söylenmeden ve

عظم kelimesi عظمًا şeklinde geçmektedir.⁵⁷⁷

Ayrıca farklı bir tarikle *Müsned*'de geçen diğer rivâyet de şöyledir.

جوزية بنت الحرث قالت : دخل على رسول الله صلى الله عليه و سلم ذات يوم فقال هل
من طعام قلت لا الا عظما أعطيته مولاة لنا من الصدقة قال صلى الله عليه و سلم فقريبه فقد بلغت
محله

Cüveyriye bint Hâris dedi ki: Resulullah (s.a.v.) bir gün yanıma geldi. “Yiyecek bir şey var mı?” Diye sordu. Cüveyriye (r.a.) de: “Hayır vallahi yâ

⁵⁷⁶ Müslim, *es-Sahih*, Zekat 169, Hadis No: 1073.

⁵⁷⁷ İbn Hanbel, *a.g.e*, VI, 439, Hadis No: 27464.

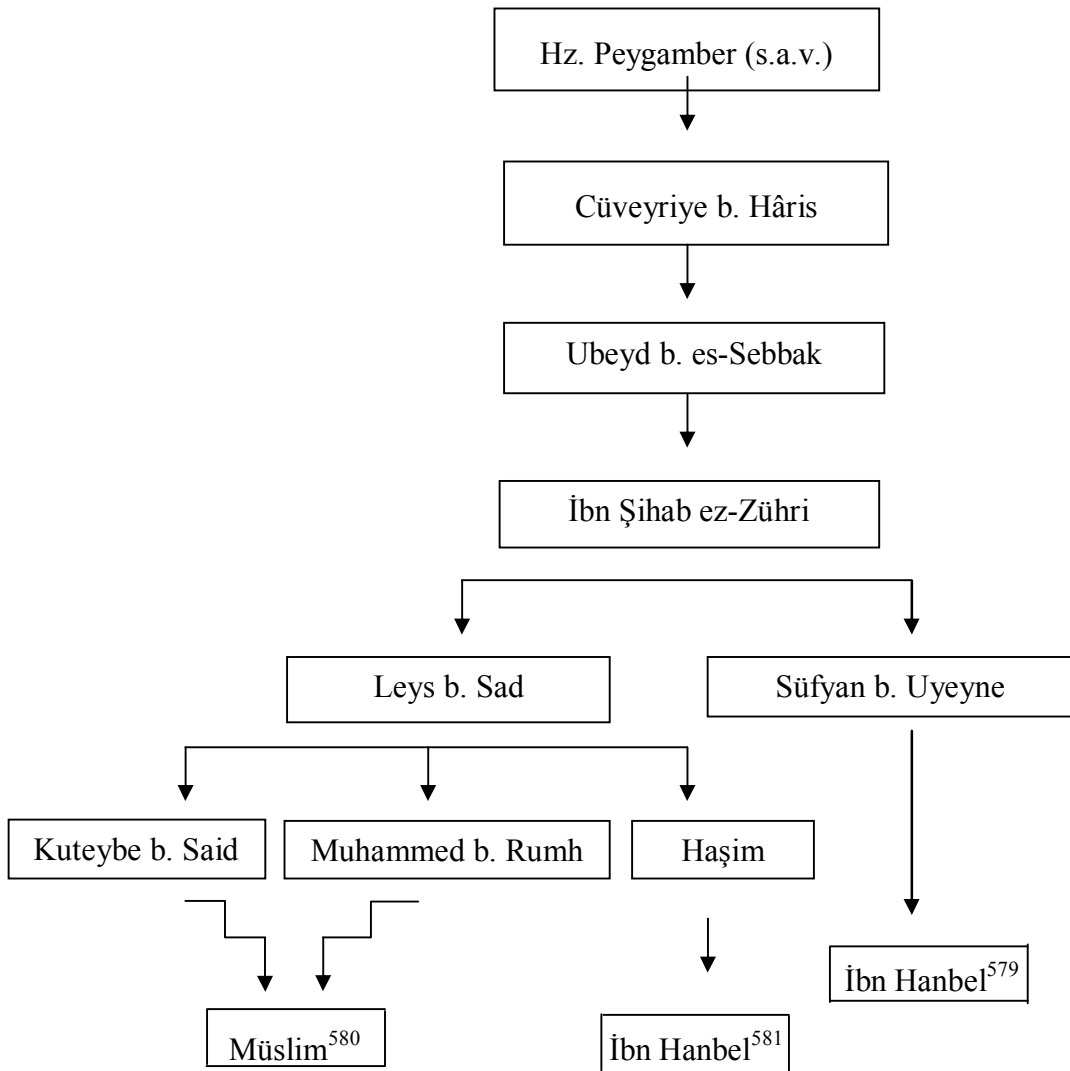
Resûlallah! Yanımızda azatlı cariyemin sadakadan verdiği bir koyun kemiğinden başka hiçbir yiyecek yok.” demiş. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.)

—“Getir! O, yerini buldu.” buyurmuşlar.⁵⁷⁸

Rivâyetin Senedleri

Bu rivâyet Ubeyd b. es-Sebbak vasıtasıyla Cüveyriye bint Hâris’ten nakledilmiştir. Kütüb-i Tis’a’da üç yerde geçmektedir. Biri *Sahih-i Müslim*’de diğer ikisi *Müsned*’de bulunmaktadır.

Bu hadisin ravilerini bir çizelge halinde şöyle gösterebiliriz.

⁵⁷⁸ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27460.

⁵⁷⁹ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27464.

⁵⁸⁰ Müslim, *es-Sahih*, Zekat 169.

⁵⁸¹ İbn Hanbel, *a.g.e.*, VI, 439, Hadis No: 27460.

Rivâyetin Râvî Tanıtımı ve Ravilerin Cerh ve Tadil Değerlendirmeleri

Müslim'deki Ravi Zinciri

Ubeyd b. es-Sebbak

Ubeyd b. es-Sebbak es-Sekâfi el-Medenî

Medineli tabîilerdendir. Said b. Ubeyd b. es-Sebbak'ın babasıdır.⁵⁸²

Cüveyriye bint Hâris dışında İbn Abbas, Üsâme b. Zeyd, Sehl b. Hanif, Zeyd b. Sabit⁵⁸³, Meymune bint Hâris ve Abdullah b. Mes'ud'un hanımı Zeynep'ten rivâyette bulunmuştur.⁵⁸⁴ Kendisinden de Zührî⁵⁸⁵, oğlu Said⁵⁸⁶ ve Ebû Ümame b. Sehl hadis almış ve rivâyette bulunmuşlardır.⁵⁸⁷

El-İ'clî⁵⁸⁸ ve Zehebî⁵⁸⁹ "Sika" değerlendirmesinde bulunmuşlardır. İbn Hibban onu *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.⁵⁹⁰ Müslim, onun Medineli tabîilerden ilk tabakada olduğunu söylemiştir.⁵⁹¹

İbn Şihâb ez-Zührî

Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdillâh b. Şihâb b. Abdillâh ibn el-Hâris el-Kureysî, ez-Zührî, el-Medenî.⁵⁹²

Hicri 50, 51, 54 yıllarında doğduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır.⁵⁹³ Medineli iken sonradan Şam'a yerleşmiştir. Tâbiinin küçüklerindendir. Bazen Zührî bazen de büyük dedesine nisbetle İbn Şihâb diye anılır.⁵⁹⁴ Malik b. Enes, İbn Şihâb'ın insanların en cömerti olduğunu söyler.⁵⁹⁵

Sahâbeden on kişiyle görüşmüştür. Bunlar arasında Sehl b. Sa'd, Abdurrahman b. Eymen, Mahmud b. Rebi'i de vardır. Aynı zamanda Enes b.

⁵⁸² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IXX, 207.

⁵⁸³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 690.

⁵⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 407; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VII, 61; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IXX, 207.

⁵⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 407.

⁵⁸⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 690.

⁵⁸⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, V, 448; İbn Hibban, *a.g.e.*, V, 133.

⁵⁸⁸ el-İclî, *a.g.e.*, II, 116; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VII, 60.

⁵⁸⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 690.

⁵⁹⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IXX, 207.

⁵⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VII, 61.

⁵⁹² Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 220.

⁵⁹³ İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, IX, 398.

⁵⁹⁴ Nevevî, *a.g.e.*, 123; Uyan, Abdullatif, *Menkıbelerle İslam Meşhurları Ansiklopedisi*, III, Berekat Yayınevi, İstanbul- 1983, 2120.

⁵⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, IX, 398.

Malik'ten ve tabiinin büyüklerinin birçoğundan da hadis almıştır.⁵⁹⁶ Kendisinden Ata, Ömer b. Abdülaziz, İmam Malik, Sufyan b. Uyeyne, Katade b. Diâme, Leys b. Sa'd gibi birçok tanınmış kişi rivâyette bulunmuştur.⁵⁹⁷

Şam ve hicaz alimi olarak bilinir. Kendisi için “Sika”, “Hafız” ve “İmam” ifadeleri kullanılır.⁵⁹⁸ Sa'd b. İbrahim'in açıkladığına göre katıldığı her mecliste genç olsun yaşlı olsun herkese sual sormuş, bilgisini artırmıştır.⁵⁹⁹

İbn Hacer'in *Tehzib'ut-Tehzib* adlı kitabında geçen bir bilgiye göre Ebû Zinad şöyle demiştir: “Biz helal ve haram (ile ilgili haberler)i yazardık. İbn Şihâb ise işittiği her şeyi yazıyordu. Ona ihtiyaç hasıl olduğu zaman anladım ki İbn Şihâb ez-Zührî halkın en alimidir.”⁶⁰⁰

Hafızasının güçlü olduğuna işaret için 80 gecede Kur'an'ı ezberlediği nakledilir. İmam Buhârî'nin Aliyyü'l-Medînî'den bildirdiğine göre Zührî iki bin hadis rivâyet etmiştir.⁶⁰¹

İbn Sa'd ve el-İclî, Zührî'nin sika olduğunu söylemiştir.⁶⁰² Aynı zamanda tedlis yaptığını söyleyenler de olmuştur.⁶⁰³

Bir başka bilgi de Halife Ömer b. Abdülaziz'in hadisleri tedvinle ilgili ilk emrini gerçekleştiren kişinin ez-Zührî olduğudur. Zührî'nin tedvin işini başarması, onun ilk müdevvin olarak hadis tarihine geçmesini sağlamıştır.⁶⁰⁴

124/741 yılında vefat etmiş ve Şam'da defnedilmiştir.⁶⁰⁵ Vefat ettiğinde 72 yaşında olduğu belirtilmiştir.⁶⁰⁶

Leys b. Sa'd

Leys b. Sa'd b. Abdurrahman Ebû'l-Hâris el-Fehmi

Tabiu't-Tâbiin'dendir.⁶⁰⁷ Fehm b. Kays'ın azatlısıdır. Künyesi Ebû'l-Hâris'tir. Âilesi İran'ın İsfahan şehrinden'dir. Kendisi Mısır'da dünyaya gelmiştir.

⁵⁹⁶ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 220; el-İclî, *a.g.e*, II, 253; Nevevî, *a.g.e*, 123.

⁵⁹⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 220.

⁵⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzib'ut-Tehzib*, IX, 395.

⁵⁹⁹ İbn Hacer, *Tehzib'ut-Tehzib*, IX, 397.

⁶⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzib'ut-Tehzib*, IX, 396.

⁶⁰¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 220; Nevevî, *a.g.e*, 124.

⁶⁰² el-İclî, *a.g.e*, II, 253.

⁶⁰³ es-Suyutî, *Esmâü'l-Müdezzisin*, thk: Mahmut Muhammed Hasan Nasır, Dâru'l Ceyl, Beyrut- t.y, I, 84.

⁶⁰⁴ Koçyiğit, Talat, “İbn Şihab ez-Zühri”, AÜİF Dergisi, XXI, 69.

⁶⁰⁵ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, I, 221.

⁶⁰⁶ Nevevî, *a.g.e*, 123.

⁶⁰⁷ Nevevî, *a.g.e*, 596.

94/712 yılında doğmuş, 175/791 yılında vefat etmiştir.⁶⁰⁸ A'ta b. Ebî Ribah, Abdullah b. Ebî Müleyke, ez-Zührî ve Nafi ve daha birçok tabiinden rivâyetler de bulunmuştur. Kendisinden de İbn Mübarek, Hişam b. Sa'd ve daha birçok kişi hadis almıştır.⁶⁰⁹

İbn Şihâb ez-Zührî ile h. 113 yılında Mekke'de görüşmüş ve hadis almıştır.⁶¹⁰

Fâkih ve âlim olduğu belirtilen⁶¹¹ bu ravi hakkında tadil edici vasıflar kullanılmıştır. "Sika", "Sebt", "Fakih", "Hüccet" bunlardan bazılarıdır.⁶¹²

Ahmed bin Hanbel, "Leys, ilmi çok ve rivâyetleri sahih olan 'Sahihu'l-Hadis' bir zâttır. Şu Mısırlılar arasında ondan sağlam olanı yoktur. Ben, Leys bin Sa'd'ın bir benzerini görmedim" demiştir. İbni Hibbân da İmâm-ı Şâfi'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir. "Leys bin Sa'd, İmâm-ı Mâlik'ten daha fakih idi. Şu kadar var ki, onu talebeleri zayi ettiler." Yani, O'ndan öğrendiklerini kitaplara yazmadılar.⁶¹³

İbn-i Sa'd da "Leys bin Sa'd, yaşadığı asırda fetvâ ile uğraşırdı. Hadis ilminde sika, güvenilir bir râvi olup, çok hadis bildirmiştir" demektedir.⁶¹⁴

Bu bilgiler bize Leys b. Sa'd'ın güvenilir bir ravi olduğunu göstermektedir.

Kuteybe b. Said

Hayatı için bkz. sf. 29.

Muhammed b. Rumh el-Muhacir

Muhammed b. Rumh b. Muhacir b. el-Muharir b. Salim et-Tucîbî

Onuncu tabakadan olan⁶¹⁵ Muhammed b. Rumh'un künyesi Ebû Abdullah'tır.⁶¹⁶ Mısırlı olup⁶¹⁷ 242 ya da 243 yılında vefat ettiğine dair rivâyetler mevcuttur.⁶¹⁸

Leys b. Sad⁶¹⁹, Naim b. Hammad ve daha başka kişilerden rivâyette bulunmuştur.⁶²⁰ Kendisinden de Müslim, İbn Mâce,⁶²¹ Muhammed b. Ziyad et-Tucibi⁶²², Hazım b. Yahya, Ali b. el-Hüseyn el-Cünyed⁶²³ hadis almıştır.

⁶⁰⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 517; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 464; Nevevî, *a.g.e.*, 597.

⁶⁰⁹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 360; Nevevî, *a.g.e.*, 597; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 259-261.

⁶¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VIII, 414.

⁶¹¹ İbn Hibban, *a.g.e.*, VII, 361.

⁶¹² el-İcli, *a.g.e.*, II, 230; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 464; İbn Hacer, *Tehzîb'ut-Tehzîb*, VIII, 414; Zehebî, *Mizanu'l-İ'tidal*, III, 423; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 264.

⁶¹³ Nevevî, *a.g.e.*, 597.

⁶¹⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 517.

⁶¹⁵ İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 478.

⁶¹⁶ İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 97.

⁶¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VII, 254.

⁶¹⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 171; İbn Hibban, *a.g.e.*, IX, 97; İbn Hacer, *Tâkribu't-Tehzîb*, I, 478; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 205.

Ebû Abdullah hakkında Ebû Dâvûd, “Sika”⁶²⁴; Zehebî “Hafız”⁶²⁵; İbn Hacer ve İbn Yunus, “Sika Sebt”⁶²⁶; İbn Makula, “Sika Me’mun”⁶²⁷ değerlendirmesinde bulunmuştur. İbn Hibban da kendisini *es-Sikat* adlı eserinde zikretmiştir.⁶²⁸

Ayrıca Nesâî bir hadiste hata ettiğini söylemiştir.⁶²⁹

Kullanılan tabirler, Muhammed b. Rumh’un kendisine itimad edilen bir ravi olduğunu göstermektedir.

Senedin Değerlendirilmesi

Müslim’in es-Sahih’indeki ravi zincirine ittisal açısından bakıldığında hadisi Cüveyriye bint Hâris’ten Ubeyd b. es-Sebbak’ın rivâyet ettiği görülmektedir. Tabîiden olan Ubeyd’in Cüveyriye ile görüşmüş olması mümkündür.

Ondan da İbn Şihâb ez-Zühri rivâyet de bulunmuştur. Tabîinin küçüklerinden olan h. 124 yılında vefat eden İbn Şihâb’ın da Ubeyd b. es-Sebbak’la muasaratı mümkün olmaktadır.

İbn Şihâb ise bu hadisi talebesi olan tabiu’t-Tabîiden Leys b. Sa’d’a rivâyet etmiştir. Leys b. Sa’d, h. 94 ile 175 yılları arasında yaşamıştır. Yani hocası vefat ettiğinde 30 yaşlarında olmaktadır. Bu da hocasıyla muasır olduklarını kesinleştirmektedir.

Bu rivâyet Leys b. Sa’d’dan sonra Kuteybe b. Said ve Muhammed b. Rumh kanalıyla çoğalmıştır. Kuteybe b. Said h. 150 ile 240 yılları arasında yaşamıştır. Muhammed b. Rumh’un doğum tarihi bilinmemekte ancak kaynaklarda vefat tarihi 242 ya da 243 olarak nakledilmektedir. Bu da her iki ravinin aynı asırda yaşadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda her iki ravinin Leys b. Sa’d’la muasır oldukları da görülmektedir. Böylece senedin ittisal açısından problemlili olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

⁶¹⁹ İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 97; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VII, 254.

⁶²⁰ İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, IX, 145.

⁶²¹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 171; İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, IX, 145.

⁶²² İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 97.

⁶²³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e*, VII, 254.

⁶²⁴ İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, IX, 145; el-Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXV, 205.

⁶²⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 171.

⁶²⁶ İbn Hacer, *Tâkribu’t-Tehzib*, I, 478; el-Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXV, 205.

⁶²⁷ İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, IX, 145; el-Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXV, 205.

⁶²⁸ İbn Hibban, *a.g.e*, IX, 97; İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, IX, 145.

⁶²⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 171; İbn Hacer, *Tehzib’ut-Tehzib*, IX, 145; el-Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXV, 205.

Ravilerin sıhhat durumlarına bakıldığında ravilerin tamamı sika olarak değerlendirilmiştir.

Hadisin senedinin muttasıl olması, ravilerin sika olarak değerlendirilmeleri aynı zamanda rivâyetin başka senedlerle desteklenmesi hadisin senedinin sahih olduğunu göstermektedir.

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki Ravi Zinciri

Ubeyd b. es-Sebbak

Hayatı için bkz. sf. 73.

İbn Şihâb ez-Zührî

Hayatı için bkz. sf. 73.

Süfyan b. Uyeyne

Hayatı için bkz. sf. 29.

Leys b. Sa'd

Hayatı için bkz. sf. 74.

Hâşim

Yaptığımız araştırmalar sonucu Leys b. Sa'd'ın Hâşim adındaki tek talebesinin, künyesi Ebû'n-Nadr olan Hâşim b. el-Kasım b. Müslim olduğu anlaşılmaktadır.⁶³⁰

Hayatı için bkz. sf. 55'deki Ebû'n-Nadr maddesi.

Senedin Değerlendirilmesi

Bu rivâyet İbn Şihâb ez-Zührî'den sonra hem Leys b. Sa'd hem de Süfyan b. Uyeyne kanalıyla İbn Hanbel'e ulaşmıştır.

Leys b. Sa'd'ın h. 94 ile 175 yılları arasında yaşadığı hatırlanırsa 107 ile 198 yılları arasında yaşayan Süfyan b. Uyeyne ile muasır oldukları ortaya çıkar.

İlk rivâyette İbn Hanbel'in şeyhi Hâşim vasıtasıyla Leys b. Sa'd'dan bu hadisi rivâyet ettiği görülmektedir. Hâşim ise 134 ile 207 yılları arasında yaşamıştır. Yani hocası Leys vefat ettiğinde kendisi 41 yaşlarında olmaktadır. Bu da aralarında muasaratın olduğunu göstermektedir.

İkinci rivâyette İbn Hanbel bu hadisi arada ravi olmadan Süfyan b. Uyeyne'den nakletmiştir. İbn Hanbel'in 241 yılında vefat etmiş olması hocası Süfyan

⁶³⁰ Nevevî, *a.g.e*, 597; el-Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 259-261.

b. Uyeyne ile görüşmüş olduğunu göstermektedir. Bu bilgilere göre hadisin muttasıl olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisin bütün ravileri için sika değerlendirilmesinde bulunulmuş ve hep ta'dil edici lafızlar kullanılmıştır.

Bütün bunlardan hareketle hadisin senedinin sahih olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Rivâyetin Metin Tenkidi

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in Cüveyriye'nin yanına gelerek yemek için bir şey istediği ancak evde bir şey bulunmadığı için sadaka olarak verilmiş olan bir koyun kemiğini yedikleri anlatılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında israf ve gösterişten ziyade sade yaşamın tercih edilmesi gerektiğiyle alakalı ayetlerin bulunduğu görülmektedir.⁶³¹ Bu rivayette Hz. Peygamber'in ve hanımlarının zâhidâne bir hayat yaşadıkları görülmektedir.

Ayrıca bu hadis de Hz. Peygamber'in sadaka aldığı gibi bir görüntü ortaya çıkabilir. Ancak rivayette geçen sadaka lafzı büyük ihtimalle zekât anlamında kullanılmıştır.

⁶³¹ A'raf, 7/31.

SONUÇ

Cüveyriye bint Hâris'in hayatı hakkında hadis, siyer ve tarih kitaplarında yer alan bazı rivayetlerden elde edilen bilgiler ve rivayet ettiği hadisler hakkındaki değerlendirmelerden elde edilen sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Öncelikle bir kabile reisi kızı olmasına ve Hz. Peygamber'le uzun süre evli kalmış olmasına rağmen Hz. Cüveyriye'nin adının çok az duyulmuş olduğunu ve hayatı hakkındaki bilgilerin sınırlı olduğunu belirtmek gerekir.

Cüveyriye bint Hâris, kabilesinin Müreysî gazvesinde yenilmesi üzerine esir olmuş, kabile reisinin kızı olarak herhangi bir şahsın payına düşmesinden duyduğu rahatsızlığı Hz. Peygamber'e iletmek üzere onunla görüşmeye çalışmıştır. Bu girişiminde başarılı olan Hz. Cüveyriye ilk görüşmede Hz. Peygamber'den evlenme teklifi almıştır. Evliliğin doğal bir sonucu olarak da kabilesi esaretten kurtulmuş ve Müslüman olmuşlardır.

Çalışmada ulaşılan sonuçlardan bir başkası Berre olan adının Hz. Peygamber tarafından Cüveyriye olarak değiştirilmiş olmasıdır.

Cüveyriye bint Hâris'in, Hz. Peygamber'in vefatından sonra uzun süre yaşadığı anlaşılmıştır. Çünkü O, Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde vefat etmiştir. Fakat bu kadar uzun yaşamasına rağmen, o zamana kadar Müslümanlar arasında gerçekleşen olayların hiçbirisinde adının geçmediği görülmektedir. Bunun sebebi veya sebepleri hakkında kaynaklarda yer alan bir bilgiye rastlamadığımızı da belirtmek istiyoruz. İlk planda pasiflik ihtimali akla gelebilir ancak, çalışmada elde edilen sonuçlardan, özellikle esareti sırasında dağıtım itiraz ederek, Hz. Peygamber'le görüşme cesareti göstermesinden böyle bir kişi olmadığı anlaşılmaktadır. Öyleyse bir başka ihtimal kalmaktadır. O da, bu çalışmada incelediğimiz rivâyetlerinin içeriğinden de anlaşılabacağı gibi, kendisinin zahidâne ve ibadetlerle dolu bir hayat tercih etmiş olma ihtimalidir.

Cüveyriye bint Hâris'in yalnız 7 hadis rivâyet ettiği tesbit edilmiştir. Bu da O'nun hadis ilmine beklentimiz ölçüsünde katkı sağlamadığını göstermektedir.

Rivayet ettiği hadislerin sıhhat açısından durumlarına gelince, Hz. Peygamber'in Cüveyriye'ye Allah'ı belirli kelimelerle zikretmesinin daha faziletli olduğunu öğrettiği rivayetin ravilerinin tamamının sika olduğu sonucu ortaya çıkmış ve hadisin ittisalın da herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır. Aynı hadisin

metin değerlendirilmesinde de rivayetin Kur'an'a ve hadislerle aykırı olmadığı görülmüş hatta başka hadislerle de bu rivayet desteklenmiştir.

Aynı şekilde yalnız Cuma günü oruç tutmasıyla ilgili olan hadisin senedinde de zayıf ravi bulunmamaktadır. Rivayet Kur'an'a aykırı olmadığı gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu konuyla alakalı başka rivayetlerinin de mevcut olduğu görülmüştür.

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra geride miras olarak bir şey bırakmadığının anlatıldığı rivayetin, el-Hâkim'in "*el-Müstedrek*"inde geçen senedinde Abdullah b. Hüseyin'e kadar olan kısımda ravilerin güvenilir olduğu sonucu ortaya çıkmış, ancak Abdullah b. Hüseyin hakkında bilgi bulunmaması senedin muttasıl olup olmadığı konusunda şüphe oluşturmuştur. Beğavî'nin el-Envar'ında geçen ravi zincirine bakıldığında ise ravilerin sika olarak değerlendirildiği sadece son ravi olan Ali b. Ca'd'ın bazı görüşleri sebebiyle eleştirildiği ancak tekzip edilmediği görülmüştür. Hadisin metin tenkidinde ise metnin Kur'an'a aykırı olmadığı ve başka hadislerle de desteklendiği ortaya konmuştur.

"Kim dünyada ipek bir elbise giyinirse Allah da ona zillet elbisesi veya ateşten bir elbise giydirir" hadisinin ravilerinden Tufeyl ve Ümmü Osman hakkında hiçbir bilginin bulunmaması, sonraki ravilerin de zayıf olarak değerlendirilmeleri hadisin sened kısmının zayıf olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Bununla birlikte hadisin Kur'an'a ve sahih hadislerle aykırı olmadığı görülmüştür.

Hiz. Peygamber'in Cüveyriye'nin yanında bulunan bir koyun kemiğinden yapılan yemeği yediğine dair rivayetin de bütün ravilerinin sika olarak değerlendirildikleri görülmüştür. Aynı zamanda bütün senedlerin muttasıl olduğu sonucu da ortaya çıkmıştır. Aynı hadisin metin kısmının ise Kur'an'a ve sünnete aykırı bir yönünün bulunmayışı metnin de sahihliğini ortaya koymaktadır.

Bir diğer rivayette ise Cüveyriye bint Hâris'in kendi abdest suyundan arta kalan suyla abdest almak isteyen bir sahabîyi bundan nehyettiği aktarılmıştır.

İbn Ebi Şeybe'nin *el-Musannef*'inde geçen bu rivayetin senedinin muttasıl olduğu ve seneddeki ravilerin sika olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

ABBÂSÎ, M. S. Madni, *H. Peygamber (s.a.v.)'in Aile Hayatı*, Çev: Ali ZENGİN, Kayihan Yayınları, İstanbul- 2000.

ADEVÎ, Ebû Abdullah Mustafa, *Fadailu's-Sahâbe*, Daru İbn Receb li'n-Neşr ve't-Tevzi', y.y.- 1999.

AFZALUR-RAHMAN, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılap Yayınları, İstanbul- 1996.

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed (241/855), *el-Müsned*, Dâru'l-Fikr, Beyrut- 1993.

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed (241/855), *Şerhu'l- Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, thk: Şuayb Arnavut ve Mürşid Adil, Müessesetü'r-Risale, Beyrut- 2001.

AKGÜL, Saliha, *Saadet Hanesinin Bahtiyar Gülleri Ezvac-ı Tahirat*, Gül Yurdu Yayınları, y.y.- 2009, 5. bsk.

ARAS, Özgü, "Ad Koyma", *DİA*, I, İstanbul- 2006.

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul- 2009, 3. bsk.

el-AYNÎ, Ebû Muhammed b. Ahmed b. Musa Bedruddin, *Şerhu Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk: Ebû el-Münzir Halid b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad- 1999.

BAŞARAN, Selman, "Hadislerin Işığında Sahâbe İsimleri", *UÜİF Dergisi*, III, s. 85.

el-BAĞDÂDÎ, Hatib Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *Tarih-i Bağdad*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- t. y.

el-BEĞAVÎ, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud (h. 517), *el-Envar fi Şemail'in-Nebiyi'l-Muhtar*, thk: İbrahim Yakubi, Dâru'l-Mektebiyye, y.y.- 1995.

el-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya, *Ensabu'l-Eşref*, I, thk: Muhammed Hamidullah, Dâru'l Ma'rife, Mısır- t.y.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin (h. 458), *Delaili'n-Nübüvve*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- 1988.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Camiu's-Sahih*, Beyrut- 1990.

_____, *el-Edebü'l-Müfred*, Dâru'l-Beşairu'l-İslamiyye, thk: Muhammed Fuad Abdalbâki, Beyrut- 1989.

_____, *et-Târih'ul-Kebir*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- t.y.

CAETANÎ, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit, Tanin Matbaası, İstanbul 1925.

CERRHAOĞLU, İsmail, “Abdullah ibn Abbas ve Tefsir ilmindeki yeri”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Sayı 2, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara- 1972.

COŞKUN, Selçuk, *Hadis Değerlendirmelerinde Bütünlük*, Aktif Yayınevi, Ankara- 2003.

DİMAŞKÎ, Muhammed b. Salih (h. 972), *Sübulu’l-Huda ve’r-Reşad*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut- 1993.

EBÛ BEKR, Ahmed b. Ali b. Mencûye el-İsbehânî (h. 428), *Ricâlu Müslim*, thk: Abdullah el-Leysî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut- h.1407.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş’as es-Sicistani, *es-Sünen*, y.y.- t.y

EBÛ’L-FEREC, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Safvetü’s-Safve*, thk: Mahmud Fahûrî- Muhammed Revvâs Kal’âcî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut- 1979, 2. bsk.

EBÛ NUAYM, Ahmed b. İshâk b. Musa el-Esbahânî (h. 430), *Ma’rifetü’s-Sahâbe*, thk: Adil b. Yusuf el-İ’zazi, Dâru’l-Vatan, Riyad- 1998.

ERİŞ, Mustafa, *Peygamberimizin Hanımları -Müminlerin Anneleri-*, Erkam Yayınları, İstanbul- 2008.

el-FESEVÎ, Ebû Yûsuf Ya’kûb b. Sufyan (h. 347), *el-Ma’rife ve’t-Târîh*, thk: Halil el-Mansur, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut- t.y.

HALİFE B. HAYYAT, Ebû’l Ömer, (240/854), *Tarihu Halife*, thk: Ekrem Ziya el-Ömeri, Riyad- 1985.

el-HÂKİM, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Abdullah (h. 405), *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, thk: Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut- 1990.

el-HAMEVÎ, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yakut b. Abdillâh (h. 626), *Kitâbu Mu’cemi’l-Buldân*, Daru’s-Sadr, Beyrut- 1977.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Peygamberi, Çev: Salih Tuğ, İrfan Yayımcılık, İstanbul- 1993, 5 bsk.

İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İstîâb fî Ma’rifeti’l-Ashâb*, Beyrut- 1992.

İBN ASÂKİR, Ebû’l-Kasım, Ali b. Hüseyin eş-Şafîi (h. 571), *Tarih-i Medineti Dimeşk*, thk: Muhyiddîn Ebû Saîd Amrevî, Dâru’l-Fikr, Beyrut- 1995.

İBN EBİ HATİM, Abdurrahman er-Razi et-Temimi (h. 328) , *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut- 1953.

İBN EBİ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (h. 235), *el-Musannef*, thk: Kemal Yusuf el-Hut, Mektebet'ür-Rüşd, Riyad- h.1409.

İBNU'L-ESİR, İzzuddin Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdulkерim el-Cezeri (h.630), *Camiu'l Usul fî Ehadisi'r-Resûl*, thk: Abdulkadir Arnavud, Mektebetü Dâru'l-Beyan, y.y- 1972.

_____, *el-Kamil fî't-Tarih*, thk: Abdullah el-Kadı, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- h. 1415, 2. bsk.

_____, *Üsdü'l-Ğabe fî Marifeti's-Sahâbe*, Daru'lifikir, y.y.- 1989.

İBNU'L HAC, Muhammed el-Abderi el-Maliki (h. 737), *el-Medhal*, Dâru'l Fikr, y.y.- 1981.

İBN HACER, el-Askalani (h. 852), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Beyrut- 1992.

_____, *Fethu'l-Bâri fî Şerhil-Buharî*, thk: Daru'l- Ma'rife, Beyrut- h.1379.

_____, *Lisanu'l-Mizan*, Müessetü'l-A'lemi li'l-Matbu'at, Beyrut- 1986.

_____, *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut- 1991.

_____, *Tabakatu'l-Müdeşsin*, thk: Asım b. Abdillâh, Mektebetü'l-Menar, Amman- 1983.

_____, *Ta'cilu'l-Menfaa fî Zevâid Ricâli'l Erbaa*, thk: İkrâmulâh İmdâdu'l-Hakk, Daru'l Beşair, Beyrut- 1996.

_____, *Takribu't-Tehzib*, thk: Muhammed Avvame, Daru'r-Rüşd, y.y- 1986.

İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed, *Tarih'u İbn Haldun el-Müsemma bi Kitebi'l-İber ve Divani'l-Mübteda ve'l-Haber*, Dâru'l-Fikr, Beyrut- 2000.

İBN HAZM, el-Endelusî Ez-Zahiri, Ali b. Ahmed b. Said (456/1064), *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Ma'rife, Mısır- 1900.

İBN HİBBAN, Muhammed b. Ahmed Ebû Hâtım, *es-Sikat*, thk: es-Seyyid Şerefüddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, y.y.- 1975.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdulmelik (218/883), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk: Şeyh Muhammed Ali, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut- 1992.

İBNU'L-İMÂD, Şihâbuddîn Ebû Fellâh Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed, (1986), *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ehbâri Men Zeheb*, thk: Abdulkâdir Arnaûd, Mahmûd Arnavud, Dâru İbn Kesîr, Beyrut- 1986.

İBN İŞHÂK, Muhammed (151/768), *Siyer*, Yayına hazırlayan: Muhammed Hamidullah, Akabe Yay, İstanbul- t.y.

İBN KAYYIM, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû Bekr el-Cevziyye (h. 751), *Zadu'l-Mead fi hedyi Hayri'l-İbad*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut- 1994.

İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ İmaduddîn İsmail b. Amr b. Kesir el-Kureyşî ed-Dimeşkî, (h. 774), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin, Matbaatu's-Saâde, Mısır- t.y.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Maârif*, thk: Servet Ukkâş, Dâru'l-Maarif, Kahire- 1981, 4. bsk.

İBN SAD, Muhammed (h. 230), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut- 1993.

İBN ŞEBBE, Ebû Zeyd Ömer (h. 262), *Târîhu'l-Medîneti'l Münevvere*, thk: Fehîm Muhammed Şeltût, y.y.- t.y.

İBN MÂKULA, *İkmalu'l-Kemal*, Dâru'l Kitabu'l İslamiyye, Kahire- t.y.

EL-İ'CLÎ, el-Kufî Ahmed b. Abdillâh, *Marifetü's-Sikat*, thk: Abdulalim Abdulazim, Mektebetü'd-Dar, Medine- 1985.

KANDEHLEVÎ, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahâbe Peygamberimiz ve İlk Müslümanlar*, Çev: Sıtkı Gülle, Divan Yayınları, İstanbul- 1987.

KANDEMİR, Yaşar, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı, “*Hanımlarının Dilinden Hz. Peygamber*”, İlmi Neşriyat, İstanbul- 1991.

KAZICI, Ziya, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Eşleri ve Aile Hayatı, Çağ Yayınları, İstanbul- 1993.

KUTLUAY, Abdulaziz, *Siyer-u Sahâbe*, İpek Yayınları, Şanlıurfa- 2005.

KOÇYİĞİT, Talat, “*İbn Şihâb ez-Zühri*”, AÜİF Dergisi, XXI, s. 51-84.

KÖKSAL, M. Asım, Hz. Muhammed ve İslamiyet Medine Devri, Şamil Yayınevi, İstanbul- t.y.

MİZZİ, Cemâleddîn Ebû'l-Haccâc Yusuf b. Abdurrahman (h. 742), *Tuhfetü'l-Eşraf bi Marifeti'l-Etraf*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- 1999.

_____, *Tehzibu'l-Kemal fi Esmâi'r-ricâl*, thk: Beşşar Avvad Ma'ruf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut- 1992.

MÜSLİM, İbnu'l Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sahih-i Müslim*, thk: Muhammed el- Ferbabî, Dâru't-Tayyibe, Riyad-2006.

NEVEVÎ, Muhyiddin Ebû Zekeriyya (h. 676), *Tehzibu'l-Esma ve'l-Luğat*, thk: Mustafa Abdulkadir Ata', Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- t.y.

ÖNKAL, Ahmet, “Benî Mustalik”, *DİA*, XXXI, TDV Yayınları, İstanbul- 2006.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Dirhem”, *DİA*, IX, İstanbul- 2006.

es-SAFEDÎ, Salahüddin Halil b. Aybek (764/1362), *Kitabu'l-Vafi bi'l-Vefâyât*, thk: Ahmed Arnavud, Dâru'l İhya et-Türas, Beyrut- 2000.

es-SUYUTÎ, Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (h. 911), *Esmâü'l-Müdekkisin*, thk: Mahmut Muhammed Hasan Nasır, Dâru'l Ceyl, Beyrut- t.y.

_____, *Hasaisu'l-Kübra*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- 1985.

SEHAVÎ, Şemsuddin (h.902), *Tuhfetu lit-Tayafe fi Tarihi Medine'ti Şerif*, y.y- 1979.

ŞELUBÎ, Ahmet, *Allah Resûlü'nün Örnek Aile Hayatı*, İhtar Yayıncılık, Erzurum- 1992.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tarihu'l-Umem ve'l-Mülük*, Müessesetü'l Âlemi li'l-Matbuat, Beyrut- 1998.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevr(279/892), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul- 1992, 2.bsk.

UĞUR, Mücteba, “Cerh ve Ta'dil İlmi Yönünden Sahihu'l-Buhârî Ravileri” *AÜİF Dergisi*, XXXII, s. 116-117.

UYAN, Abdullatif, *Menkıbelerle İslam Meşhurları Ansiklopedisi*, Berekat Yayınevi, İstanbul- 1983.

VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer (207/823), *Kitabu'l-Megâzî*, thk: Dr. Marsden Jones, Beyrut- 1994.

VAHŞ, Eşref Muhammed, *Zevcatü'r-Resûl (s.a.v.)*, Dâru'l-Fadile, y.y.- t.y.

ZEBİDÎ, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Latif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Çev: Kamil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara- 1974, 3. bsk.

ZEHEBÎ, İmam Şemsettin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1374), *el-İber fi Haberi men Ğaber*, thk: Ebû Hacer Muhammed b. Said, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut- t.y.

_____, *el-Kaşif fi Marifeti men lehu Rivâyetun fi'l-Kütübüs-Sitte*, thk: Muhammed Avvame, Dâru'l-Kıble, Cidde- 1992.

_____, *Mizanu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical*, thk: Ali Muhammed el-Becavi, Dâru'l-Marife, Beyrut- t.y.

_____, *Siyer'u Alemü'n-Nübela*, thk: Şuayb el-Arnayud ve Muhammed b. Nuaym el-Argasusi, Muessesetu'r-Risale, Beyrut- h. 1374.

_____, *Tarihu'l-İslam ve Vefiyat el-Meşahir ve'l A'lâm*, thk: Amr Abdusselam Tedmürî, Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, Beyrut- 1987.

_____, *Tezkiretü'l-Huffaz*, thk: Zekeriyya Amirat, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut- 1998.

ZİRİKLÎ, Hayreddîn, *el-A'lâm Kamusu Teracim li-Eşheri'r-Rical ve'n-Nisâ*, Dâru'l-ilm li'l-Melâyin, Beyrut- 1984.

ÖZET

H. Peygamber'in eşlerinden biri olan H. Cüveyriye, Mustalikoğulları kabilesinin reisi Hâris b. Ebî Dırar'ın kızıdır. M. 607 yılında doğmuştur. İslam'ı kabul etmeden önceki ismi Berre'dir.

İlk evliliğini Müsafî b. Safvan zi'ş-Şüfr ile yapmıştır. Kocasını h. 5. yılda yapılan Müreysî gazvesinde öldürülünce kendisi dul kalmıştır. Yine aynı gazvede kendisi de Müslümanlara esir düşmüştür.

H. Peygamber'in yanına bu esaretten kurtulmak için yardım istemeye geldiği esnada İslam'ı kabul ederek H. Peygamber'le evlenmiştir.

Bu evliliğin ardından bütün kabilesi Müslümanlar tarafından serbest bırakılmıştır.

H. Peygamber'le altı yıl evli kalan H. Cüveyriye ondan yedi hadis rivayet etmiştir.

H. Peygamber'in vefatından sonra hiçbir idari ve siyasi olaya karışmamıştır.

Cüveyriye bint Hâris 65 yaşındayken hicretin 56. yılında vefat etmiş, cenaze namazını Mervan b. Hakem kıldırılmıştır.

Rivayet ettiği hadislerden dört tanesi Kütüb-i Tis'a'da farklı varyantlarla bulunmaktadır. Bu rivayetlerden Buhârî *es-Sâhih*'i ve Nesâî *es-Sünen*'inde bir tanesine, Müslim *es-Sâhih*'i ve Ebû Dâvûd *es-Sünen*'inde iki tanesine, Ahmed b. Hanbel ise *el-Müsned*'inde altı tanesine yer vermiştir.

Geri kalan üç hadisten bir tanesi İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde diğer ikisi de el-Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçmektedir.

Bu çalışmada Cüveyriye'nin hadislerinin sened ve metin açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır.

ABSTRACT

Cuwayriyah, one of the wives of the Prophet was the daughter of Haris bin Ebî Dirar the head of the tribe of Mustalikogullari. She was born in 607 AC. Her name was “Berre” before accepting Islam.

The first marriage was with Musafi b. Safwan. She was a widow, when her husband were killed in the battle of Muraysi in 5 AH. She was a captive of this battle.

She married with the Prophet by accepting Islam at a time, when she came to Prophet to ask for help to get rid of this slavery.

After this marriage, all the tribe was released by the Muslims.

Cuwayriyah who had been married with the Prophet for six years has narrated the seven hadith.

She has not involved in any administrative and political events after the death of the Prophet.

Cuwayriyah bint Hâris at the age of 65 died in 56 AH, and the funeral prayer was performed by Merwan b. Hakem.

Four of the hadith narrated by Cuwayriyah were situated in al-Kutub al-Tis'a with different variants.

One of the narrated hadiths has been given at the Sahih of Bukhari and Sunan of Nasai, two of them have been given at Sahih of Muslim and Sunen of Abû Dâvûd, six of them have been given at Musnad of Ahmed bin Hanbel.

One of the remaining three hadiths passes through at the Musannef of Ibn Abi Shaybah, the other two passes through at the Mustadrak of Hâkim.

In this study, Cuwayriyah’s hadiths are evaluated in terms of sanad and text.